M. ANTONII
MVRETI
I. C. ET CIVIS ROM.
ORATIONVM
VOLVMEN
SECVNDVM.

Recens in lucem editum.

Accessit Index, in quo ex ordine recensetur, quam in causam & rem Orationes habitæ fuerint.

Adiunximus etiam CAROLI SIGONII Oratoris disertissimi Orationes VII.



COLONIAE AGRIPPINAE,
Apud Antonium Hierat, sub Monocerote.

ANNO M. D C. I.

Cum gratia & priuileg. S. Cæs. Maiest.

FRANCISCVS BENCIVS SOCIETATIS IESV.
SCIPIONI GONZAGAE Cardinali S. P. D.



Vod facturus fuerat M. Antonius Muretus in edẽdo posteriore Volumine Orationum suarum si adhuc viueret: quod post eius obitum fratris filius summa spe & animi, & ingenij adolescens, nisi immatura morte præreptus fuisset, id mihi viri optimi tibique addictissimi, M. Anton. Lanfrã. & Ludoui. Riualdus ab hoc instituti hæredes ad pias causas, vt facerẽ, & valdè quidẽ ex mea voluntate persuaserunt. tuæ enim amplitudini destinatus liber exit in publicum, & velut posthuma proles te tutorem requirit. hoc profectò iustius, quo viginti abhinc annis germanũ eius fratrẽ in tuũ patrocinium accepisti: hoc confidentiùs, quo à tua dignitate nunc amplio-

re maius ſperare ornamentum, & præſidium meritiſsimo poteſt, neque verò tam diu diſtuliſſemus expectatā à multis, & expetitam editionem, niſi in conquirendis orationibus, quæ partim in Mureti aduerſarijs erant diſperſæ, partim ab amicis fuerunt exprimendæ (& ſi non repertę omnes, & harū aliquot imperfectæ) multum fuiſſe elaborandum: hoc dum efficimus, quadrienniū effluxit. & ſequentur deinceps alia diuini illius ingenij monumenta. Vtinam autē qualis tua erit tutela commendati operis, talis mea eſſet commendantis facultas: oſtenderē profecto Mureti orationes propter ſummam verborū elegantiam, & copiam rerum pulcherrimarū tibi viro eruditiſsimo, politiſsimoque propriè commendatas, & te propter incredibilem magnitudinem animi, grauitatem, fidem, ſapienter delectum, qui earū cōmendationem ſuſciperes, fuiſſe. Sed Mureti eloquentia laudationem meam non diſiderat, & laus tua ita verè accurateq; eſt à præſtantiſsimo oratore viroq; ſapiētiſsimo in epiſtola ad prius volumē expreſſa, vt ea adducti omnes, etiam

etiam qui non viderunt, ſingulares virtutes tuas admirari, ac ſuſpicere cogantur; quàmquam mihi ſunt & aliæ cauſa tum communes multę cum meis ſodalibus, quorum omnium eximia eſt erga te obſeruantia, tũ propriæ aliquot meæ: tot enim extiterunt tuæ erga me humanitatis argumẽta, tamq; illuſtria, vt magnoperè lætatus ſim extitiſſe tempus, quo intelligerent omnes, & inprimis, Bentium Mureti diſcipulum, hoc etiam à magiſtro didiciſſe, vt in Scipione Gonzaga, Cardinale amando & colendo nemini concedat. Vtriuſque rei indicium erit nouũ hoc munus, quod tibi, vt renouet memoriam mortui, & declaret voluntatem ſuperſtitis, ipſum vero ſub vmbra tui præſidij nunquàm intereat, offertur. Vale,

è Collegio Romano.

INDEX ORATIONVM SECVNDI VOLVMINIS.

tes

IOAN.

IOAN. MATTH. TOSCANVS AD M. ANTON. MVRETVM

I.C. & Oratorem eloquentiss.

CERTAMEN, MVRETE, nouum: te Gallia ciuem
Asserit hinc, illinc terra Latina suum.
Quem nunc implentem Romana palatia voce
Eloquij priscum restituente decus,
Attonitus stupuit post ter sibi secula quina,
Tyberis inauditos dum bibit aure sonos.
Te mea Roma suis dum nuper ciuibus vltrò
Annumerat, gaudens talia verba dedit:
Terra mihi tales Lemouix dum mittat alumnos,
Nil te, ARPINE, moror municipesque tuos.

ALITER.

RHETORA te tantum si secula prisca tulissent,
Iam iam immortalis lingua diserta foret.
Secula si tantum nouissent prisca poëtam,
Iam iam immortalis Musa canora foret:
RHETORA sed postquàm, simul hæc genuêre poëtam
Secula, noster erit Virgilius, Cicero.
Te tua posteritas Ciceronem sæpè vocabit,
Teque vt Virgilium mente manuque teret.

M. ANTONII MVRETI ORATIONVM, VOLVMEN SECVNDVM.



Rationem reddit, cur Platonis libros de Republica, & Ciceronis de Finibus, prælegere statutum sit: osoribus Græcæ linguæ, omnem elegantem doctrinam, Græcorum libris contineri respondet, & quod sit Platonis in his libris propositum, aperit.

ORATIO PRIMA.

Habita Romæ Pridie Non Nouembr. M.D.LXXIII.

SVSCEPI hoc anno duos vtriusque linguæ clarissimos & eloquentissimos scriptores interpretandos, Platonis quidem libros de iustitia, siue de optimo Reipublicæ statu: Ciceronis autem libros de finibus bonorum, & malorum: sperans fore, vt Deus huic conatui meo arduo, & difficili, sed honesto atque vtili faueat: vos autem, qui, quanta hic vestra vtilitas agatur, videtis, dignum iis auctoribus qui vobis proponuntur, & rebus quæ ab eis tractantur, studium ad me audiendum adferatis. Ac mihi quidem nihil in eo temerè fecisse videor, quòd horum librorum explicationem coniungendam iudicârim. Agitur enim in vtrisque de summo bono in illis quidem de summo bono Ciuitatis: in his autem de summo bono singulo-

gulorum. Esse autem idem reapse; & totius Ciuitatis & vniuscuiusque ciuis bonum & Plato & Aristoteles sæpè docuerunt, Sed scio fore nonnullos, qui meum consilium vituperent, quod me in Latinis tantùm scriptoribus versari à Græcis prorsus abstinere cuperent. Erunt etiã qui ab homine tradendis eloquentiæ præceptis præfecto ac præposito orationem potiùs Ciceronis aliquam, aut aliquem eorum librorum, qui ab eo de arte Rhetorica scripti sunt, explicare debuisse contendant. Quibus vtrisque breuiter satisfaciam, vt & omnem eis, quantum in me quidem erit errorem eripiam: & tamen caueam, ne hæc ipsa vt apud nonnullos superuacania, sic apud plerosque necessaria purgatio nimium temporis nobis eripiat. Primum igitur istis Græcæ linguæ osoribus ita responsum volo, omnem elegantem doctrinam, omnem cognitionem dignam hominis ingenui studio, vno verbo, quicquid vsquam est politiarum disciplinarum, nullis aliis quàm Græcorum libris ac literis contineri. Itaque quod olim M. Catonem illum Censorium vaticinatum ferunt, cùm adhuc Græcis literis infensus esset, quas tamen, posteà cognito errore, senex auidissimè didicit, Græcos, simul atque literas suas in vrbem misissent, omnia perdituros: multò nos hodie & verius & certius atque exploratius prædicere possumus, si homines nostri, paulò magis Græcas literas negligere cœperint, omnibus bonis artibus certissimam pestem ac perniciem imminere. Hoc si isti aut videre per inscitiam & ignorationem harum rerum non queunt, aut agnoscere propter obstinatum quoddam & inueteratũ in Græcos odium nolunt: persistant sane & obdurent in sententia sua: nobis ignoscant, si quo in studio plurimùm o-

peras posuimus, ab eo non facilè abducimur: sed & eius dignitatem conseruare nitimur: & quas ex eo vtilitates percepisse nobis videmur, eas cum alijs communicare conamur. Sed aduersus hos & diximus aliàs plura, &, quoties dabitur occasio, dicturi sumus. Hoc autem tempore nobis æquiores esse debent: quod ita nostram docendi rationem temperabimus, vt etiam ijs qui Græcè nesciunt, multum tamen nos ad illam ipsam quæ in manibus est, qualiscunque est, Marsilij interpretationem, commodius intelligendam auxilij allaturos esse speremus. Qui autem aliena esse hæc eius personæ quam hoc tempore sustinemus putant, primum hoc, velim, in memoriam reuocent, quibus temporibus ars Rhetorica doceri cœpta est, eosdem habitos esse, & politicos, & dicendi magistros. In quo vt qui tum se eos pro talibus vendicabant, nimium sibi sumpsisse, artiq; suæ pro soccis, vt ita dicam, cothurnos induisse fateamur: ex eo tamen ipso intelligi licet, magnam aliquam inter eas facultates affinitatem ac similitudinem esse. Neque enim res planè disiunctæ ac dissimiles fungi ac permutari inter se solent: neque quisquam est aut ita duro ore, aut ita hebetibus oculis, vt earum vnam pro altera, aut alijs tentet obtrudere, aut sibi ipse patiatur obtrudi. Deinde Aristoteles, qui quæ quasi sylua ac materies Oratori proposita sit, vnus omnium & vidit optimè, & diligentissimè persecutus est, Rhetoricam ex quadam Dialectices, & politices permistione quasiq; confectione docet existere, vt, non dicam tueri munus suum, sed ne esse quidem ac constare possit, nisi decerptas ac delibatas ex earum vtraque particulas corrogârit. Vt igitur veteres illi arroganter, qui eum pectenda modò, &

intorquendæ, & tanquàm calamistris inurendæ orationis vias traderent, politicos se haberi volebant: ita nos modestè, qui quod nobis deest, quoque carere non possumus à Philosophis mutuamur. Quid? Non Hermagoras, cuius auctoritatem secuti plurimi sunt, ciuiles quæstiones oratoris esse materiam tradidit? A quo qui dissenserunt, non eo errasse illum dixerunt, quòd oratori nimium tribuisset, sed quod parum. Non Aristoteles ipse diligenter cognoscendas esse Oratori rerum publicarum formas præcipit? Quid verò apud Ciceronem frequentiùs, quàm sine Philosophia non posse effici eloquentem omnemq; vbertatem dicendi ac copiam à Philosophorum scriptis esse Oratori petendam? qui etiam se non ex Rhetorum vmbraculis, sed ex Academiæ spatijs Oratorem extitisse profitetur. An vnquam Pericles fulgurare, tonare, permiscere Græciam dictus esset, nisi Anaxagoram audijsset? Demosthenem autem, quo nemo vnquàm in dicendo neruósior aut efficacior fuit, vnde hausisse illam vim, qua superat omnes, nisi ex Platonis schola, & sermonibus creditis? Sed est quoddam genus hominum, qui cùm se Ciceronis studiosissimos haberi velint, vni ex omnibus Ciceronis auctoritatem ac iudicium maximè contemnere videntur. Nam cùm Cicero toties inculcet, ei qui ad eloquentiæ gloriam aspiret, peruolutandum esse omne scriptorum genus, vt multiplici rerum cognitione quasi lætificata efflorescat, ac redundet oratio: hi perinde ac si hoc aut non legerint, aut satis putent esse quod legerint, ad vnius Ciceronis scripta tanquàm ad Sirenios scopulos, adhærescunt, ea vna manibus terunt, eorum non voculas modò, sed syllabas propè omnes minuta quadam &

anxia

anxia curiositate ad calculos vocant, ab eis commouere oculos nefas putant, præter vnum denique Ciceronem, aut tres, si fortè, aut quatuor illorum temporum æquales, aut certè illi ætati suppares, aliorum omnium scriptorum contactum ipsum refugiunt, ne inquinentur. Itaque vt Ixion in Poëtarum fabulis nubem amplexatus dicitur, cùm sibi Iunonem amplexari videretur: ita isti pro vera & solida & succi & sanguinis plena eloquentia, ariditatem quandam ac sterilitatem orationis & ieiunam, & fame & macie enectam, & nullius rei nisi odij plenam in verbis ad Lydium illum Nizolij lapidem examinandis morositatem amplexantur. Ridicula capita. Cuius se admiratores præcipuos videri volūt, eius monita ac præcepta ad se pertinere non censent. Nos verò demus operam, vt simus quod isti non sunt, verè ac seriò Ciceroniani, & illi saluberrimo Ciceronis præcepto obtemperantes excutiamus, ac perscrutemur omnes forulos bibliothecarum veterum: imprimisque amemus atq; admiremur Platonem, quo ille laudando ac commendando expleri non potest: quem nec nimis valdè, nec nimis sæpè laudari posse ait, quem omnium, quicunq; vnquàm scripserunt, locutiuè sunt principem, quem cum Panætio, Philosophorum Homerum, quem auctorem diuinum, quem quasi Deum quendam Philosophorum vocat: cuius sapientiam & eloquentiam sic admirata est antiquitas, vt Iouem ipsum dicerent, si Græcè loqueretur, sic loqui. Atque equidem constitueram hodiè de Platone aliquid dicere, sed me copia ipsa deterruit: vix enim potest quisquam vllum paulò digniorem lectu scriptorem eorum quidem qui post Platonem vixerunt, in manus sumere, vt non in aliquid quod

de Platione amplè ac magnificè dicatur incurrat. Quare de ipso quidem in præsentia silentium erit: sed quando librum primũ de Republica explicare ingredior, attingam prius & exponam breuiter nõnulla, quæ Platonis interpretes quasiq; hypophetæ in vniuscuiusque libri Platonici principio tractare consueuerunt. Primùm igitur dicam quid in his libris propositum sit Platoni: quod Græci σκοπὸν, aut πρόθεσιν, vocant. Deinde quo in genere eos scripserit: quod ille εἶδος, aut χαρακτῆρα dicunt. Postremò eorum hylen siue materiam explicabo. Materiam autem voco, ne quis sit error, non id quo de agitur, ea enim est quam dixi πρόθεσιν, sed certam quandam totius disputationis, vt Rhetores loquuntur, περίστασιν, quæ loco, tempore, personis, continetur. Quid igitur Platoni præcipuè propositum sit in his dialogis, non eadem omnium sententia est. Sunt enim qui de iustitia hic, non de Republica, præcipuè disputari contendant, quæ vis eius, quæq́ue natura sit, & vt ex eius cultu omnia bona & priuatim & publicè ad homines perueniant, contráque mala omnia ab iniustitiæ fonte manent. Huius opinionis suæ tria potißimùm argumenta afferunt: Vnum quod principium totius disputationis, quæ cum Cephalo, posteáque cum Polomarcho & Trasimacho instituitur, manifestò à iustitia ducitur: neque quidquam ab eis aliud quæri videtur. Alterum, quod quicquid in his libris de Republica dicitur, accessio quædam est & appendix disputationis de iustitia. Cùm enim ex dubitationibus Glauconis & Adimanti expreßior quædam & euidentior iustitiæ tractatio requireretur, eáque videretur semper aliquid obscuritatis habitura,
quam

quam diu in vno homine insisteretur, quo maiorem & latiorem campum haberet oratio, transijt Socrates ad explicandam formam totius Ciuitatis, vt cùm docuisset toti Ciuitati & necessariam & salutarem esse iustitiam, etiam in singulis eandem illius esse vim, facilius & apertius cerneretur. Quà in transitione comparationem adhibuit elegantissimam, quæ his verbis explicata est libro secundo. Si quis, inquit, nobis proposuisset aliquid longo interuallo legendum, quod minutis literis scriptum foret, neque nos valdè acutis & perspicacibus essemus oculis, posteáque alicui nostrum veniret in mentem, idem alibi extare in grandiori tabula grandioribus literis scriptum, nemo esset quin lucro quodammodò apponeret, illam prius grandiorem tabulam inspicere, vt posteà quæ in minore scripta essent, ijsdem vestigijs facilius persequi posset. Addit deinde eandem esse, & idem efficere iustitiam in tota Ciuitate, & in vno homine, sed vim illius, in Ciuitate, quæ maior amplior que sit, & facilius & clarius perspici posse. Quòd si disputatio de Repub. ad illustrandam iustitiæ naturam quæsita est, constat hanc quidem esse principium προηγουμένην, illam de Repub. adscitam, & ἐμπίπτουσαν καὶ παρεμβεβλημένην. Postremò id è Socratis ipsius verbis apertissimè colligi, qui quoties vt fit, in disputando, à iustitia euagatus est, ad eam rediens, ait se redire ad id quod quæritur, & de quo instituta est disputatio: & ad ipsum libri decimi finem ita totum sermonem concludit, vt dicat colendam esse iustitiam, vt & nosmet ipsis & Dijs immortalibus amici simus. Hæc igitur argumenta sunt eorum, qui de iustitia, non de Rep. præcipuam quæstionem in his dialogis esse aiunt.

Qua in sententia Marsilius fuit, qui quidem in huius libri argumento ita scripserit. Atque vt sæpè in his libris, sed præcipuè in secundo declarat, totam disputationem de iustitia à nobis inscribi mauult, quàm de Republica. Idem sentit & Chalcidius principio Commentarij, quem scripsit in Timæum. Sed & multorum ex veteribus eadem fuit opinio. Alij tamen, quorum non minor est auctoritas, præcipuum esse censent quæstionē de Republica: idq; his argumentis confirmant. Primùm quòd inscriptio est de Republica. quod argumentum vt plus habeat ponderis, ostendunt inscriptionem illam esse antiquißimam, maximeq; Γνησιαν. *Intelligendum est enim non omnes inscriptiones librorum Platonis aut antiquas, aut indubitatas esse. Nam & Platoni quædam tribuuntur, quæ Platonis non sunt, vt Axiochus siue de morte, qui Xenophanis Platonici est, quod & Marsilius sciuit, vt Alcibiades secundus, quem & Athenæus ait putari Xenophontis, & stylus ipse id ostendere videtur: Et Halcyon siue de mutatione formæ olim legebatur inter opera Platonis, hodiè inter dialogos Luciani: cùm eorum neutrius sit, sed Leontij Academici: & ij dialogi, qui sine vlla dubitatione Platonis sunt, aliter ab alijs nominãtur, vt Parmenides ab alijs* περὶ ἰδεῶν, *ab alijs* περὶ γυμνασιας, *ab alijs* περὶ τὸ ὄντος, *vt testatur Proculus, vt Philebus, ab alijs de voluptate, ab alijs de summo bono. Et qui hodiè titulum habet* ἐρασῶν, *id est, amatorũ, ab omnibus antiquis* ἀντερασῶν, *id est, riualium nomine citari solet, estq; ea verior inscriptio. Qui ergo ab inscriptione argumentãtur, aiunt verißimam & antiquißimam horum librorum inscriptio*

tionem esse πολιτείαν, id est, de Repub. non de iustitia. Nam & Aristoteles cùm eorum epitomen quandam confecisset, ait οὕτως ἐπιτετμῆσθαι, τὴν Πλάτωνος πολιτείαν. & in conuiuio & in politicis, quoties horum librorum mentio est, ita eos nominat. Theophrastus quoque in libris de legibus eadem appellatione vtitur. Sed & Plutarchus in quaestionibus Platonicis, & Athenaeus, & Origenes, & ex Latinis Cicero, Macrobius, Lactantius, Chalcidius, omnes denique antiqui hos libros de Republica non de iustitia vocant. Iam verò Platonicarum inscriptionum tria genera sunt, ἐκ προσώπων, vt Parmenides, Protagoras, Gorgias, Hippias, περιστατικαὶ, vt Conuiuium, πραγματικαὶ, vt νόμων, Πολιτικὸς σοφιστής. Hae postrema semper continent τὸ προηγουμένως ζητούμενον. Haec autem & vera est, & πραγματική.

Inuectiua est in eos, qui eloquentia abusi, non aequitati, sed iniustitiae, non veritati, sed mendacio patrocinantur, & tenebras iudicibus offundunt.

ORATIO II.

Habita Romae IV. Kalend. Martij M.D.LXXIV.



VLTA sapienter ab Euripide dicta sunt, quaeque praeclarè sustineant famam illius Oraculi, quo traditum est, eum in tribus, qui illa aetate sapientissimi essent, ipsius Dei voce numeratum: recteque iudicauit Q. Cic. cùm dixit, se singulos eius versus singula testimonia putare. Apud eum

autem quodam loco mirari se dicit Hecuba, quod non, alijs omnibus studijs omißis, omnes homines ad studium eloquentiæ incumbant: eam enim vnam in rebus humanis quasi regnum quoddam obtinere. Est & alibi apud eundem Poëtam, orationem ad res efficiendas non minus valere quàm ferrum. Quæ non splendidius aut magnificentius dici, quàm verius, & docet vetus historia, & communis vita declarat. Quid enim notius est, quàm in omni ætate extitisse semper aliquos, qui quasi quodam gubernaculo, ita lingua huc illuc mentes audientium flecterent, quietas concitarent, commotas ac concitatas tranquillarent ac mitigarent; perspicuè veris fidem detraherent, incredibilibus probabilitatem conciliarent, veteres opiniones euellerent, nouas inferrent, quid deniq; & quatenus ab alijs credi vellent, ipsi definirent quasiq; terminos pangerent? Neque verò huius tantæ ac tam admirabilis potestatis suæ ipsa sibi parum conscia eloquentia est: neque vnquàm eam obscurè ac dißimulanter tulit, quæ, vt è vetere comœdia cognoscimus, ab ipso prope ortus sui principio causa sit profiteri, se vias tenere ac tradere, quibus causa inferior, dicendo superior fieri posset. Neque vanam aut inanem illam gloriationem fuisse, grauißimis persæpè maximeq; insignibus exemplis in omni Ciuitate patefactum est. Cùm igitur homines natura potentiæ cupidi sint, & tantùm ad eam in eloquentia momenti sit, omnia omnes eius consequendæ causa facere, vt ait Euripides, consentaneum esset. At mihi tamen contrà nonnunquàm accuratius hæc in animo reputanti, mirum videri solet, non iampridem omnes dicendi magistros, vnà cum illo suo præclaro artificio ex omnibus locis cõ-

munio

muni aliquo gentium ac populorum scito eiectos, expulsos, exterminatos fuisse. Neque enim aduersus illos aut accusatore vllo, aut teste opus est. Ipsi se indicant, ipsi se deferunt: ipsi quod occultandum potius videretur, id sine metu ac pudore præ se ferunt, id ostentant, eo se venditant, eo gloriantur. Nihil tam certum tamq́; exploratum esse, quod non in dubium vocari, nihil tam absurdum, tamq́; peruersum, quod non eloquẽtia viribus obtineri ac persuaderi queat. Voces sunt hominum istam facultatem non calumniari, & in odium vocare, sed ornare & hominibus commendare cupientium. Hoc autem quid aliud est, quàm noctem ac caliginem rebus inducere, & quasi Circeo quodam poculo ad eam dementiam homines adigere, vt certi ac firmi in quo insistant nihil habeant, sed modò huc, modò illuc incertis opinionum fluctibus agitati vagentur? Si pharmacopola aliquis oppida circumiens eiusmodi venenum venale circumferret, quod potu quidem iucundißimũ esset, sed potum adimeret hominibus omne iudicium veri & falsi: omnes, vt opinor, ei aduenienti portas clauderent, omnes eum à finibus suis abigerent: interdicerent etiam, ne quis ab eo eius veneni miscendi ac temperandi rationem didicisse vellet. At non dißimilem in eloquentia inesse vim ipsi illius professores prædicant. An si quis alienas fruges excantauerit, aut malis carminibus mentem alicui eripuerit, afficietur supplicio: idq́ue aut docuisse, aut didicisse capitale erit: qui mellitis verbis & ad fallendum compositis multitudinem infatuauerit, eiq́; grauißimis in rebus eluserit, aliosq́; eandem fallendi ac circumscribendi artem docuerit, is non modò ante oculos omnium impunè volitabit, sed vltrò

ob eam ipsam causam amplißima sibi decerni præmia postulabat? An qui iudicem pecunia corruperit, exulabit: qui eloquentia, laudabitur? At hoc eò etiam tetriùs ac sceleratius est, quod pecunia corrumpi, nisi improbus & impurus iudex non potest: eloquentia etiam optimorum virorum iudicia interdum deprauantur. Itaque vt Pittacus grauiorem pœnam constituerat, si quas alienam vxorem blanditijs ad faciendum adulterium pellexisset, quàm si ei vim attulisset, quod vi adhibita corpus tantùm, blanditijs etiam animus corrumperetur: Ita qui fictis verbis seueritatem iudicum inflectunt, grauiùs puniendi essent, quàm qui eos largitione corrumpunt. Lacedæmonij quidem, quorum ciuitas optimis institutis temperata putabatur, nullum apud se huic præstigiatrici locum esse voluerunt, sed simplex quoddam & apertum, & paucißimis contentum verbis adamârunt dicendi genus. Athenienses autem, apud quos ista & nata & alta atque educata, & suo quasi mundo muliebri instructa & exornata Pandora est, quid non ab ea malorum ac calamitatum pertulerunt? Grata enim & accepti beneficij memor alumna non aliunde sibi potiùs quàm à lare, aut, vt ipsi loquuntur, à Vesta, incipiendum putauit: & altricibus suis Athenis egregia sanè nutritia persoluit. Nam quibuscunque tempestatibus ac procellis Atheniensium vexata Respub. est, earum longè maximam partem oratoribus suis acceptam ferrè meritißimò potest. Quorum etiam vnus, vt Enceladus, cui mons Aetna impositus est, quoties se cõmouit, totam Siciliam concutere dicitur: ita ipse cùm se dicendo incitauerat, vniuersam permiscere ac perturbare Græciam dicebatur. Et ea ipsa tamen in Ciui-

tate

tate ab Areopago eloquentia exulabat. Quod enim tẽplum Iustitiæ edicauerat, in id patere aditum iudiciorum corruptrici eloquentiæ noluerunt. Nam quod à multis persæpè dictum est, non eloquentiæ istam culpam esse, sed hominum, ea secùs, quam oportet, vtentium: ipsius quidem hunc esse finem, vt innocentiæ, non flagitio, vt æquitati, non iniustitiæ, vt veritati, non vt mendacio patrocinetur: videamus ne rebus ipsis hæc oratio refellatur. Veritatis per se magna vis est. ita vt suis opibus pollens, suis copijs freta, suis præsidijs firma, aut nihil, aut non admodum externa auxilia requirere videatur. Itaque idem ille quem principio nominaui, Euripides veritatis simplicem esse ait orationem: neque vllis medicamentis aut lenocinijs indigere. Neq; quisquam vnquam se Orator magnoperè iactauerit, quod veram & iustam causam obtinuerit: ne dignantur quidem ad eas quæ huiusmodi sunt accedere: si quẽ depositum ac desperatum & manifestis criminibus oppressum, & tacito omnium præiudicio morti destinatum reum accipere potuerint, in eo sibi placent, se circumspiciunt, se iactant, cælum digito sibi videntur attingere. Vt cùm Cicero in Cluentiana causa gloriatus est se tenebras iudicibus offudisse. Quantò verior esset gloriandi causa, si tenebras ab eorum animis discußisset, si omnem errorem eripuisset, si id de quo iudicaturi erant, in clara, vt ita dicam, luce videndum collocasset. At hoc viri boni erat, non oratoris boni. Immò verò ait alius ne orator quidem esse potest, nisi qui vir bonus sit, Scio istud dici, & ad auctorem M. Catonem referri: sed me magis Aristoteles mouet, qui me Philosophus cũ alijs rebus rapit, tum quod mirificè veritatis amans videtur

detur. Is igitur, bonus vir sit orator, an minus, negat quidquam ad artem pertinere: illud quidem esse in arte vel præcipuum, ita fingere ac conformare orationē, vt, te, quicunque sis, ij qui audient bonum virum esse & sibi amicum putent. Egregiam verò & expetendam artem: quæ eam iniustitiæ partem doceri, qua nulla capitalior est, quo modo consequi possis, vt cùm maximè fallas, tum maxime vir bonus esse videaris. Quòd si maximè ad verum & ad falsum persuadendum vtilis est eloquentia tamen in tanto periculo, & in tanta multitudine hominum ea improbè vtentium, non passim, neque quibuslibet vsus illius permittendus esset. Sed vt Cretenses armorum tractationem ingenuis permittebant, seruis denegabant: ita deligendi essent publicè ex omni multitudine certi tantùm qui eloquentiæ præceptis instituerentur. Quid enim est, quo ista præclara facultas, cùm semel frontem perfricuit, progredi non audeat? Ornat exquisitissimis laudibus res contemptissimas & abiectissimas, comam, caluitium, culicem, muscam: nonnullas etiam apertè malas & hominum generi noxias, febrem, pestem, bellum, stultitiam: homines teterrimos, Phalarin, Busi, & eiusmodi alios: quæ & si nonnullis fortasse tolerandа videri possint, vt ludicra, neque aliò pertinentia, quàm ad exercitationem & ad ostentationem ingenij: tamen haud scio an rectius ex ciuitate tollerentur. Certissima enim pestis animorum est mendacium: cui assuefieri periculosum est: cùm, vt verissimè cecinit Euenus, consuetudo progressu tēporis tandem in naturam conuertatur. Semper mihi placuit dictum Solonis: qui cùm Thespin primum tragœdiarum scriptorum ipsum fabulas suas, vt tum mos erat, docentē

spectasset, posteà quaesiisse ex eo dicitur, ecquid puderet in tanta auditorum multitudine tam multa mentiri: cumque ille respondisset, turpe nō est talia ioco & agere & dicere: ibi tum prudentissimus senex baculo quem ex Atheniensium consuetudine gestabat, terram percutiens, Ne nos, inquit, si istos iocos hic laudare assuescemus, citò eosdem in contractibus & in iudicijs reperimus. Sed tamen ne summo iure agamus, nevé omnia nimis ad vivum resecare videamur, demus hanc veniam sophistis, vt tanquam neurospasta, aut ij qui agilitate quadám, & celeritate manuum, leuibus ac politis calculis huc illuc mouendis spectantium oculos eludunt, quos Graeci Psephopaectas vocant ita ipsi quoque talibus argumentis inter pueros ludant: persertim cùm periculum non sit, ne quis quod muscam à Magistro laudari audierit, in captandis posteà ac colligendis muscis nimis magnum studium ponat: aut quia febris pestisque multis laudibus ornata sit, talia bona non ipsis potiùs Rhetori euenire optet, quàm sibi. Quid, cùm ea sibi ad dicendū argumenta sumūt, quibus subruuntur fundamenta virtutū, amor honestatis excutitur, animi hominum pestiferis ac nefarijs opinionibus imbuuntur, tamen ne eos ferendos esse dicemus? Olim quidem cum Atheniensibus ob Oropum vastatam, Sycioni, qui eis iudices à Senatu dati erant, multam quingentorum talentorum irrogâssent: eaque iusto grauior videretur: miserè Athenienses legatos in hanc vrbem, per quos à Senatu peterent, vt aut eius poena gratia sibi fieret, aut certè aliquid ex ea diminueretur. Eius legationis principes fuerunt Carneades Academicus, Critolaus Peripateticus, & Diogenes Stoicus. Quib⁹, dū otiosi in vr-

be sen-

be sententiam Senatus expectant, lubido incessit, Græco more epidixis facere, & quotidie in cœtu ac conuentu hominum de varijs quæstionibus disputare. Ibi tum Carneades, qui vi & copia dicendi antistare collegis putabatur, quodam die de iustitiæ laudibus ornatè ac luculenter dixisse perhibetur: cùm quidem Ser. Galba, & M. Cato ille Censorius ei disputationi interessent. Sed ille idem Carneades quæcunque tum de iustitia dixerat, ea postridie contraria disputatione subuertit: multoq; plura collegit, quibus planum faceret, iustitiam meram esse stultitiam, oppidoq; antiquos ac simplices esse illos, qui si modò impunè iniusti esse possunt, à facienda iniuria, propter inanem quandam vmbram & opinionem iustitiæ, temperarent. Sensit Senatus, ad eam disciplinam nimio plus docilem esse multitudinem: neque tanti esse, audire Doctores Græcos compositè ac modulatè verba fundentes, vt propterea ferendum esset, corrumpi ciuium ingenia, & ad improbitatem ac nequitiam à fide & à virtute traduci. Conticessere igitur eos iussit, & quamprimùm remisit in Græciam: ne populus ille cuius potentia & auctoritas apud exteras gentes non armis magis quàm opinione iustitiæ creuerat, benè dicendi studio captus benè viuendi studium abijceret. At si iure ob eam rem Carneades vituperatus est, quomodo defendetur Plato? Nam quæ tum pro iustitia aduersus iustitiam Carneades dixit, eorum semina multò ante & in Gorgia, & in primis duobus eo Repub. libris à Platone sparsa erant. Meministis, quam multa huius generis in superiore libro Trasymachus dixerit, quibus multò plura, multoq; ad persuadendum efficaciora in eo quem nunc explicare ingredimur, à Glaucone

& ab

& ab Adimanto adferuntur. Num igitur & Plato vituperandus, qui mandanda illa & consignanda literis duxerit: & male Cicero, qui tot annis post eadem in suos de Republica libros trãstulerit: & nos hodie parum prudentes, qui vestra adolescentes ingenia, quorum nobis cultura commissa est in his potissimum disputationibus cognoscendis exerceamus? Immò verò & nulla in Platonem reprehensio cadit, & culpa vacat Cicero, & à nobis ex omni scriptorũ numero nullus eligi poterat, in quo maiore fructu, quàm in Platone vestra elaboraret industria. Nam vt cæterorum quæ supra diximus dissolutionem in alium tempus reseruemus, & eam tantum partẽ pertexamus, cuius præcipuè causa hunc sermonem exorsi sumus: dispar quidem fortasse Carneadis causa atque ratio fuerit: Plato certè nihil se, nihil philosophia indignum suscepit: nihil quod nõ omni ex parte ei, quem verè ac meritò animorum Aesculapium nominauit antiquitas, conueniret. Non enim has subdolas iustitiæ criminandæ rationes ipse commentus est, neque earum quasi sator ac parens fuit: sed eas cùm ab hominibus improbis proditæ vagarentur ac spargerentur licentius, iamq; per multorum animos quasi contagione quadam serperent, ne defluerent ac manarent latius præcidendas ipse, atque amputandas, putauit. Non poterat autem iustitia perfectè cumulatèq; defendi, neque profiteri, quantò plus in ea non dignitatis modò, quod & aduersarij fatebantur, sed vtilitatis quoque, quam in iniustitia inesset, nisi omnia quæ pro iniustitia dici consueuerant, accuratè, & exponerentur & refellerentur. Hoc igitur ita præstitit Plato, vt nihil in eius argumenti tractatione, vafrè, acutè, callide, aptè ad fal

Bb lenaum

lendum dici poßit, quod ipse prætermiserit. Ac Thrasimachum quidem, vt Sophistam induxit, serio & ex animi sui sententia pro iniustitia perorantem. Cuius inania argumenta & futiles ratiunculas, cum libro primo, nullo prope negotio ludibundus refutasset Socrates: illam quasi velitationem multò grauior pugna excipit cum Glaucone & Adimanto. Quos tamen, quia viri in primis boni erant, & iustitiæ amantes, statim à principio profitentes ac contestantes facit, ea se dicturos, non quæ sentirent ipsi, sed quæ ab alijs dici solerent, quæque reprehendi ac conuinci cuperent: Cùm igitur accuratißimè & exquisitißimè ab eis esset accusata quidem & abiecta iustitia, defensa autē & collaudata iniustitia, vt vix eorum orationi resisti posse videretur. Deum immortalem, quo robore, qua firmitate, qua copia argumentorum, quanto orationis impetu fregit ac dißipauit illas iniustitiæ copias, Socrates? Qui quidem eò rem perduxit, vt apertè demonstrauerit, id quod etiam hodie nonnullis Christiana religione imbutis, vix satis persuaderi potest, non tantùm propter præmia, quæ iustos & in hac vita comitantur, post mortem manēt: neque propter pœnas, quas iniusti nullo modo effugere ac vitare possunt: sed etiam si quis iustis omnem præmiorum spem, iniustis omnē & infamiæ, & supplicij metum detrahat, infinitis tamen partibus præstare, in mendicitate, in exilio, in moribus, in tormentis, ac cruciatibus, in infamia, atque odio, in equuleo atque ignibus iustum esse, quàm cum iniustitia viuere in summis opibus, & omni earū rerum, propter quas vulgò homines à iustitia desciscunt, copia circumfluentem. O non loquendi tantùm, sed & sentiendi, ex illis veteribus,

ribus, quos Deus vera sui cognitione non afflauerat, vnice magister Plato, quæ vnquàm par dignitati, ac meritis erga omnem posteritatem tuis reperiri poterit oratio? Tu quomodo animi nostri à vitiorum sordibus purgari possint, ostendisti, tu quemadmodum hominibus adhuc in terra versantibus cœlestem quodammodò vitam viuere liceat, aperuisti: tu diuina cum humanis, quantum quidem cum humano ingenio id perfici potuit, copulasti: tu ea tradidisti, quæ nos, nos inquam ipsi, qui à Deo per Filium adoptati, & cælesti doctrina imbuti sumus, à te dici potuisse miramur. Sed Platonem laudare necesse non est: danda potius opera est, vt quæ ille diuinitùs scripsit, cognoscamus ac consequamur: quam ad rem si cui vobis vsui meam esse posse operam creditis, dabo operam, quod in me erit, ne vnquam vestra vos de me opinio prorsus fefellisse videatur.

De legendis tum Poëtarum, tum Oratorum scriptis.

ORATIO TERTIA.

Habita Romæ Anno M.D. LXXV.



VM constituerim vobiscum vnà euoluere atque excutere librum Senecæ de Prouidentia, iudicaui omnibus nobis commodum fore, si is liber seorsum à cæteris Senecæ operibus mea opera

emendatus excuderetur. Ac sperabam id fore, antequam ad has mihi iucundissimas, vobis, vt meritò sperare videor, non molestas exercitationes rediremus. Sed aliter cecidit. Interea igitur, dum ille pulcherrimus libellus à librarijs describitur, delegi xiij. Iuuenalis Satyram, in qua hoc triduũ consumeremus. Et iucunda autem & vtilis illius euolutio futura est. Continet enim multas graues & vtiles sententias, optimis verbis, & genere quodam dicendi salso festiuo, hilari, &, vt ita dicam, viuido, quod huic poëtæ proprium ac perpetuum est, explicatas. Neque mihi quisquam illud obiecerit, multos esse ex Latinis Iuuenale meliores Poëtas. Non contendo. Scio multum interesse inter Iuuenalem & Virgilium. Sed qui solùm Virgilium legerit, tantò præstare eum cæteris, credere poterit, scire non poterit. Vt ad certiorem ipsius Virgilij gloriam pertineat, etiam alios legi. Deinde non continuò sola cognoscenda quæ optima. Alióqui non tantùm è Poëtis solus Virgilius, ex Oratoribus solus Cicero, sed ipsius Virgilij vnum aliquod poëma, Ciceronis vna aliqua oratio legenda erit. Certè enim & aliquod Virgilij poëma, & aliqua Ciceronis oratio principem locum tenet. At nemo vnquã repertus est, qui aut Homerum, præcipuum esse inter Poëtas negaret, aut propterea Hesiodum, Theocritum, Apollonium Rhodium, alios etiam inferiores è manibus hominum excutere conaretur. Nec quia Sophocles in Tragœdia excellit, idcircò Aeschylum Euripidemq́; contemnimus.

Non si priores, ait Horatius, Mæonius tenet
Sedes Homerus, Pindaricæ latent,

Cæde-

Cædeque & Alcei minaces
Stesicorique graues Camœnæ.

Suus est stellis honos, sua lux, etiam si à Solis splendore & claritate vincuntur. At stultè facit, qui in potestate eligendi prætermissis optimis deteriora sectatur. Hoc ita demum in me valeret, si suaderem vobis, vt eos quos optimos esse constat, prætermitteretis. Sed id neque feci adhuc, neque facturus vnquam sum: & multum puto interesse, hos quasi secundarum partium scriptores melioribus anteponat aliquis, an eis quoque studij aliquid tribuendum putet. Præclarè Cicero, ferreum quidem scriptorem esse non diffitetur Attilum: sed scriptorem tamen, vt legendus sit. Rudem enim, inquit, esse in nostris Poëtis, aut inertissimæ segnitiæ est, aut fastidij delicatissimi, mihi quidem nulli satis eruditi videntur, quibus nostra ignota sunt. Hæc ille: & illis quidem temporibus cum neq; Musarum scopulos quisquam superârat: & is qui hoc scripsit Ennius, meliorem inopia principem locum tenebat. Quid igitur censemus dicturum fuisse Ciceronem, si ad eorum Poëtarum, qui postea floruerunt, tempora vitam producere potuisset? Qui certè vt veteris illius Romani sermonis integritate inferiores fuerint: suæ enim quisque ætatis, quam atauorum suorum sermone vti malebat: limatiores tamen, & cultiores, & multis poeticis virtutibus superiores fuerunt. Num igitur hos nitidos & politos contempsisset, qui illos horridos & impexos, studiose tamen, & diligenter euoluerat? Sed vt in cæteris vitæ partibus, ita in ratione studiorum variè à vulgo hominum peccari solet. Patrum & auorum nostrorum memoria, qui se eruditos perhiberi volebant, optimis quibusq; scriptoribus, tan-

exemplo suo vtriq; docuerunt, ex omnibus Ciceronianis vocibus stultißimas orationes, ex omnibus Virgilianis peßimos versus posse componi. Neque dici potest, *quàm hæc hominum somnia sibi placeant, quàm se circumspiciunt, quàm se impudenter ijs, quos non intelligunt, anteponant. Statium, ait eorum quidam, aut Silium Italicum, tu mihi, aut Lucanum aut Senecam nominas? Ouidium etiam, cui præter vnum Virgilium, Latinorum nemo par fuit, contemnere audent, seque ei anteponere non verentur. Vnus etiam ceteroqui homo eruditißimus, sed illo errore imbutus, Ouidij Metamorphosin, diuinum poëma, & omnibus ingenij omnibus eloquentiæ luminibus omni ex parte collucens, in eum sermonem, quo vulgò nunc vtimur, sibi conuertendum curauit, ne, si eam Latinè scriptam attingeret, synceritatem Latini sermonis, quam ex alijs Poëtis hauserat, contaminaret. Sed hunc quidem excusare quoquomodo poßumus: qui cùm & doctrinæ copia abundaret, & Latino sermone peritè ac scienter vteretur, hac vna in re nimis credulus fuit, aliorumque iudicio stare potius voluit, quàm suo. Isti non ferendi, qui ab omni eruditione imparati, quasi satis sit dixisse, ego pulchra poëmata pango, audent se cùm eis componere, aut etiam eos præ se despicere, à quorum coquis, aut mulionibus, si hodiè viuerent, scribendorum carminum laude facilè vincerentur. Horum ego, simul atque Iuuenalem mihi in manibus esse resciuerint, qui de me sermones futuri sint, non ignoro. Iuuenalem interpretatur. Cur non potius Horatium? sed & tertio ab hinc anno quasi alij Poëtæ deessent, Senecæ Troadas delegit, quas interpretaretur. Ego verò & in explicandis Senecæ*

Troiadibus ita tum me versatum esse confido, vt illius Poetæ amorem multis incusserim: & in huius Satyræ expositione spero me perfecturum, vt eiusdem Poetæ alias quoque cognoscere cupiatis. Sed satis iam verborum factum est. Nunc primùm exponam argumentum huius Satyræ. Deinde ipsius Poetæ verba recitabo, quæque in eius explicatione egere videbuntur, ea diligenter & accuratè interpretabor.

Senecam contra vituperatores defendit, ipsius libri de Prouidentia argumentum exponit, & rationem reddit cur prouidentia Dei cuncta administrante, bonis viris multa mala eueniant.

ORATIO IIII.

Habita Romæ 3. Non. Iunij, M.D.LXXV.



E Seneca nihil hoc loco constitui dicere: nam si vituperatores illius confutare vellem, necessariò mihi ducenda essent præcipua argumenta scriptis ipsius, vt ostenderem eum & doctrinæ copia, & scribendi elegantia longè multumque omnibus obtrectatoribus suis præstitisse. Nunc cùm apud eos disseram, quibus Senecæ scripta nota non sunt: (quotus enim quisque vestrûm ante hunc diem ea, non dicam, euoluit, aut legit, sed inspexit aut attigit?) puto me commodius esse facturum, si prius hunc libellum mole quidem vt videtis, sed & orationis orna-

ornamentis & argumenti grauitate, vt sentietis, eximium vobis proposuero, ac deinde permisero, vt ex eo Senecam, tanquàm ex vngui, vt dicitur, leonem æstimantes, de ipsius sapientia & eloquentia arbitratu vestro iudicetis. Vrbanè Vlixes apud Euripidem in Cyclope, cùm Sileno vinum venditurus esset ita eum alloquitur, Vis, tu prius gustare quid vini feram? Cui Silenus. Ita conuenit. Nam gustus emptorem vocat. Ego quoque cùm vobis hunc scriptorem non quidem vendere, sed certè commendare, atque vt apud vos in pretio sit efficere cupiam, debere videor eum vobis prius quasi gustandum dare. Hoc tantùm à vobis peto, ne quod huc præiudicatæ opinionis adferatis, néue permoueamini stultis ac temerè iactis vocibus quorundam, qui quæ nõ intelligunt, vituperant. Tribuite hoc mihi, vt me non quidem valdè intelligentem & idoneum, sed tamen non multò deteriorem, quàm isti sunt, harum rerum iudicẽ existimetis. Qui cùm & ex quo huic muneri præpositus sum, nihil antiquius habuerim, quam vt vos, quantum in me est, omni liberali doctrina excolam atq; augeam: & multorum annorum laboribus ac vigiliis hoc consecutus sim, vt non in vulgus modò, sed apud ipsos principes Ciuitatis non omninò malus eloquentiæ existimator habear: non debeo videri aut tam iniquus, vt obstare profectui vestro, aut tam stultus, vt existimationi meæ nocere de industria velim: sed hæc quidem hactenus. Iam enim quod huius libri argumentum sit, explicare decreui. Vos, quæso, excitate atq; expergefacite animos vestros, quæq; de rebus omnium maximis ac grauissimis dicere ingredior, ea vt penitus percipiatis, operam date.

Veteres illi, quorum animi densissimis errorum tenebris inuoluti, ea quæ nobis diuinitùs affulsit æternæ veritatis luce caruerunt, cùm verum Deũ ignorarent, in varias sententias distrahebantur: & , vt nullo firmo ac stabili fundamento subnixi, & commenta opinionum sequentes, huc illuc, tanquam incertis acti tempestatibus, fluctuabunt. Interdum itaque cùm in cœlum oculos sustulerant, & illam admirabilem innumerabilium stellarum sine vlla erratione decurrentium varietatem notauerãt: facilè intelligebant præpotens aliquod numen esse oportere, immensum, infinitum, æternum, quod illi tantæ moli præsideret, à quo hæc rerum vniuersitas & à principio constituta esset, & eius consilio ac voluntate regeretur. Rursus autem cùm eorum quæ infra lunæ orbem sunt, inconstantiã ac mutabilitatem viderent, nihil in eis inesse certum, nihil perpetuum, nihil constans: eò prolabebantur impietatis, vt partim ex omnibus rebus diuinam prouidentiam tollerent, partim supera quidem ac cœlestia mente & consilio regi, hæc autem inferiora sine vllo rectore incertis fortunæ casibus agitari existimarent. Sed cùm & dierum ac noctium vicissitudinem, & quadripartitam anni temporum varietatem & certatum dierum, tùm noctium & incrementa & decessiones, & omnia humanis vsibus seruientia viderent, hærebant attoniti, vt qui perspicerent tantùm & tam sapienter institutam ordinem nisi à Deo esse non posse. Conturbabantur tamen cùm aliis argumentis, tum hoc præcipuè, quòd in rebus humanis multa viderent secùs euenire, quã ipsi diuinæ sapientiæ ac bonitati conuenire existimarent. Et enim ita statuebant. Si humanarum rerũ pro-

procurationem haberet Deus fore vt bonis ac pijs & iustitiæ cultoribus benè esset, malis, impijs, & iniustis malè. Nunc aũt contra videbant, optimos quosq; plerũq; premi paupertate, cũ multi improbi diuitijs abundarẽt: ignominiam, exilium, orbitatem, morbos, tormenta, cruciatus, proprium quodammodò bonorum virorũ patrimonium esse: cùm interea multi omnibus flagitijs cooperti in summis delitijs viuerent, & in omnibus negotijs suis secundißima fortuna vterentur. Ergo alij fortunam accusabant vt iniquam & iniustam, quæ quasi dedita opera improbis mater, bonis nouerca esset: alij & cæcam, & temerariam, quæ nunc bonos, nunc malos nullo discrimine aut extolleret, aut deprimeret: idemque dicebant de Pluto, quem diuitiarum Deum esse fingebant: &, vt fit in erroribus, desultoria quadam leuitate in contrarias sententias ferebantur. Nam vbi quid bonis benè euenerat, aut vbi improbus aliquis & diu diuina patientia abusus pœnas dederat, tum Deum & esse, & humana curare clamabant. Estis io superi, ait Statius, cùm conualuisset à periculoso morbo vir eximiæ probitatis Rutilius Gallicus: At contra vbi quid contigerat, contra quam æquum esse censeret, Deos aut nullos esse, aut crudeles & iniustos esse dicebant. Mortuus erat alicui amicus, quem ipse diutius viuere cupijsset? Negabat Deos esse: id enim ab eorum iustitia alienum videri. Itaque in morte Tibulli, Ouidius.

Cùm rapiant mala fata bonos, ignoscite fasso,
Sollicitor nullos esse putare Deos.

Apud Senecam Iason, cùm Medæã occisis filijs euolantem videret:

Testare

Testare, inquit, nullos esse, qua veheris Deos.

Neque vlla tam leuis, aut ridicula causa erat, qua non adsuscipiendam impietatem satis idonea videretur.

Reliquerat amicam amator? Nulli Dij erant.

Propertius:

Et queritur nullos esse relicta Deos.

Cupidum & libidinosum adolescentem impudica muliercula fefellerat? Nutabat malè de Dijs fundata opinio, Ouidius:

Esse Deos credam ne? fidem iurata fefellit]
Et manet in solito qui fuit ore decor.

Valdè scilicet id Dijs curandum fuit. Apud Virgilium amisso immatura morte filio,

Atque Deos atque astra vocat crudelia mater.

Ecce tibi alter: quia serpentes vna cum pelle senium exuere dicuntur, Deos crudeles vocat, quod non idem beneficium formosis tribuerint,

Crudeles Diui, serpens nouus exuit annos,
Formare non vllam fata dedêre moram.

At illa quidem leuia, & à Poëtis fortasse per iocum dicta, & si tales ioci nullo modo ferendi videntur. Seriò quidem loqui videtur apud Aristophanem Chremylus, qui se cùm prius ac iustus esset, & malè tamen rem gereret, grauiq; paupertate premeretur, ac videret intereà alios sacrilegos, calumniatores, improbos diuitijs abundare, profectum esse dicit ad Apollinem, vt ex eo sciscitaretur, quæ eius rei causa esset, multóque magis ille in vetere tragœdia: τολμῶ κατειπεῖν μήποτ' οὐκ εἰσὶ θεοί: κακοὶ γὰρ εὐτυχοῦντες ἐκπλήττουσί με. *& eodem argumento delusi, vt ait Iuuenalis:*

Sunt

Sunt qui in fortunæ iam casibus omnia ponant,
Et mundum nullo credant rectore moueri,
Natura voluente vices & lucis & anni.

Grauissimè autem dubitationem ea de re suam expressit optimus aui sui Poeta Claudianus:

Sæpè mihi dubiam traxit sententia mentem,
Curarent superi terras, an nullus inesset
Rector, & in certo fluerent mortalia casu.
Nam cùm dispositi quæsissem fœdera mundi,
Præscriptosq; mari fines, anniq; meatus,
Et lucis noctisq; vices, tunc omnia rebar
Consilio firmata Dei, qui lege moueri
Sydera, qui fruges diuerso tempore nasci,
Qui variam Phœbem alieno iusserit igne
Compleri, Solemq; suo porrexerit vndis
Littora, tellurem medio librauerit axe.
Sed cùm res hominum tanta caligine volui
Aspicerem, lætosq; diu florere nocentes,
Vexarique pios, rursus labefacta cadebat
Relligio: causæque viam non sponte sequebar
Alterius, vacuo quæ currere semina motu
Affirmat: magnumque nouas per inane figuras
Fortuna non arte regi, quæ numina sensu
Ambiguo vel nulla putat, vel nescia veri.
Abstulit hunc tandem Rufini pœna tumultum,
Absoluitq Deos.

Multò autem neruosius ac vehementius apud Ciceronem Cotta in tertio de Natura Deorum Telamon, inquit, vno versu totum locum conficit, vtrum Dij homines negligant.

Nam si curent, benè bonis sit, malè malis: quod nunc abeas. Debebant illi quidem omnes bonos efficere si quidem

dem hominum generi consulebant. Sin id minus, bonis certè consulere debeant. Cur igitur duos Scipiones fortissimos & optimos viros in Hispania Pœnus oppressit? cur Maximus extulit filium consularem? cur Marcellum Annibal interemit? cur Paulum Cannæ sustulerunt? cur Pœnorum crudelitati Reguli corpus est præbitum? cur Africanum domestici parietes non texerunt? sed hæc vetera & alia permulta propiora videamus. Cur auunculus meus vir innocentissimus in exilio est? cur sodalis meus interfectus domi suæ Drusus? cur temperantiæ prudentiæq́; specimem ante simulacrum Vestæ Pontifex Maximus est Q. Scæuola trucidatus? Cur etiam ante tot Ciuitates Principes a Cinna interempti? Cur omnium perfidiosissimus C. Marius Q. Catulum præstantissima dignitate virum mori potuit iubere? Dies deficiat, si velim numerare, quibus bonis malè euenerit: nec minus si commemorem quibus improbis optimè. Cur enim Marius tam fœliciter Septimum Consul domi suæ senex est mortuus? Cur omnium crudelissimus tam diù Cinna regnauit? At dedit pœnas prohiberi meliùs fuit, impedirique ne tot summos interficeret, quam ipsum aliquandò pœnas dare. Et paulò infra: *Anaxarchum Democriteum à Cyprio tyrannum excarnificatum legimus: Zenonem Eleatem in tormentis necatum. Quid dicam de Socrate? cuius mortem illacrymari soleo, Platonem legens. Videsne igitur, Deorum iudicio, si vident res humanas, discrimen esse sublatum? Diogenes quidem Cynicus dicere solebat, Harpadom, qui tēporibus illis prædo fœlix habebatur, contra Deos testimonium dicere, quòd in illa fortuna tam diu viueret.*

Piget

Piget plura recitare, est enim ipse Ciceronis liber in manibus. Seneca igitur cùm & ab ea disciplina esset, qua omnia maxima, minima diuino consilio gubernari statuit, & ei quem vnicè diligebat Lucilio idem persuasisset: quia tamen scrupulus in Lucilij, animo aliquis residebat ex eo, quòd perspicere non poterat, cur Deus optimos quosque tot acerbitatibus vexari sineret, eius rei causas ad eum misso Commentariolo tractandas explicandasque suscepit. Vnde constat veram illius inscriptionem non esse eam, quam ego tamen, ne omnia nouare dicerer, retinui. DE PROVIDENTIA: *sed,* QVARE BONIS VIRIS MVLTA MALA ACCIDANT, CVM SIT PROVIDENTIA. *vt constat ex Lactantio in libro de ira Dei: cuius verba huc pertinentia in eis notis, quas vestra causa ad huius libri finē addidi, reperietis, Quod si huius libri argumentum, videtis: quod mihi quidem ita pulchrum & cognitu dignum videtur, vt iniuriam quodammodò vobis facturus videar, si tam malè de vobis existimem, vt vos pluribus verbis ad eius tractationem & cognitionem excitandos putem. Mihi credite: qui me attentè audient, perficiam cum Deo volente, vt & grauißimam ac pulcherrimam quæstionem tractatam diuinitùs à Seneca, & à me ipsum Senecam non negligenter tractatum esse fateantur.*

Operæpretium facturus videor, si antequam ad expendenda Senecæ dicta veniam, exponam vobis, quid super ea ipsa quæstione, quæ hoc libello cōtinētur homines eruditißimi, ijdemq́; sanctißimi senserint. Nam si vt vasa eum odorem quo primū imbuta sunt, ita animi quas primas opiniones combiberunt, constantißimè seruant: dili-

diligenter vobis videndum est, vt in grauibus & serijs rebus, statim à principio videamus, quid verissimum sit, idq́ animo conceptum ac comprehensum perpetuò retineamus. Ioannes igitur Chrysostomus, qui singularem vitæ sanctitatem admirabili quadam & doctrinæ abundantia & dicendi facultate cumulârat, cùm dixisset, multis absurdum quodammodò videri, quod Deus pios viros, quósque ipse apertissimis signis sibi carissimos esse declarat, plerumque tamen omni genere acerbitatum agitari vexariqúe patiatur, vndecim causas adfert, cur ita fieri expediat, quas singulas non modo exponere, sed etiam breuiter illustrare ac confirmare decreui. Prima igitur est, ne qui res magnas ac præclaras gerunt, propterea inflentur ac superbiant, sed summittant animos memores imbecillitatis suæ. Confirmatur hoc testimonio Dauidis & Pauli, quorum ille bono sibi fuisse ait, quòd à Deo depressus, castigatusq́ sit, seque ex eo magis illius iustitiam prospicere, hic autem cum vsque ad tertium cœlum raptus esset, eaqúe vidisset, quæ vix homini in hac vita videre fas est, ne propterea sibi placeret, nevé insolesceret, additum sibi esse ait angelum Sathanæ, à quo quasi colaphis cæderetur. Hæc igitur prima causa est. Altera, ne cæteri mortales in errorem trahātur, & de præstantibus viris, non vt de hominibus, sed vt de Dijs quibusdam existiment: à cuius erroris periculo liberātur, cùm illos magnos & egregios viros multa perpeti vident, quæ illos non Deos, sed homines esse declarant. Nam si qui multa bella gesserant, multas vrbes expugnauerant, multa hominum millia occiderant, antiquitùs in Deorum numerum stulta vulgi opinione referebantur: quid putatis euenturum fuisse ijs qui verbo, qui

bo, qui metu, qui cõtactu, qui vmbra sua fugabant morbos, claudis incessum, surdis auditum, cæcis visum oculorũ restituebant, mortuos in vitã reuocabant, nisi vulgus hominum eos ipsos, per quos tam multa admirabilia opera edebantur, esurire, sitire, algere, ægrotare, cædi, mutilari, eiusdémque generis alia innumerabilia quotidiè subire ac perferre vidisset? Sic quoque quamuis vociferarentur nihil eorum sua virtute fieri, Christum esse qui per doctrina sua præcones ea perficeret, vix tamen impedire poterant, ne sibi diuini honores haberentur. Ad Paulum quidem & ad Barnabam Lystrenses aliquando etiã tauros coronatos adduxerant, quos eis tanquàm Dijs immolare cupiebant, nisi id ipsi summa vi prohibuissent. Tertia causa est, vt potestas Dei tantò magis elucescat, qui per homines imbecilles, morbis obnoxios, egentes, carceribus & ergastulis clausos, vinculis & cõpedibus impeditos, catenis onustos ea faciat, quorum magnitudinem cæteri omnes obstupescãt. Itaque Paulus ipse cùm fessus malis quodam tempore petijsset à Deo, vt à se tantas illas & tam multas acerbitates amoueret, responsum hoc tulit : Satis tibi sit, quod mihi charus acceptusq́; es. Quò enim tu infirmior es, & pluribus difficultatibus conflictaris, eò magis perspicitur potestas mea Quarta est, quòd si bonis viris omnia prosperè succederent, si diuitijs abundarent, si colerentur ac suspicerentur à cæteris, si nunquàm ægrotarent, nunquàm dolerent, nullũ incommodum sentirent, fortaßis existimaret vulgus, eos pietatem colere non suapte sponte, sed illa quasi mercede allectos & inuitatos. Nunc cùm eos non egestas, non ignominia, non cruciatus corporis, non tyrannorum sæuitia, non mortis me-

tus à Dei cultu, & à vera pietate poßit abducere, manifesto constat honestatem ac virtutem, & Deum in primis ipsum ab eis propter se, non propter vllam mercedē amari. Non gratis te colit Iob, dicebat Deo perpetuus ille humani generis hostis. Tu enim eū cumulasti opibus, auxisti liberis, perpetua denique vitæ prosperitate prosecutus es. At Deus, Tu verò inquit, domos eius in flamma, messes combure, pecora interfice, liberos eneca, totum ipsius corpus arbitratu tuo lacera ac lania: nullus restet nouis vlceribus locus: iaceat in sterquilinio, cui prius somnium capere licebat in purpura, ne sit quidem quo se abstergeat, sed testa manantem ex vlceribus saniem abradat: vt liquidò constet, eum mei gratuitum non mercenarium esse cultorem. Eadem æquitate animi homo sanctißimus tulit aduersa, qua & prospera exceperat, Quinta, vt homines tantò certius atque exploratius habeant, non omnia morte terminari, sed superesse aliam vitam, in qua & præmium tribuatur iustis, & ab improbis ac consceleratis pœna exigatur. Nam si nè homines quidem vsque eo iniusti reperiuntur, vt eos quos causa sua multa perpessos vident, sine præmio abire patiantur, quanto minus id de Deo aut cogitare aut suspicari possumus? Cùm igitur multos plerumque videamus homines optimos & innocentißimos, quantum quidem hominis natura fert, in hac vita nunquàm interquiescere ac respirare à molestijs, sed perpetua quadam calamitatum serie vsque ad extremum spiritum premi, cogitemus necesse est, aut, quod natura ipsa abhorret ac refugit. Deum iniustum esse, aut post hanc vitam suam esse hominum generi præmia, pro suis cuique actionibus, diuinitus constituta.

Si spes nostra, ait Paulus, ijsdem, quibus hæc vita terminis ac finibus circumscripta teneretur, nobis nihil infelicius foret. Sexta, vt nos quoque si quando tale aliquid nobis eueniat, patienter feramus, neque despondeamus animum, aut statim propterea Deo inuisos esse nos arbitremur: cum ijs quoque qui Deo carißimi & acceptißimi erant, aut eadem aut grauiora contigisse videamus. Septima, ne vllus tergiuersationi locus sit, si quis nos ad illorum præstantium virorum imitationem cohortetur, quasi eos non eiusdem cuius & nos sumus, sed diuinioris cuiusdam naturæ fuisse causemur. Octaua vt sciamus quibus rebus felicitatem metiri ac dirigere, quousque ex omni hominum numero felices ac beatos, quos contra infelices ac miseros ducere debeamus. Non enim qui multa poßidet, beatus est: sed multò ille beatior, qui non tantùm diuitias non concupiscit, sed ijs quas habet, vltrò se spoliat, vt copijs suis aliorum inopiam subleuet. Non qui innocens exulat miser est: sed tanto felicior, si id æquo animo ferens, operam det, ne ab illa æterna & cœlesti patria exulare cogatur. Non qui firmo ac valenti corpore est, felix: sed ille qui in corpore quamlibet infirmo perpetuam animi retinet firmitatem. Non cui multa dura, & prepeßu aspera eueniunt, miser: sed is potius qui prosperis succeßibus ebrius, neque altius oculos mentis attollens, in caducis ac fallacibus huius vitæ bonis acquiescit. Nona, vt magis illustretur eorum patientia ac fortitudo, qui se à calamitatibus vinci non sinunt: neq; enim à nobis cognoscerentur, nisi a Deo in huiusmodi certaminibus exercerentur. Aurũ, vt dicturus est Seneca, probat ignis, mise-

ria fortes viros. Decima, quoniam humana natura imbecillitas ne optimos quidem viros omnis peccati expertes esse patitur: neque quisquam aut est, aut fuit præter paucissimos, quibus id singulari Dei beneficio tributum est, quin aliquando offenderet ac prolaberetur: vt hic potius quàm alibi peccata expietur, vt si qua macula ex illis prolapsionibus suscepta est, temporarijs illis acerbitatibus, quasi nitido quodam aut lomento eluatur ac deleatur. Nam cùm iustitiæ diuinæ consentaneũ sit, neminem in cœlum peruenire, qui vlla ex parte pollutus contaminatusq́; sit: expedit ijs ipsis, qui Deo chari sunt, ita in hac vita purgari, vt cùm è corporis vinculis excesserint, nulla alia purgatione egentes, sine vlla mora in cœlum euolare expediti ac libri possint. Vndecima, vt quo plura acerba patiuntur, quo plures difficultates superant, quò dimicant acrius, eò maioribus præmijs ornentur, eò plures coronas accipiant, eò maiorem in omni æternitate gloriam consequantur. Hæc igitur vir ille sanctissimus, non, vt ego nunc, arido & inculto dicendi genere, sed ornato, splendido, efficaci: aureo denique illo eloquentiæ flumine, quod ei Chrysostomi nomen meritissimo comparauit. Ac vereor ne quis interdum me, quòd è talium scriptorum fontibus hauriam, quo disputationes meas irrigem, reprehendendum putet. Vnde igitur per Deum immortalem, potius repetam, quod honestius aut maiori cum fructu vel à me dicatur, vel à vobis audiatur? An totos dies nunc in poëticis fabulis, nunc in Stoicorum, aut Epicuriorum stultissimis opinionibus perscrutandis ac peruestigandis conteremus, idq; cùm faciemus, tempus benè collocare putabimur: ad ea cognoscenda quæ ignorare sine pernicie non possumus,

nullam partem temporis conferemus? Adhæc, inquiet aliquis, in Theologorum scholis aut concionibus tradi solent: à te alia quadam requiruntur. Fateor equidem ab eis hæc omnia non tempestiuius modò ac conuenientius, sed etiam melius copiosiusq; tractari. Sed tamen vtinam talibus præceptis & templa & scholæ, & porticus, & ambulationes, & fora, & compita omnia per sonarent. Maudatum est mihi, vt vobis iter ad eloquentiam commonstrare conarer. Nunquid igitur vos eloquentiores effecturus sum, si hoc quantulumcunque est, quod in dicendi facultate consecutum esse me nonnulli putāt, in nugis & fabulis exercuero, quàm si vos ad graues & serias res bonis & lectis verbis explicandas, quantum vires meæ ferent, exemplo meo & incitare & assuefacere studuero? Mihi verò certum ac constitutum est ea vobis perpetuò tradere, quibus vos non discretiores modò & loquendo argutiores, sed etiam meliores ac sapientiores redditum iri arbitrabor. Eloquentiam esse, ait Cicero, non inanem loquendi profluentiam, sed sapientiam copiosè loquentem: Quod si est, qui nihil præter verborum flosculos, & pigmenta tradunt, minimam partem eloquentiæ tradunt. Si quis est qui & res cognitu dignas adferat, & eas non vulgari neque sordido orationis genere efferat, is demùm bonus & vtilis dicendi magister habendus est. Vera autem sapientia aut illo ex quo hodierna mea disputatio deprompta est, aut nullo prorsus genere scriptorum continetur. Sed longior fui quàm putabam. Quæ igitur de re Chrysostomi disputationem audistis, de eadem perendie, si Deus volet, disputantem Senecam audietis.

Causas adducit cur quoties à publico munere cessatio est potiùs priuatim quàm publicè profiteatur humaniores disciplinas.

ORATIO V.

Habita Romæ III. Non Nouembris, Anno M.D.LXXIIII.

DECREVERAM *hoc anno pulcherrimum consilium, quod anno superiore ceperam persequi, & denuò Platonem cum Cicerone coniungere: tum vt adolescentes in studio Græcarum Literarum, quas maximo cum animi mei dolore euanescere, & ad nihilum recidere, secumq; omne elegãtoris doctrinæ genus trahere video, pro mea virili parte continerem: tum vt nobilißimus Philosophus cuius ante me in his scholis nunquam, vt opinor, audita vox erat, paullatim familiarior factus vberrimis illis sapientiæ & eloquentiæ suæ fontibus ingenia nostra copiosius & abundantius irrigaret. Aliter visum est ijs, quorum nutu atque auctoritate nostra omnium studia diriguntur, qui siue mihi ad tractandam, siue vobis ad percipiendam Platonicarum disputationum grauitatem non satis esse virium iudicârint, siue in eo aliud quippiam secuti sunt, non enim fas nobis esse arbitror, in eorum iudicia curiosius inquirere, omnem à me huius anni operam in vno Cicerone consumi maluerunt. Pareamus libenter, vt par est, ijs, quibus parere omnes debent: quodque ipsis placuit, id sine vlla*

retractatione, melius esse credamus. Non enim, ne grauissimis quidem in rebus tantum apud nos valere vlla probabilium rationum momenta debent, vt non multò plus illorum vel iussu, vel consilijs, vel auctoritate moueamur. Peruolutabimus igitur hoc anno aureos illos M. Tulij libros de Officijs: qui cum tres sint: & totidem in partes annum huius nostri muneris curriculum distingui soleat, dabimus operam vt singulorum librorum explicatio cum illa tripartita temporis nostri distributione ac descriptione concurrat, ac cōgruat. Nam qui dies nobis, statis anni temporibus ad relaxandos, animos, & ad vires denuò colligendas concedi solent, ijs ipse otium mihi spontè abiudicabo, & rationes vestras commodis meis anteponens domi quidem, sed ita vt neminem, qui audiendi ac discendi studio teneatur, excludam, quæ hic temporis angustijs exclusus non potuero, illic commodiùs explicabo. Scitis idem me superioribus annis factitâsse: & cùm ad me magnus studiosorum numerus domum quotidie ventitaret, ac conflueret, perfecisse, præfiscini, vt loquebantur veteres, dixerim, vt nulla pars anni vtiliùs ab eis aut fructuosiùs poneretur, quàm ea quæ libera quotannis ac soluta otio transigi solet. Quod ego non iactandi mei causa dico: neque enim vnquam tantum laboris subire ac suscipere potero, vt aut Sanctissimi Pontificis Gregorij XIII. aut amplissimorum Cardinalium qui iussu ipsius huic gymnasio præsunt singularem in mei benignitatē ac beneficentiam exæquem: sed vt vos si qua ratione possum exacuam & exsuscitē ad suscipiendam aliquam curā ac cogitationē vtilitatis vestræ: ne cū mihi nauãda vo

bis opera voluntas nunquàm defuerit, vestra vobis traditas ac negligentia aditum ad veram laudem ac dignitatem interclusisse videtur: Ac quoniam scio esse nonnullos qui mirentur, quos ipse mihi, cum vacationes dantur, voluntarios labores iniungere soleo, cur non hoc ipso potiùs publicè nobis ad docendum constituto loco, quàm intra domesticos parietes obeam, eius quoque rei quæ causa sit aperiam: ne consiliorum meorum pars vlla vobis ignota sit. Officij enim mei rationem omnibus quàm notissimam esse cupio, ne quis cupiam pateat ad calumniandum locus. Primùm igitur si dicam id facere, me vt aliqua pars laboris minuatur mihi, nemo me, vt opinor meritò reprehēdat, quòd vobis à me spontè tribuitur, si in eo etiam commodi mei rationē habendā esse aliquam putem, præsertim cùm vobis ex eo nihil oriatur incommodi. Sed sunt alia grauiora, quæ me magis commoueant. Huc quoties venimus, pendendum nobis est ex aliquot abiectissimorum nebulonum libidine, qui, sibi pro oblectamento habent, obstrependo obturpando ex sibilando, laudabiles aliorū conatus, quoties collibuit impedire. Domi ab illa face ac colluuie nihil periculi est. Vbi si quid tale tentare auderent, extruderentur & si redire postridie vellent, excluderentur. Hic vix vnquàm mihi horam integram docere permittitur. Domi me sæpè horas duas summo silentio, summa omnium voluntate auditum esse meministis. Illic si quis quid minus intellexit, licet rogare, licet colloqui, licet placidè ac comiter, si quid sit de quo dubitetur, exquirere. Hæ me causæ adducunt, vt quoties à publico munere cessatio est, libentiùs doceam domi. Neque dubito, quin hoc consilium meum omnes æqui & harū rerum intelligen-

tes

tes existimatores probent. De quo cum & aliquid dicendū fuerit, & satis multa iam dixisse videar, transibo ad alia quæ propriè pertinent ad eos libros, quos vobis hoc anno Deo fretus explanare decreui. Qui quidem multis nominibus magno apud nos in pretio esse debent. Primùm quòd Ciceronis sunt, hoc est, eius viri, qui perpetuò omnium ætatum consensu inter Romanos scriptores eloquentiæ laude ita numeraretur primus, vt ab eo nemo numeretur secundus. Deinde quòd scripti à Cicerone iam sene, cùm singularis ille vir, natusq; in posteritatis exemplum, & multo studio, multisq; vigilijs, & longo vsu, ac tractatione rerū maximarum, & multis quibus agitatus erat, casibus immensam sibi quandā vim sapientiæ ac prudentiæ cemparâsset. fuit enim hic propè vltimus illius præstantiæ ingenij satus: vt postea magis intelligetur, Adde quod scribit ad filium, & ad filium Athenis agentem in conuictu ac contubernio hominum doctißimorum: vt verisimillimum sit, & summam ob eo curam adhibendam in colligendis vndiq; bonis & vtilibus præceptis, quæ congereret in eos libros, ex quibus vnicum & vnicè charum filium legem ac normam instituendæ vitæ petere vellet: neque quicquam prætermissum in limandis ac perpoliendas quæ ita scriberentur. vt in eam vrbem, quæ tum eruditionis ac sapientiæ domicilium erat, acutißimorum hominum subitura iudicium, mitterentur. Constat etiam ipsum sibi valdè placuisse in confectione horum librorum: vt qui sibi vnus optimè conscius esset operæ in eis scribendis collocatæ. Nam & principio commendat eos, vt ad Latinæ orationis vbertatem ac copiam profuturos, & ad finem, magnum a se munus habere filium dicit, & ad

Atticum scribens, homini eruditissimo & cuius ipse sæpè miniatulas ceras extimescebat, magnam huius operis expectationem concitare, non veretur. Nos hic, inquit φιλοσοφούμεθα, quid enim aliud? &, τὰ περὶ τὸ καθῆκον magnificè explicamus, προσφωνοῦμεν τὰ Ciceroni: qua de re enim potiùs pater filio? deinde alia, quid quæris? extabit opera peregrinationis huius. Ac ne quis ipsius quasi Astydamantis cuiusdam de se testimonium eleuare conetur, sciat hos libros semper fuisse in prima commendatione apud sapientissimos quosque, vt & tererentur assiduè manibus, & à plerisque etiam ad verbum ediscerentur. Inter quos minimè contemnendum est iudicium Alexandri Seueri Imperatoris optimi & eruditissimi, de quo ita scribit Lampridius. Post actus publicos seu bellicos, seu ciuiles, lectioni Græcæ operam maiorem dabat, de Republica libros Platonis legens, latina cùm legeret, nō alia magis legebat, quàm de Officijs Ciceronis, & de republica, vt mihi hoc quoque perbelle cecidisse videatur, quod cùm anno superiori libros aliquot Platonis de Republica interpretati simus, eis nunc subijciemus interpretationem librorū Ciceronis de Officijs, quasi præstantissimi, & sapientissimi Imperatoris vestigia persequamur. Sed nihil est quod magis inuitare atque allicere nos debeat ad accuratam horum librorum lectionem, quam res ipsæ, de quibus in eis disputatur. Continent enim præcepta virtutis, docent quomodo vnusquisque in omni parte vitæ gerere se debeat, quid à quoque postuletur, quid quemque deceat, quid patriæ præstandum sit, quid parentibus, quid propinquis, ceterisque amicis, quid vniuerso hominum generi, ea denique

que quorum studium æquè pauperibus prodest, locupletibus æquè: æquè neglectum pueris senibusque nocebit. Socrates quidem, qui in his & talibus quærendis studium omne consumerent, eos sapere vnos prædicabat: qui, his neglectis, de natura mundi, de rebus superis, de causis ventorum, imbrium, fulgurum, philosopharentur, desipere hallucinarique dicebat. Eo autem hi libri à cordatis, vt Ennij verbo vtar, & intelligentibus pluris fieri debent, quod cum ducti sint è Stoicorum disciplina, quorum fuit quidem seuerum in primis, &, vt ita dicam, masculum philosophandi genus, sed pleraque tamen præcepta rigidiora, & à communi hominum captu remotiora: ita se Cicero temperauit, vt ab illis, quæ absurda aut erant, aut videri poterant, abstinuerit, omniaque ad ciuilis vitæ institutionem apta & accõmodata protulerit. Sed de causis cur hi libri nobis cari, ac commẽdati esse debeant, abundè dictum puto. Nunc antequam progrediar longiùs, non erit alienum breuiter respondere quibusdam reprehensoribus, qui me non tantùm absentem in circulis & cõuiuijs vellicant, sed esse interdum etiam præsenti molesti solent. Aiunt enim perperã facere me, qui cum iussus sum quantum quidem vires meæ ferunt, eloquentiæ præcepta tradere, eiusmodi tamen ferè libros interpretor, qui non tam benè dicendi, quam benè viuendi præcepta contineri videantur. Quam reprehensionem, si ambitioni meæ seruire vellem, nunquàm equidem refellerem. Quid enim esse mihi gloriosiùs potest, quàm si vobis iuuenes ea præcepta quotidie instillare dicar, quibus non tam oratio comptior, quam vita melior fiat? O beneuolos reprehensores, & existimationi meæ

amicos:

amicos: ô reprehensionem cuilibet laudi anteponendã. Quis non eos à me ipso appositos atque allegatos putet? Nam orichalcum pro auro, aut vitrum pro gemma si quis vendiderit, meritò, vt improbus, accusetur: aurum quidem pro orichalco, aut gemmam pro vitro qui dederit, nemo se, ni fallor, ab eo delusum ac deceptum conqueratur. Sed ne quis sit error, hoc sibi responsum habeant, iam inde ab heroicis temporibus coniunctam fuisse harum rerum professionem: idq; vel illo cognosci Homeri loco, vbi Phœnix datum se Achilli à Peleo dicit, vt eum & ornatè dicere, & fortiter facere doceret. τοὔνεκά με προέηκε διδασκέμεναι τάδε πάντα. Μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων. Et certè, siue vera est M. Catonis illius sapientia definitio, oratorem esse virum bonum dicendi peritum: qui, quomodo vir bonus fias, docet, potiorem ac præstantiorem partẽ artis oratoriæ docet: siue Aristotelem sequi malumus, vt quamlibet bonum oratorem esse posse dicamus etiam qui non sit vir bonus, facere tamen nullo modo possumus quin eam partem philosophiæ qua formantur mores, oratori futuro necessariam esse fateamur. Quomodo enim aptè & copiosè aut laudabit, aut vituperabit, nisi qui virtutum vitiorumq; naturam, ex quibus omnis vera laus & omnis vituperatio nascitur? diligenter cognitam ac pertractatam habuerit? qomodo petens & efficax in suadendo aut dissuadendo futurus est, qui, quæ secundo horum librorum de vtili atque inutili traduntur, nunquam didicerit? quid aget in iudicijs qui iustitiæ iniustitiæq; cognitionem è philosophorum fontibus haurire neglexerit? An ego si torporum ac schematum exempla traderem, & quotidiè illa ludi magistrorum

dicta-

dictata cantarem, de exordio, de diuisione, de narratione, de confirmatione, de epilogo, de generibus causarum, de statibus, ad qua puto iam multorum è vobis aures occaluisse, plus vobis ad eloquentiam prodessem, quã cùm aut libros Platonis de Repub. aut Ciceronis philosophica interpretor? Vera & solida eloquentia non tantùm in verbis posita est, sed in rebus. Praclarè autem Horatius: scribendi rectè, sapere est & principium & fons. Rem tibi Socratica poterunt ostendere charta: Verbaqúe prouisam rem non inuita sequentur. Sed vt Ixion in fabulis pro Iunone nubem: ita hodiè magna pars hominum pro eloquentia amplectitur inanem loquacitatem. Atque hoc deterius eunt res, quòd qui omissis rebus verba curant, ne verba quidem satis curant, suntq́; in illo ipso suo puerili ac ludicro studio negligentes. Vos si me auditis, vtrumque curare, & date operam, vt olim oratio vestra & copia rerum madeat, & bonis ac lectis verbis constructa sit. Ad vtrumque vobis operam meam profiteor, &, magis vt vos excitem, quam vt me extollam, iam nunc pradico ac pramoneo, nisi ad aliquam in hoc genere laudem perueniatis, daturum me operam, vt omnes homines intelligant, quiduis potius vobis quam me viuo hortatorem ac ducem ad eloquentiam defuisse.

ost

Post redditam rationem cur Aristotelis libros de arte dicendi interpretandos susceperit, septem ordine persequitur, quæ in cuiusque libri principio accuratè tractari solent.

ORATIO VI.

Habita Romæ Postridie Non. M.D.LXXVI.

CREDO ego, auditores, vestrùm plerosq; mirari, eosq; maximè, qui me diutissimè audierunt, quod cum huius anni principio orationes Ciceronis in Verrem explicare ingressus essem, ostendissemq; non prius me desiturum, quam eas omnes absoluissem: nunc mutato præter opinionem vestram consilio, Aristotelis libros de arte dicendi interpretandos susceperim. Nam duodecim totos annos, quibus in hac vrbe publicè docui, eam consuetudinem, quantū in me fuit, constantissimè tenui, vt, cum alij ordinis mei homines ferè tertio quoq; mense nouum aliquid susciperent: quod illa crebra cōmutatione facilius & allici & retineri iuuenū animos cernerent: ego contra ab eo quem semel in manus suscepissem, libro, non facilè auelli me paterer, neq; integrū modò annum, sed nonnunquàm triennium, aut quadriennium vno atq; eodem in scriptore consumerem. Quid institutum meum & si non deerant qui reprehenderent illi tamē quib. ego me probari cupio semper probâ-

runt. Nūc igitur quid causæ fuerit, vt ab eo desciuerim, aperire constitui: tum vt ne quis id, tanquam temerè factum, leuitati atq; inconstantiæ adscribendum putet: tū vt omnes intelligant, quicquid huius factum est, vestræ vtilitatis causa factum esse, neque alio, quam ad studia vestra quibuscunq; rationibus possum, promouēda, meos omnes cōnatus, omnes cogitationes omnia consilia pertinere Primùm igitur viros graues, & in hoc studiorum genere diligenter accurateque versatos, qui & ad me sæpe domum ventitare, & , cùm licet, auditorium hoc frequentare consueuerunt, quoties recordarentur veterum illaruum disputationm, quæ à me de rebus grauissimis quotidiè habebantur, & olim cum Aristotelis libros de moribus, & proximè cū Platonis libros de rep. interpretarer indignantes atq; ægrè ferentes audiebā, eo redactum esse me vt de quæstiunculis ad grāmaticos pertinentibus differere cogerer, & monere pueros, quid latinè, quid minus diceretur: Quærere ex qua familia fuisset Verres aut vnde duxisset vxorē: aut vbi & quamdiu exulasset: quis ille esset, quem legum laqueis irretitū versicoloribus tabellis iudicū seueritati eripuisset Hortensius, quando ludi Romani, quādo ludi Victoriæ, quādo plebey committerentur: eiusdemq; generis alia: quæ fallere modo atq; oblectare puerorum otium, non etiā cordatorum hominum studia tenere possent, quorum in orationibus Ciceronis, aliisq; eius notæ scriptis exerceretur industria: à me grauiora quædam & minus vulgaria requiri. Ciceronis scripta magnam partem eiusmodi esse, vt eorum sententiam quilibet, qui modo neq; pingui atque obtuso ingenio sit, neque in litteris hospes & peregrinus, si non facilè, at certè aliquo modo

per

per se consequi queat: esse alios scriptores, qui sine aliquo itineris duce vix perlustrari à rudioribus possint: ad hos cupere se aditum sibi opera mea patefieri: ac hos facem sibi à me aliquam praeferri: quod laboris in eis intelligendis capere necesse haberent, eius sibi partem per me aliquam detrahi. In eo autem sermone sæpè Aristotelis libros de Rhetorica nominabant: ostendebantque non obscurè, nihil sibi accidere posse iucundius, quam si adducere me possent, vt eas publicè interpretarer. Ego qui & iustæ eorum petitioni obse qui cuperem, &, vt verum fatear, voluntate mea e inclinarem, quò me ipsi vocabant: nihil tamen priu decernendum statui, quam, vt veteres illi, Apollinem ita eum consulerem, qui mihi in rebus obscuris & incertis pro Apolline est, præstantissimum virum & summa eruditione, summa virtute, summa dignitate præditum Gulielmum Sirletum Cardinalum cõmune decus ac præsidium omnium literarum, omniumq; literatorum. Ad quem cùm venissem, sententiamque ac voluntatem ipsius super hac re exquisissem: homo omnium, quos vnquam audiui, disertissimus, & in dicendo copiosissimus, ita vehementer hortari me cœpit, ne vlterius differrem facere quod rogabar, verbis, quæ timido quoque possent addere mentem, ait Horatius. v non modò me, qui eodem, vt dixi, propendebam, se quemlibet alium, vt eloquentia vel auctoritate sua quo vellet, impulsurus fuisse videatur. Illius igitur auspicijs, quod fœlix faustumq; sit bonæ spei plenus, ad ho mihi arduum ac laboriosum, vobis, vt spero, vtile ac fructuosum munus accingor, & quoniam consilij mei rationem, tanto præsertim auctore subnixam, satis iam om

nibu

probatam esse confido, accedo ad ea, quæ celeber-
Aristotelis interpretes cuiusq; libri principio accu-
tractare ac persequi solet. Sunt autem illa nume-
ptem. Primùm enim videndum est quid in his li-
Aristotelis propositum sit, quod illi σκοπὲι vocant.
quæ vtilitas ex accurata eorũ peruolutatione spe-
queat. Tertiò, quæ sit vis ac ratio inscriptionis.
rtò, sitne verus hic ac germanus Aristotelis fœtus:
ntò, quo ordine inter ipsius opera legi debeat. Sex-
quot ac quæ præcipua capita diuidatur. Postre-
d quam Philosophiæ partem pertineat. De quibus
lis dum breuiter disputo, peto vt me attentè audi-
Propositum est igitur Aristoteli viam ac rationẽ
lere, quà, vbi perpetua ac continuata oratione vtẽ-
est, videamus omnia quæ accõmodata sunt ad id
volumus persuadendum atq; obtinendum. Nam
Topicis, quibus totam Dialecticen complexus est,
es vias tradidit; quibus in colloquijs & congreßi-
hominum possemus probabiliter aut opinionẽ no-
m tueri, aut alienam impugnare: ita in his libris ni-
rætermittit eorum quæ vsui esse possunt, cùm quis
petua oratione aliquid multitudini persuadere me-
itur. Egregia res, Deus immortalis, egregia & di-
, quam vos quibus integer æuis sanguis, quibus virẽt
ua, omni studio an contentione sectemini. Quid e-
aut gloriosius, aut vtilius, aut denique optabilius,
m regnare quodammodò ac dominari in aliorum
mis, flectere eos lingua gubernaculo quo velis, &
d probent, quid reijciant, quasi pro imperio ac pote-
te præscribere? Neque verò est quòd vereamini,
vobis fucus fiat, neu præclara quadã & eximia pro-

 ſeßi

fessi, nihil posteà, quod aut expectationi vestræ, aut po-
licitationibus nostris respondeat, proferamus. Ari-
stoteles est, quē sequimur, non ostentator aliquis, n-
vnus ex istis diabolarib⁹ magistris, qui cùm inepta qu-
dam & puerilia & ad scholasticas modò cōcertation-
vtilia tradiderunt, hanc Rhetoricam esse iactant: s-
philosophus grauissimus, veritatis amantissimus, & c-
aliis nominibus suspiciendus tū hoc, vel præcipuè, quo-
semper plura præstat quàm pollicetur. Vtinā modò v-
bis serio experiri libeat, an hæc vera sint. Vtinam quā-
facilè dictis nostris constabit fides, tam facilè ac constan-
ter à vobis industria sedulitasq́ præstetur. Non metu-
ne quis se delusum conqueratur. Atque equidem prop-
iam superuacaneū puto plura verba facere de eo quò-
secundo loco proposueram, hoc est, de vtilitate, quæ ac-
curatam horum librorum tractationē consecutura vi-
debatur. Nam & res per se clara & perspicua est: &
cùm alij, tum nos ipsi sæpè multa de vtilitate eloquen-
tiæ diximus: & Aristoteles ipse sub principium huius li-
bri in eam sententiam dicturus est pauca quædā vt Me-
nelaus Homericus, sed quibus nemo acer & intelligen-
existimator plura requirere debeat. Trāseamus igitu-
ad inscriptionē quæ hæc est, Aristotelis de arte Rheto-
rica libri tres: in qua nihil ferè aliud notandum vide-
tur, quā non frustrà in ea artis nomen expressum esse.
Plato enim, vt suo loco videbimus, Rhetoricam arti-
nomine indignam esse dixerat, eamqúe vsu tantùm
quodam & exercitatione rationis experti contineri, &
vt ipsius verba ponamus. τριβὴν μόνον τινὰ καὶ ἐμ-
πειρίαν ἄλογον εἶναι *tradiderat. Quam opinionem,*
vt statim à principio amoliretur Aristoteles, ne qui for-
tè Pla-

Platonis auctoritate commoti nullam esse artem di-
di putarent, in ipso librorum suorum vestibulo ar-
iomen adscripsit. Vix puto esse quemquam hodiè vs-
adeò imperitum, vt hos libros esse eos autumet,
s de arte Rhetorica ad Theodecten Aristoteles scri-
sed tamen quia scio fuisse qui ita crederent, quasi
tertens monebo, alios esse: etenim tertio horum li-
rum, libri ad Theodecten citantur. Nunc dicamus
eo quod quarto loco posuimus, & videamus ecquid
tò constituere possimus, hos libros Aristotelis esse.
ίοχομῶν γάρ τινι ὑπὸ τῆς τοῦ προσώπων δό-
, ait Simplicius. Ne quis autem hoc frustrà quari
stimet sciat, veterem hunc errorē esse, vt claris scri-
ribus multa tribuantur, quæ ab eis scripta non sunt
; Homero ipsi scriptorum nostrorum antiquissimo
n desunt qui hymnos, siue vt Thucydides vocat, pro-
nia falso tribui adfirment, & si mihi quidem Thu-
dides omnem dubitationem tollere videtur, qui ea
Homerica agnoscit. Sic quædam Moschi & Bionis
heocrito vulgus adscribit. Sic ara eius putatur esse,
m ex Luciano constet eam esse cosithei: & securis
iam Hephestio Simmiæ Thebano tribuit. Sic Phædo-
m Platonis sunt qui Panatij Stoici esse contendant.
c eiusdem Alcibides secundus ab alijs ad Xenophon-
m refertur. Sic denique multa scripta veterum, alio-
im sunt, aliorum putantur. Contigit hoc interdum
opter similitudinem nominum: vt cùm Demetrij A-
xandrini libellus elegantissimus de elocutione Deme-
io Phalereo tributus est: si olim multæ fabulæ tribue-
antur Plauto quæ Plautij cuiusdam erant. Sic Anaxi-
enis Lampsaceni liber de Rhetorica ad Alexandrum

vulgò inter Aristotelea numeratur: sic quidem ex veteribus non ab eodem Homero scriptam esse dicebant Odysseam, à quo Ilias scripta esset. Interdum propter similitudinem inscriptionum: vt cùm Ethica scripsisset, Aristoteles, scripsisset & Nicomachus, erant olim qui Nicomachi Ethica ad Aristotelem referrent. Sed præter cæteros Aristotelis scripta senserunt hoc malum: idque propter eam causam, quam mox audietis. Aristoteles moriens Theophrastum vt scholæ, ita bibliothecæ suæ successorem reliquit. Tgeophrastus & suam & eam quæ Aristotelis fuerat, Neleo Scepsio, qui vtramque in patriam asportauit. Huius hæredes, homines imperiti & idiotæ libros illos negligenter habuerũt, ita vt multis admodum locis humore corrupti, & à tineis exesi sint. Accidit vt Reges Asiæ conficiendarum bibliothecarum studio incensi, libros veteres vndique conquirerent, magnaq; præmia proponerent, si quis ad se aliquid Platonis, aut Aristotelis, aut similimũ attulisset. Ibi improbi homines, pecuniæ cupiditate adducti, multa adfinxerunt Aristoteli, de quibus Aristoteles nunquàm ne per somnium quidem cogitârat. Hanc historiam narrat Strabo li. 13. de situ orbis, narrat Athenæus, narrat Plutarchus in Sylla, ἐγράφη δὲ πολλὰ βιβλία κατ᾽ ἐκεῖνον μάλιστα τὸν χρόνον, ait Simplicius, ὅτε πολλοὶ τῶν βασιλέων περὶ τὰς βιβλιοθήκας σπουδάζοντες πολλοῦ χρυσίου τὰ ἀπεξενωμένα τῶν βιβλίων ὠνοῦντο. Quatuor igitur arguẽmtis præcipuè τὰ γνήσια deprehendi solent, similitudine elocutionis, cõuenientia sententiarum: si autem liber ille, de quo quæritur, citetur in aliis γνησίοις aut in eo citentur alij, &

quo

quos constet esse γνησίους. Etsi eum ex antiquis, ij qui de huiusmodi rebus iudicare poterant pro Aristotelico habuerunt.

Reliqua desiderantur.

Repetit omnia quæ in Aristotelis Rhetorica docuerat, multumque de arte Rhetorica, & ad eam pertinentibus, disputat.

ORATIO SEPTIMA.

Habita Romæ Postridie Non. Nouemb. M. D. LXXVI.



ON detinebo vos inanibus verbis. Neq; enim id aut mea multorum iam annorū consuetudo fert; aut vtilitatis vestræ ratio postulat. Licuerit olim adolescentiori captare ac persequi communes locos, & eorum vnum aliquem quotannis diligere, in quo comendo ac poliendo primus hic consumeretur dies. Tunc fortassis ætatem floridam floridum orationis genus non dedecebat: studioseq; omnia conquirentem, quibus aures irritentur, nemo culpabat. Mea nunc oportet mecum vnà canescat oratio: & vt corporis tardior motus effectus est, sic & ipsa grauior facta, amplius sibi iuueniliter exultandum non putet. Non omnibus ætatibus eadem conueniunt: neque quicquid virginem decuerat, matronam decet. Etiam anni tempestatibus sua cuique cæterarum dissimilis pulchritudo est. Verno tempore gemmea pratorum, nemorumque viriditas & riuorum decurrentium allisa & impacta molliter ad pellucentes lapillos argenti similis

causa autem cur quidq; fiat, cognitionē ac comprehē-
sionem, & omnium, & Platonis ipsius confeßione, pro-
prium quiddam artis esse: ex quibus effici, aut artem iā
esse rhetoricam, aut certè si quis in eam curam incum-
beret, facilè ad artis formā posse reuocari. Nam quod
tertium adferri poterat, siue illa ars esset, siue minùs,
satis multos illius doctores ac magistros exitisse: vt cau-
sa nō esset, cur hic noster actū agere, & quæ ab aliis to-
ties decantata ac repetita erant, denuò reponere atq;
iterare vellet: id ipse ita refutabat, vt diceret alios ante
se omnes aut particulam modo quandā artis attigisse,
aut etiam iis se in rebus exercuisse, quæ nihil ad artem
pertinerent neruos ac robur ipsius artis aut modicè de-
libâsse, aut penitùs omisisse: alios igitur eam doctores re
quirere, aliis magistris indigere: operam in ea pertra-
ctanda ac perpolienda suā minimè otiosam ac super-
uacaneam fore. Quarta accusatio, longè omnium gra-
uißima erat, nisi refutata esset. Erant enim qui dicerēt
Rhetoricen non modò vtilem non esse, sed etiam perni-
ciosam ac pestiferam: vt eam qui docerent, ne dum
præmio afficiendi, sed è ciuitatibus eiiciendi atq; exter-
minandi viderentur. Hanc infamiam arti suæ confla-
uerant sophistæ cū profiterentur arrogātibus sanè ver-
bis, & inuidiæ plenis, docere se, quomodo causa inferior
dicendo superior fieri posset. Sed Aristoteles & multis
argumentis eam vtilißimam esse hominum generi do-
cuit, & quæ mala vulgò ex ea manare putarentur, ea
non arti ipsi adscribenda esse, sed eorum improbitati,
qui re per se bona & salutari ad homines in fraudem
inducendos abuterentur. His perpurgatis accessit ad i-
psius artis tractationē: ac primo loco docuit falsum es-
se,

:, quod Plato à Gorgia dici fecerat, quodq; multi post
:, quanquam meritò ab Aristotele reiectum ac repu-
iatũ. secuti sunt, Rhetoricam esse aut artem aut fa-
ultatem persuadendi. Vt enim medicina nõ est ars sa-
andi, sed ars videndi omnia quæ apta & accõmoda-
: sunt ad sanitatem aut conseruandam aut recuperã-
am: ita Rhetorica non est ars persuadendi, sed ars vi-
endi atq; excogitandi omnia, quæ in quaq; re valent
d faciendã in fidem. Certè enim cuiusq; artis finis est,
l quod ita vnaquaq; ars spectat, vt non progrediatur
lterius: sed vbi id præstitit, suo se munere perfunctam
utet. Vt ergo medicus non ita se demum muneri suo
itisfecisse arbitratur, si ægrotũ sanauerit: sed cumula-
: quidquid à se requiri potest præstitisse, si ex artis suæ
ræceptis ea omnia adhibuerit, quæ ad sanandũ perti-
ebant: ita orator etiamsi non semper persuadeat, dũ
imen nihil omittat eorũ quæ artificiosè cogitare pos-
int ad persuadendũ finem arti suæ propositum conse-
utus est. Nam quod posteà quidem clari in primis, ac
obiles dicendi magistri, finem oratoris esse dixerunt,
ersuadere: munus autẽ, dicere appositè ad persuadẽ-
um in quæstione satis per se ad explicandum facili di-
inctionem minimè necessariam quæsierunt. In omni-
us enim artibus idem prorsus est officium artificis, &
nis artis. Sed nihil prohibet eum ipsum artis finem ad
lium finẽ vlteriorem referri, vt constare potest ex ijs,
uæ disputari solent principio libri primi Ethicorum.
Neq; vnquam finis ita statuendus est, vt illius consecu-
io atq; adeptio non sit in potestate nostra. Et hoc se-
uebantur Stoici in multo grauiori disputatione cùm
icerent finem hominis esse, non quidẽ consequi ea, quæ

causa autem cur quidq; fiat, cognitionē ac comprehē-
sionem, & omnium, & Platonis ipsius confeßione, pro-
prium quiddam artis esse: ex quibus effici, aut artem iā
esse rhetoricam, aut certè si quis in eam curam incum-
beret, facilè ad artis formā posse reuocari. Nam quod
tertium adferri poterat, siue illa ars esset, siue minùs
satis multos illius doctores ac magistros extitisse: vt cau-
sa nō esset, cur hic noster actū agere, & quæ ab aliis to-
ties decantata ac repetita erant, denuò reponere atq;
iterare vellet: id ipse ita refutabat, vt diceret alios ante
se omnes aut particulam modo quandā artis attigisse
aut etiam iis se in rebus exercuisse, quæ nihil ad artem
pertinerent neruos ac robur ipsius artis aut modicè de-
libâsse, aut penitùs omisisse: alios igitur eam doctores re-
quirere, aliis magistris indigere: operam in ea pertra-
ctanda ac perpolienda suā minimè otiosam ac super-
uacaneam fore. Quarta accusatio, longè omnium gra-
uißima erat, nisi refutata esset. Erant enim qui dicerēt
Rhetoricen non modò vtilem non esse, sed etiam perni-
ciosam ac pestiferam: vt eam qui docerent, ne dum
præmio afficiendi, sed è ciuitatibus eiiciendi atq; exter-
minandi viderentur. Hanc infamiam arti suæ confla-
uerant sophistæ cū profiterentur arrogātibus sanè ver-
bis, & inuidiæ plenis, docere se, quomodo causa inferior
dicendo superior fieri posset. Sed Aristoteles & mult[illegible]
argumentis eam vtilißimam esse hominum gen[illegible]
cuit, & quæ mala [illegible]
non arti [illegible]

quod Plato à Gorgia dici fecerat, quodq; multi post
quanquam meritò ab Aristotele reiectum ac repu-
atū, secuti sunt, Rhetoricam esse aut artem aut fa-
ltatem persuadendi. Vt enim medicina nō est ars sa-
ndi, sed ars videndi omnia quæ apta & accōmoda-
sunt ad sanitatem aut conseruandam aut recuperā-
m: ita Rhetorica non est ars persuadendi, sed ars vi-
ndi atq; excogitandi omnia, quæ in quaq; re valent
faciendam fidem. Certè enim cuiusq; artis finis est,
quod ita vnaquaq; ars spectat, vt non progrediatur
erius: sed vbi id præstitit, suo se munere perfunctam
tet. Vt ergo medicus non ita se demùm muneri suo
usfecisse arbitratur, si ægrotū sanauerit: sed cumula.
quidquid à se requiri potest præstitisse, si ex artis suæ
eceptis ea omnia adhibuerit, quæ ad sanandū perti-
bant: ita orator etiamsi non semper persuadeat, dū
men nihil omittat eorū quæ artificiosè cogitare pos-
it ad persuadendū finem arti suæ propositum conse-
tus est. Nam quod posteà quidem clari in primis, ac
biles dicendi magistri, finem oratoris esse dixerunt,
suadere: munus autē, dicere apposite ad persuadē-
m in quæstione [illegible] per se ad explicandum facili di-
nctionem [illegible] ariam quæsierunt. In omni-
s enim ar[illegible] us est effictum artificis, &
s artis [illegible] et eum ipsum artis finem ad
um f[illegible] er[illegible] stare potest ex ijs,
[illegible] mi Ethicorum.
[illegible] vt illius consecu-
[illegible] ostra. Et hoc se-
[illegible] disputatione cùm
[illegible] ndè consequi ea, quæ

causa autem cur quidq; fiat, cognitionẽ ac comprehẽsionem, & omnium, & Platonis ipsius confeßione, proprium quiddam artis esse: ex quibus effici, aut artem iā esse rhetoricam, aut certè si quis in eam curam incumberet, facilè ad artis formā posse reuocari. Nam quod tertium adferri poterat, siue illa ars esset, siue minus satis multos illius doctores ac magistros extitisse: vt causa nō esset, cur hic noster actū agere, & quæ ab alijs toties decantata ac repetita erant, denuò reponere atq; iterare vellet: id ipse ita refutabat, vt diceret alios ante se omnes aut particulam modo quandā artis attigisse, aut etiam ijs se in rebus exercuisse, quæ nihil ad artem pertinerent neruos ac robur ipsius artis aut modice delibâsse, aut penitùs omisisse: alios igitur eam doctores requirere, alijs magistris indigere: operam in ea pertractanda ac perpolienda suā minimè otiosam ac superuacaneam fore. Quarta accusatio, longè omnium grauißima erat, nisi refutata esset. Erant enim qui dicerẽt Rhetoricen non modò vtilem non esse, sed etiam perniciosam ac pestiferam: vt eam qui docerent, ne dum præmio afficiendi, sed è ciuitatibus eijciendi atq; exterminandi viderentur. Hanc infamiam arti sua conflauerant sophistæ cū profiterentur arrogātibus sanè verbis, & inuidiæ plenis, docere se, quomodo causa inferior dicendo superior fieri posset. Sed Aristoteles & multis argumentis eam vtilißimam esse hominum gene[illegible] cuit, & quæ mala vul[illegible] non arti ip[illegible]

, quod Plato à Gorgia dici fecerat, quodq; multi post
, quanquam meritò ab Aristotele reiectum ac repu-
atū, secuti sunt, Rhetoricam esse aut artem aut fa-
ltatem persuadendi. Vt enim medicina nō est ars sa-
ndi, sed ars videndi omnia quæ apta & accōmoda-
sunt ad sanitatem aut conseruandam aut recuperā-
m: ita Rhetorica non est ars persuadendi, sed ars vi-
ndi atq; excogitandi omnia, quæ in quaq; re valent
facíendam fidem. Certè enim cuiusq; artis finis est,
quod ita vnaquaq; ars spectat, vt non progrediatur
erius: sed vbi id præstitit, suo se munere perfunctam
tet. Vt ergo medicus non ita se demùm muneri suo
fecisse arbitratur, si ægrotū sanauerit: sed cumula.
quidquid à se requiri potest præstitisse, si ex artis suæ
ceptis ea omnia adhibuerit, quæ ad sanandū perti-
bant: ita orator etiamsi non semper persuadeat, dū
men nihil omittat eorū quæ artificiosè cogitare pos-
t ad persuadendū finem arti suæ propositum conse-
tus est. Nam quod posteà quidem clari in primis, ac
biles dicendi magistri, finem oratoris esse dixerunt,
rsuadere: munus autē, dicere appositè ad persuadē-
m in quæstione [illegible] per se ad explicandum facili di-
nctionem [illegible] ariam quæsierunt. In omni-
s enim art[illegible] us est officium artificis, &
is artis [illegible] t eum ipsum artis finem ad
um fi[illegible] er[illegible] stare potest ex ijs,
æ d[illegible] mi Ethicorum.
[illegible] ot illius consecu-
[illegible] ostra. Et hoc se-
[illegible] disputatione cùm
[illegible] ndē consequi ea, quæ

causa autem cur quidq; fiat, cognitionē ac comprehē-sionem, & omnium, & Platonis ipsius confeßione, proprium quiddam artis esse: ex quibus effici, aut artem iā esse rhetoricam, aut certè si quis in eam curam incumberet, facilè ad artis formā posse reuocari. Nam quod tertium adferri poterat, siue illa ars esset, siue minùs, satis multos illius doctores ac magistros exitisse: vt causa nō esset, cur hic noster actū agere, & quæ ab alijs toties decantata ac repetita erant, denuò reponere atq; iterare vellet: id ipse ita refutabat, vt diceret alios ante se omnes aut particulam modo quandā artis attigisse, aut etiam ijs se in rebus exercuisse, quæ nihil ad artem pertinerent neruos ac robur ipsius artis aut modicè delibâsse, aut penitùs omisisse: alios igitur eam doctores requirere, alijs magistris indigere: operam in ea pertractanda ac perpoliendа suā minimè otiosam ac superuacaneam fore. Quarta accusatio, longè omnium grauißima erat, nisi refutata esset. Erant enim qui dicerēt Rhetoricen non modò vtilem non esse, sed etiam perniciosam ac pestiferam: vt eam qui docerent, ne dum præmio afficiendi, sed è ciuitatibus eijciendi atq; exterminandi viderentur. Hanc infamiam arti suæ conflauerant sophistæ cū profiterentur arrogātibus sanè verbis, & inuidiæ plenis, docere se, quomodo causa inferior dicendo superior fieri posset. Sed Aristoteles & multis argumentis eam vtilißimam esse hominum gener[illegible] cuit, & quæ mala vulgò [illegible] non arti ipsi ad[illegible] quire [illegible]

, quod Plato à Gorgia dici fecerat, quodq; multi post
, quanquam meritò ab Aristotele reiectum ac repu-
atū, secuti sunt, Rhetoricam esse aut artem aut sa-
ltatem persuadendi. Vt enim medicina nō est ars sa-
ndi, sed ars videndi omnia quæ apta & accōmoda-
sunt ad sanitatem aut conseruandam aut recuperā-
m: ita Rhetorica non est ars persuadendi, sed ars vi-
ndi atq; excogitandi omnia, quæ in quaq; re valent
faciendam fidem. Certè enim cuiusq; artis finis est,
quod ita vnaquaq; ars spectat, vt non progrediatur
erius: sed vbi id præstitit, suo se munere perfunctam
tet. Vt ergo medicus non ita se demùm muneri suo
ufecisse arbitratur, si ægrotū sanauerit: sed cumula.
quidquid à se requiri potest præstitisse, si ex artis suæ
æceptis ea omnia adhibuerit, quæ ad sanandū perti-
bant: ita orator etiamsi non semper persuadeat, dū
men nihil omittat eorū quæ artificiosè cogitare pos-
it ad persuadendū finem arti suæ propositum conse-
tus est. Nam quod posteà quidem clari in primis, ac
biles dicendi magistri, finem oratoris esse dixerunt,
rsuadere: munus autē, dicere appositè ad persuadē-
m in quæstione [illegible] per se ad explicandum facili di-
nctionem [illegible] [illegible]tariam quæsierunt. In omni-
s enim ar[illegible] [illegible]us est officium artificis, &
is artis [illegible] [illegible]et eum ipsum artis finem ad
um fi[illegible] [illegible]er[illegible] [illegible]stare potest ex ijs,
æ d[illegible] [illegible]mi Ethicorum.
o[illegible] [illegible]t illius consecu-
[illegible] [illegible]ostra. Et hoc se-
[illegible] disputatione cùm
[illegible] idē consequi ea, quæ

vulgò inter Aristotelea numeratur: sic quidem ex veteribus non ab eodem Homero scriptam esse dicebant Odysseam, à quo Ilias scripta esset. Interdum propter similitudinem inscriptionum: vt cùm Ethica scripsisset Aristoteles, scripsisset & Nicomachus, erant olim qui Nicomachi Ethica ad Aristotelem referrent. Sed præter cæteros Aristotelis scripta senserunt hoc malum: idque propter eam causam, quam mox audietis. Aristoteles moriens Theophrastum vt scholæ, ita bibliothecæ suæ successorem reliquit. Theophrastus & suam & eam quæ Aristotelis fuerat, Neleo Scepsio, qui vtramque in patriam asportauit. Huius hæredes, homines imperiti & idiotæ libros illos negligenter habuerũt, ita vt multis admodum locis humore corrupti, & à tineis exesi sint. Accidit vt Reges Asiæ conficiendarum bibliothecarum studio incensi, libros veteres vndique conquirerent, magnaq; præmia proponerent, si quis ad se aliquid Platonis, aut Aristotelis, aut similimũ attulisset. Ibi improbi homines, pecuniæ cupiditate adducti, multa adfinxerunt Aristoteli, de quibus Aristoteles nunquàm ne per somnium quidem cogitârat. Hanc historiam narrat Strabo li. 13. de situ orbis, narrat Athenæus, narrat Plutarchus in Sylla, ἐγράφη δὲ πολλὰ βιβλία κατ' ἐκεῖνον μάλιστα τὸν χρόνον, *ait Simplicius,* ὅτε πολλοὶ τῶν βασιλέων περὶ τὰς βιβλιοθήκας σπουδάζοντες πολλοῦ χρυσίου τὰ ἀπεξενωμένα τῶν βιβλίων ὠνοῦντο. *Quatuor igitur argumẽtis præcipuè* τὰ γνήσια *deprehendi solent, similitudine elocutionis, cõuenientia sententiarum: si autem liber ille, de quo quæritur, citetur in alijs* γνησίοις *aut in eo citentur alij, quo*

quos constet esse γνησίους Etsi eum ex antiquis, ij qui de huiusmodi rebus iudicare poterant pro Aristotelco habuerunt.

Reliqua desiderantur.

Repetit omnia quæ in Aristotelis Rhetorica docuerat, multumque de arte Rhetorica, & ad eam pertinentibus, disputat.

ORATIO SEPTIMA.

Habita Romæ Postridie Non. Nouemb. M. D. LXXVI.



ON detinebo vos inanibus verbis. Neq; enim id aut mea multorum iam annorũ consuetudo fert, aut vtilitatis vestræ ratio postulat. Licuerit olim adolescentiori captare ac persequi communes locos, & e-rum vnum aliquem quotannis diligere, in quo comen-lo ac poliendo primus hic consumeretur dies. Tunc for aßis ætatem floridam floridum orationis genus non ledecebat: studioseq; omnia conquirentem, quibus au-es irritentur, nemo culpabat. Mea nunc oportet necum vnà canescat oratio: & vt corporis tradior netus effectus est, sic & ipsa grauior facta, ampli-s sibi iuueniliter exultandum non putet. Non omnibus tatibus eadem conueniunt: neque quicquid virgi-em decuerat, matronam decet. Etiam anni tem-estatibus sua cuique cæterarum dißimilis pulchritudo st. Verno tempore gemmea pratorum, nemorum-úe viriditas & riuorum decurrentium allisa & im-acta molliter ad pellucentes lapillos argenti similis

æquula pascit oculos: mulcet vndiq; aures auiū cantus: ab arboribus in nouū se florem induentibus odores suauissimi afflantur: ad voluptatem atq; oblectationē omnia dirigi, eamq; spectare vnam videntur. Talis adolescentiæ facies est. At posteaquàm & fruges & arborū fœtus æstiuo calore percoctos ac torrefactos tepore suo mitigauit, & ad maturitatē perduxit autumnus, lōgè alius aruorum, alius arborū aspectus est. Flauæ segetes, liuidæ vites, onustæ opibus suis arbores; non corollæ iam aut serta texuntur: sed teritur area, fluunt prela: horrea cellæq; cōplentur: ad vtilitatem: non amplius ad voluptatem, omnia referuntur. Hic in quo ego nunc sum, quasi autumnus quidam ætatis est, quod senectutis limen ac vestibulum Græci Poëtæ vocant. Quo tempore vt in rei familiaris administratione attentiores esse ad lucrum homines, omissis inanibus, solent: ita me in hac literarum tractatione, quod mihi vnicum patrimoniū est; iis omnibus quæ ad pompam tantùm atq; ostentationē faciunt, amputatis ac circumcisis, fructuosa modò consectari decet. Itaque hodiè non faciam id, quod multi me fortasse facturum putabant: vt aliquod mihi argumentum sumam, in quo disertus ac copiosus videri studeam: sed ea oratione mea complectar, quæ, si dabitis operā, vt benè penitùs animo cōmbibatis ac cōprehēdatis, non minimam vobis vtilitatem allatura esse confido. Quando enim Aristotelis de arte Rhetorica libros vna euoluere exorsi, propter eam, quæ quotannis æstate fieri solet, exercitationum nostrarum intermissionem, diu iā ab eo euagati, quasiq; peregrinati sumus, ne quid ea res vobis incommodi afferat, nevé obstet, quominus quæ reliqua sunt, facilè à vobis percipi possint, reuocabo

repetam vsq; à capite omnia, quæ vsque huc duce ac
gistro Aristotele, didicimus, eorumq; summā quan-
m conficiam, vt cùm vobis in memoriam redegero si
id effluxit, omniaq; sub vno aspectu posuero, commo-
is cætera pertexantur. Principio igitur meministis
ere me quatuor fuisse, quæ Aristoteli de Rhetorica
ipturo obijci posse videntur. Primùm, nō satis dignā
, quam talis, tantusq; Philosophus sibi docendā atq;
strandam sumeret: quippe quā vsq; eo cōtempsisset,
, obiecisset Plato, vt in Gorgia eam cum arte coquo-
n comparasset, easq; inter se proportione respondere
isse. Meritò autem magna iam tum erat Platonis
loritas. Sed cùm idem ille Rhetorices exagitator
ito Dialecticam summis laudibus affecisset, summo
ificio fecit Aristoteles, vt in eo ipso operis sui vestibu-
hetoricam non cum arte coquorum, vt ille dixerat,
cum ea quam ipse laudibus in cœlum tulerat, quam
gium omnium disciplinarum vocauerat, Dialecti-
x æquo conferendam ac comparandam esse contē-
et, idq; veris ac solidis argumentis doceret. Dein-
uia idem Plato Rhetoricam ab artium numero ex-
serat, eamque vsum modò quendā & exercitatio-
s esse artis ac rationis expertem dixerat: obijcere a-
tis Aristoteli poterat, frustrà eū in ea re certis præ-
tionibus alleganda ac deuincienda laborare, quæ
tantùm quodam sine vlla certa ratione contine-
ur. Quam reprehensionem ita summus Philoso-
s à se amoliebatur, vt doceret, quæcunque ab homi-
us ita fierent, vt alij temerè ac fortuitò, alij exerci-
ione & diligentia adhibita idem efficerent: is in om-
us causam notari, obseruariq; posse cur ita eueniret,

causa autem cur quidq; fiat, cognitionẽ ac comprehẽsionem, & omnium, & Platonis ipsius confeßione, proprium quiddam artis esse: ex quibus effici, aut artem iã esse rhetoricam, aut certè si quis in eam curam incumberet, facilè ad artis formã posse reuocari. Nam quod tertium adferri poterat, siue illa ars esset, siue minùs, satis multos illius doctores ac magistros extitisse: vt causa nõ esset, cur hic noster actũ agere, & quæ ab aliis toties decantata ac repetita erant, denuò reponere atq; iterare vellet: id ipse ita refutabat, vt diceret alios ante se omnes aut particulam modo quandã artis attigisse, aut etiam iis se in rebus exercuisse, quæ nihil ad artem pertinerent neruos ac robur ipsius artis aut modice delibâsse, aut penitùs omisisse: alios igitur eam doctores requirere, aliis magistris indigere: operam in ea pertractanda ac perpolienda suã minimè otiosam ac superuacaneam fore. Quarta accusatio, longè omnium grauißima erat, nisi refutata esset. Erant enim qui dicerẽt Rhetoricen non modò vtilem non esse, sed etiam perniciosam ac pestiferam: vt eam qui docerent, ne dum præmio afficiendi, sed è ciuitatibus eiiciendi atq; exterminandi viderentur. Hanc infamiam arti suæ conflauerant sophistæ cũ profiterentur arrogãtibus sanè verbis, & inuidiæ plenis, docere se, quomodo causa inferior dicendo superior fieri posset. Sed Aristoteles & multis argumentis eam vtilißimam esse hominum generi docuit, & quæ mala vulgò ex ea manare putarentur, ea non arti ipsi adscribenda esse, sed eorum improbitati, qui re per se bona & salutari ad homines in fraudem inducendos abuterentur. His perpurgatis acceßit ad ipsius artis tractationẽ: ac primo loco docuit falsum esse,

se,

e, quod Plato à Gorgia dici fecerat, quodq; multi post ea, quanquam meritò ab Aristotele reiectum ac repudiatū, secuti sunt, Rhetoricam esse aut artem aut facultatem persuadendi. Vt enim medicina nō est ars sanandi, sed ars videndi omnia quæ apta & accōmodata sunt ad sanitatem aut conseruandam aut recuperādam: ita Rhetorica non est ars persuadendi, sed ars videndi atq; excogitandi omnia, quæ in quaq; re valent ad faciendam fidem. Certè enim cuiusq; artis finis est, id quod ita vnaquæq; ars spectat, vt non progrediatur vlterius: sed vbi id præstitit, suo se munere perfunctam putet. Vt ergo medicus non ita se demùm muneri suo satisfecisse arbitratur, si ægrotū sanauerit: sed cumulato quidquid à se requiri potest præstitisse, si ex artis suæ præceptis ea omnia adhibuerit, quæ ad sanandū pertinebant: ita orator etiamsi non semper persuadeat, dū tamen nihil omittat eorū quæ artificiosè cogitare possint ad persuadendū finem arti suæ propositum consecutus est. Nam quod posteà quidem clari in primis, ac nobiles dicendi magistri, finem oratoris esse dixerunt, persuadere: munus autē, dicere apposite ad persuadendum in quæstione satis per se ad explicandum facili distinctionem minimè necessariam quæsierunt. In omnibus enim artibus idem prorsus est officium artificis, & eius artis. Sed nihil prohibet eum ipsum artis finem ad alium finē vlteriorem referri, vt constare potest ex ijs, quæ disputari solent principio libri primi Ethicorum. Neq; vnquam finis ita statuendus est, vt illius consecutio atq; adeptio non sit in potestate nostra. Et hoc sequebantur Stoici in multo grauiori disputatione cùm dicerent finem hominis esse, non quidē consequi ea, quæ

secundum naturã essent: id enim non semper ab homine posse præstari, sed omnia facere quæ ad illorum consecutionem pertinerent. Quod quidem ita mordicus defendebant, vt dicerent, finem periti iaculatoris esse, non tam collineare, id est, eum locum quẽ peteret, hasta aut iaculo attingere, quàm omnia facere ad collineandum. Qua in re etsi deridẽtur à Cicerone ac Plutarcho, nõ tamẽ fortassis tam ridicula est eorum opinio, quàm primo actu videri potest, sed Aristoteles, vt ad institutum nos referamus, Rethoricam definiebãt facultatem videndi quid in quaq; re aptum esset ad persuadendum. Quam definitionem à M. Fabio parum considerate reprehensam, à nobis accuratè ac diligenter defensam esse meministis. Vis autem persuadendi tribus omninò in rebus sita est: vt benè de nobis opinetur auditor: vt ita commoueatur ipsius animus, quomodo expedit ad id quod volumus obtinendum: & vt nos ad id quod persuadere volumus aut demonstremus, aut demonstrare videamur. Hoc Postremum quod alij omnes propè intactum reliquerãt, Aristoteli primum ac præcipuum, & solum ex tribus artis proprium videtur. Itaq; de eo primum dicere ingressus est. Eorum igitur, quibus demonstramus id quod volumus, duo genera sunt: vnũ eorũ, quæ arte pariuntur, alterum eorum quæ extrinsecus adferuntur. Leges enim & testimonia, & quæstiones, & iurisiurandum, & pacta, non orator ipse fabricatur neque ex causæ visceribus eruit: sed extrinsecus allata, artificiosè tamen tractat, eiúq; prout commodum est, robur aut addit, aut detrahit. Rursus eorum quæ ipse artificio suo gignit, quasiq; producit, bipartita distinctio est. Vt enim Dialecticus duobus instrumentis vtitur

titur

ur ad probandum syllogismo & inductione, ita ora-
duobus quæ illis ex altera parte respondent, enthy-
mate & exemplo. Enthymema oratorius syllogis-
us est: exemplū, oratoria inductio. Cùm autē orator
necessarijs rebus perrarò versetur sed in ijs plerūq;,
quibus deliberamus, quæq; etiam se aliter habere
sunt: fit, vt exemplum quidem sit inductio, enthyme
autem syllogismus eiusmodi de rebus, quæ nulla ne-
sitate deuincta, sola probabilitate nituntur. Cumq;
essaria ex necessarijs, verisimilia ex verisimilibus
cludantur ac colligantur: omninoq; similia sint ea
concluduntur, eorum ex quibus conclusa sunt effi-
ur, vt enthymemata paucissima ex necessarijs plera-
mnia ex verisimilibus ducantur atq; eruantur. Du-
ntur autem enthymemata ex ijs quæ εἰκότα *Græci*
ant, nos fortasse consentanea vocare possumus, & ex
nis εἰκότα *sunt generales quædam sententiæ de ijs*
ad vitam hominum pertinent, vera quidē illa ple-
que, neq; tamē semper ac necessariò vera. Cuius ge-
is sunt, senes parcos esse ac seueros: adolescentes
pensos ad libidinem: Ingeniosos esse Athenienses:
etes atq; obtusos Scythas: signorum autem alia ni-
necessariò concludunt: sed tamen habent aliquam
tiem probabilitatis: vt illud Aeneæ apud Virgil. Ac-
e nunc Danaum insidias & crimine ab vno Disce o-
es, non enim si fallax Sino fuit, & idem Græcus, satis
rumenti est, cur putemus Græcos omnes esse fallaces
si quis eū qui crebro anhelet, ex eo colligat febrim
bere: nō enim soli id faciunt quos febris tenet: alia rē
essariò demōstrāt: vt si quis neget virginē esse eā cui
ex vberibus fluat: Priora illa cōmuni nomine signa
dicun-

dicuntur: hæc Aristoteles τεκμήρια, Cicero propria notas vocat. Exemplū autem est, cùm ex vno pluribusv similibus aliud item simile colligitur. Vt si intemperātia ac libido Tarquinijs, si Dionysio iuniori regnum ademit, credile est huius quoque, qui illos imitatur, eundem exitum fore. Secuta inde est enthymematum diuisio quòd alia oratoria essent: alia certæ alicuius artis aut facultatis propria. Oratoria sunt, quæ ducuntur ā ex locis communibus, aut ex ijs formis quæ à rhetoribus traduntur. Singularum artium propria, quæ ducuntur ex proprijs principijs huius aut illius artis. Loci cōmunes sunt: ex quib⁹ nihilo magis in hac quàm in qualibet alia arte argumenta depromi possunt: qualis locus est à maiori & à minori. Formæ sunt generales quædā enūtiationes ad certum tantum aliquod genus accommodatæ. Vt in physicis principia rerum esse contraria: omnem motionem in tempore fieri: leuia sursum tendere. grauia deorsum. Hæc oratoris non sunt, vt neq; dialectici. Sed vt dialecticas locos quosdā communes habet, ex quibus ad omnem quæstionem argumenta depromit alios proprios singulorum problematum in quibus versatur: vt ad genus, ad accidens (vtamur enim sanè hac voce: quando aliam æquè commodam reperire non possumus) ad proprium ad finitionem aut confirmandam aut infirmandam: sic & orator quosdam locos habet communes omnium generum rhetoricos: alios vniuscuiusq; generis proprios. Illos Aristoteles generis nomine, locos: hos formas vocat: ac sæpius tamen etiā de formis ipsis loquēs, locorum nomine vtitur. Eas igitur formas, id est locos vniuscuiusque generis proprios, priore loco explicaturus, necesse habuit prius quæ quotq; rhe-

thoricis

ricis genera essent exponere. Sunt autem tria, osten-
tiuum ita enim melius, quàm, vt alij demonstratium
liberatiuū & iudiciale. Deliberatiuum suasione &
suasione. iudiciale accusatione & defensione osten-
tiuū laude ac vituperatione continetur. Deliberatio
futuris: iudiciū de præteritis instituitur: laus & vi-
peratio propria præsentium est. Fines proprij delibe-
tionis, vtile aut noxium: iudicij æquum aut iniquū:
ıdis & vituperationis, honestas & turpitudo: Tenē-
igitur est Oratori copia quædam communium sen-
tiarum semper prompta ac parata ex quibus argu-
nta ducat ad ostendendū aliquid esse vtile aut inu-
, æquū aut iniquū honestū: aut turpe. Hæ sunt quas
mas vocamus. Communes autem triū generū sunt
, quibus confirmàmus fieri aliquid aut potuisse aut
e, aut contra: factum esse, aut factum non esse: fore,
non fore: magnum paruum esse: idq; tum simplici-
tum comparatè. Atque hæc tum communiter tu-
a sunt, tum propriè ad vnumquodq; rhetorices ge-
ac commodanda. His expositis genus deliberatiuū,
lare ingressus est, vt omnium præstantissimum, &
cæteri ante ipsum minus elaborassent: Primum igi-
ostendit, quo in genere rerum versetur omnis deli-
atio: deinde autem omnes deliberationes publicas,
enim præcipuè spectabit, ad quinque præcipua capi-
euocauit Aut enim deliberari de ratione confici-
e pecuniæ, quod præcipuum est instrumentum re-
gerendarum quæq; nisi publicè suppetat, manca
utila est omnis deliberatio: aut de bello & pa-
ut de custodia regionis: aut de ijs quæ importan-
uæque exportanda sunt: aut de legibus ferēdis His
quinque

quinq; capitibus omnis ferè publica deliberatio continetur. Docuit igitur quæ ad vnumquodq; eorum oratori vidēda essent. Quoniam autem omnis deliberatio refertur ad felicitatem aut ad partem aliquam felicitatis: idcirco de ea, deq; eius partibus variè ac copiosè disseruit: deinde, quia deliberatio non de fine ipso est, sed de iis per quæ ad finem peruenitur, id est, de bonis & vtilibus, longè plurimos locos tradidit, ex quibus sumeremus argumenta, quibus aliquid aut bonū atq; vtile, aut etiā alio meliùs atque vtilius esse ostenderemus. Idem posteà ne longior sim in ostentatiuo & in iudiciali genere præstitit: omniaq; subtilissimè persecutus est ex quibus aliquid aut honestū, aut turpe, aut honestius, aut turpius: aut æquū, aut iniquū aut æquius aut iniquius esse colligi posset. At quoniā in iudiciis non argumentis tantū vtimur, sed etiam legibus, testimoniis, conuentionibus, quæstionibus, iureiurando nitimur eaq; omnia interdum à nobis faciunt, interdū etiam causæ nostræ inimica sunt: idcirco in extrema parte huius libri, quæ nunc explicanda nobis est, docet quomodo iis quæ tormentis expressa sunt, quomodo iureiurando vim ac robur aut addere aut adimere debeamus Vtilia præcepta & cognitu digna & oratorum iurisconsultorumq; communia, quæ cum absoluta erunt: sumam mihi oratiunculam aliquam Ciceronis, in qua vsum aliquem horum præceptorum videre possimus. Interea, paucorū enim dierum futurum negotium est, absoluam inceptam à me vestra causa auditores, latinam interpretationem secundi horum librorum, eamq; diuulgabo: nequis vestrum Græci sermonis ignoratione à cognoscendis Aristotelis præceptis absterreatur. Ac vobis quidem:

quidem, adolescentes, vt cumque satisfecisse me neque meam hanc disputationem vobis aut iniucundam aut inutilem fuisse confido. Hos autem magnis ac praestantibus viris, qui praesentia sua locum hunc cohonestare dignati, nihil ex me quod grauitate atque amplitudine sua dignum esset, audire potuerunt: quam tandem referēdae gratiae rationem inibimus? Pareamus potiùs Aristotelis praecepto qui hoc ipso in libro de ijs quae supra vires sunt ne cogitationem quidē suscipiendam monet, & multò plus eis nos debere confeßi, quàm exsolue[re] v[l]la ratione poßimus, hoc saltem eis referamus ne eos grauioribus negotijs, quae honoris nostri gratia omiserunt, auocatus, diutios retineamus.

De praestantia animae rationalis, & de eiusdam officijs agit, deinde auditores ad artes liberales, potisśimum eloquentiam adhortatur.

ORATIO OCTAVA.

Habita Romae prid. Non. Nouembr. M.D.LXXVII.

IN rebus humanis nihil esse mēti ac rationi praestantius, nihil diuinius, summo semper consensu sapientißimi homines iudicarūt Quin etiam veterū nonnulli cum expressam in ea diuinitatis imaginem cernerent, neq; tantū genij acumine valerēt, vt exemplar ipsum & id quod eo ductum, quasiq; effictum esset, discernere ac dijudicare possent, mentes nostras ex diuina mēte delibatas decerptas, ipsiusq; rerū omniū opificis Dei particulas quasdam esse dixerunt, At illi quidem ei de hominibus

ni

nimis elatè ac superbè, & de Deo parum piè religioseq; senserunt: qui & homines Deo exæquare conarentur & non intelligerent, ista distractio & dilaceratio quā topere aliena esset à natura omnium longè simplicissima, maximeq; vna: neq; viderent quantā in se impietatem suscipere nt, qui si stultitiam suam pertinacite tueri vellent, necesse haberent fateri partem aliquan Dei interdum & vitiorum maculis contaminari, & a pud inferos pœnas luere ab ipsomet Deo improbitati & nequitia constitutas. Quæ vt cogitare summæ amentia atq; impietatis foret: ita illud sine vlla dubitatione verissimum est, admirabilem quandam esse humanæ mētis præstantiam: neque in ijs omnibus quæ infra lunam sunt, mente ac ratione superius quidquam posse reperi ri. Ea genus humanum cætera animalia superat, eaque illis omnibus præest, quamuis alijs rebus ab eorum ple risq; superetur. Vincit hominem celeritate ceruus, tau rus robore, vtroq; leo, neq; quisquam nostrum aut visu lynces æquauerit, aut talpas auditu, aut odoratu cane. neq; tamen hæc obstant, quo minus & has, & alias animantes in potestatē nostrā perducamus, earumq; ve carnibus vescamur, vel corio tegamur, vel eis ad varia ministeria vtamur. Leones ipsos multi ad currum iunxerunt, quidam etiam eis tanquam mulis clitellarij ad onera conuehenda vsi esse dicuntur. Neq; tantum armatas cornibus, dentibus, vnguli feras è speluncis & latibulis suis extrahimus, sed maria ipsa scrutamur sed elatas pennis in sublime volucres cōsequimur tam & configimus, aut alijs artibus captas famulari cogi mus aut voluptati, aut vtilitatib. nostris. Tanta vis a potestas mentis est: tantū in cætera omnia imperiū ra-

tion

oni ac consilio à natura tributum est. Quin etiam ex mni hominum numero, qui mente ac consilio cæteris ntecelluerunt, ijs in omni ætati rerũ summa permis- est, ijs habenæ concreditæ, ij tradita gubernacula, ij prà cæteros quasi Deorum loco habiti: ij semper im- rium in alios multò robustiores ac potentiores, ne ip- ,quidem, dummodò ita esse crederent, repugnanti- s, sed se etiam vltrò subijcientibus exercuerunt. Ly- rgum quidem cum ingrederetur templum Apollinis elphici, sacerdos quæ ei templo præerat, versibus qui- sdam affata esse traditur, quibus ambigere se dice- t Deum ne illum an hominem apellaret, & eò tamẽ clinare ac propendere, vt Deum potiùs quàm homi- m esse arbitraretur. Neq; tamen aut ipse inter Lace- monios, aut inter Athenienses Solon, aut inter Lo- enses Zaleucus, aut eorum quisquam qui ciuibus suis ges tulisse memorãtur, viribus corporis inter suos ex- lluerunt, sed vi mentis ac consilij illam sibi tantũ au- ritatem potentiamq; pepererunt. Est hic admirabi- rerum ordo à præpotente Deo constitutus, vt quæ astantiora sunt, imperent, quæ deteriora seruiant. astant autẽ animata inanimis, sententia non sen- ntibus, mente prædita mente carentibus, & ex ijs is quæ mente prædita sunt, vt cuiusque mens perfe- or est ita in sui generis alia æterna quadã & immu bili natura ipsius lege dominatur. Vniuscuiusq; au- m rei perfectio est sua cuiusque virtus: quare & quæ tus propria est mentis humanæ: eadẽ illius perfectio que absolutio est. Quam igitur humanæ mentis vir- tem esse dicemus, aut quã illius reperiendæ rationẽ bimus? Nempè si oculi virtutem quæreremus, consti-

tueremus ante omnia quodnā esset proprium opus oc
li, quod munus, quæ sanctio: quo semel posito ac cōstitu
to, tum deinde, quæ oculi affectio causa esset, vt oculu
optimè suo munere fungeretur, eam affectionem virtū
tem esse oculi diceremus. Mentis opus est videre, cerne
re, intelligere, causarum & eorum quæ fiunt ex causi
ordinem ac connexionem intueri. Sed eorum quæ mē
te cernuntur, tria genera sunt. Vnum eorum, quorum
cognitione & intelligentia ita pascimur, vt in ea con
quiescamus, neque spectemus aliò: alterum eorum, quæ
ad actionem: tertiū eorum, quæ ad molitionem alicu
ius operis affectionemque referuntur. Primi generi
sunt, quæ de primo rerum ortu ac principijs, de corpor
bus cælestibus, de causis imbrium, ventorum grandini
eiusdemq; generis alijs à Philosophis disputatur. Ad
actionem pertinent, quæ de instituenda vita, confor-
mandisque moribus, de omni genere officij, de virtuti-
bus denique ac vitijs differuntur. Ad operum autem ef-
fectionem, quæ fabrorum, architectorum fusorum, pi-
ctorū statuariorum, & talium opificum præceptis con-
tinentur. Sed qui se homines sublimium, & abditarum
rerum tractationi dediderunt, omneq; vim ingenij ad
earum peruestigationem contulerunt, eos admirantur
quidem cæteri vt magnos sapientes viros, neq; tamen
se propterea illis regendos gubernandosq; permittunt.
Neq; quisquam ex omni memoria reperietur, ad quem
ciues sui, quod eximius Geometra esset aut Astrologus,
aut Physicus, imperium detulisse dicantur. Multoq;
minus artificibus habitus is honos, qui quamlibet in suo
genere excellant, si tamen nihil aliud habeant, quod in
censum deferant, in sordidissima Ciuitatis parte nu-
meran-

erantur. Ac sæpè opera potiùs miramur, quàm artifi
es ipsos, vt Doryphorum quàm Polycletum, Iouem O-
mpium quàm Phidiam. Scitéq & sapienter Plutar-
us: Si quis, inquit, honestè ac liberaliter educatus a-
lescens aut tabulam, aut signum egregij operis inspi-
at, mirabitur ille quidem, & cõmendabit operis ele-
ntiam, sed nunquã tamen illius pictoris aut statuarij
ius id opus esse dicitur, similem esse se optabit. At si a-
quam Demosthenis orationem, aut aliquem Platonis
alogum legat, multoq magis si Cimonis, Miltiadis,
bemistoclis res gestas audiat, non tantùm admirabi-
r talium operum pulchritudinem, sed omnibus votis
tabit se eorum, qui illa scripserunt, gesseruntue, quã
nillimũ esse. Quod si & aliqua mentis virtus est, quæ
minem efficit aptum ad imperandum, & ea laus ne-
ue ijs quæ in sublimium rerum tractatione ita defixæ
nt, vt se nunquam ad hæc inferiora demittant, ne-
ue ijs quæ in opere faciẽdo occupatæ, tribui potest, re-
it: vt prudentiæ quæ actiones hominum dirigit, rerũ
imanarum rectio an procuratio debeatur. Rectè igi-
r principes Philosophorum Plato & Aristoteles pru-
ntiam imperantium propriã esse dixerunt. Sed pru-
ntia tripartita vis est. Alia enim eius præcepta do-
nt, quomodo quis vitam suam priuatim instituere
beat, alia ad rationem administrandæ rei familiaris
rtinent, alia ad regendas ac temperandas ciuitates:
ec autem ad vnum eundemq finem omnia dirigun-
r, id est, ad felicitatem. Sed interdum agitur de fœ-
itate vnius hominis, interdum quomodo id ipsum bo-
m toti familiæ comparetur: interdum quomodo ci-
tati: Semper autem partes referuntur ad totum: ne-

*suæ aliam ob causam benè esse huic aut illi parti cup-
mus, quàm vt benè sit etiam toti. Totũ enim parte a-
liqua carere potest: at toto sublato vnà interire part
omnes necesse est. Ex quo fit, vt singulorum fœlicit
referatur ad fœlicitatem totius familiæ: familiaru
ad fœlicitatem totius Ciuitatis. Quam enim ratione
habet vnus ex familia ad familiam, eandem habet fa-
milia ad Ciuitatem. Quantò igitur vniuersæ Ciuitat
bonum vnius aut ciuis, aut familiæ bono superius est, t
tò politica, ita enim eam Græco quidem, sed quod iar
pridem ius togæ imperauit, vocabulo nominant, cæter
prudentiæ partibus antecellit. Ac libros quidem Eth
corum Aristotelis ad Nicomachum, quibus ea quæ a
singulos pertinent, eruditissimè & copiosissimè expli
cata cõtinētur, interpretari cœpi hac ipsa in schola qua
tuordecim ab hinc annis. Iuuatq́ me memoria repete
rē tempus illud, cùm tanti ad me cõcursus fierent, quã
ti multis annis antea ad neminē facti erant: cùm tan
ta quotidiè multitudo conflueret, vt eam locus ipse vi
caperet: eaq́ non adolescentium modò discendi cupi
dorum, quorum nõnulli multò facti meliores magistro
quæ tunc ex me discebant, ipsi hodie alios docent: non
nulli etiam ad magnas Reipublicæ partes admoti, quæ
tunc audiebant, ea nunc re ac factis exequuntur, sed &
senum primæ auctoritatis, summæq́ eruditionis, qui e
præsentia sua cohonestabant disputationes meas & ex
emplo suo iuuenum animos ad honestarũ artium stu-
dium excitabant. Neque hæc gloriandi causa dico: se
quod magno cum animi mei dolore videã quantoper
conuersa ac commutata sit rerũ facies, cùm ita refri-
xerit ac relanguerit in hac quidem Vrbe impetus homi-
num*

um ad hæc studia, vt nisi Deus labentibus & ad inte-
itum vergentibus literis opis aliquid attulerit, summā
mnium bonarum artium ignoratio breui tempore co-
cutura videatur. Quid enim est, cur quisquam meli-
æ sperare, aut cur non etiam grauiora metuere debe-
? Negligitur lingua Latina, quæ Patrum ac nostra
iam memoria ita florebat, vt nusquam propemodum
mines nisi Romæ benè Latinè aut loqui aut scribere
itarentur Græca, cuius discendæ causa vir sempiter-
i laude dignißimus Petrus Bembus cùm ad huc ado-
cens esset, in Siciliam profectus est, quod ibi meliores
ius magistros esse audierat: cum multi illis tempori-
eadem de causa vsque in Græciam proficiscerētur,
ius in hac vrbe conseruādæ aut potiùs cōserendæ gra-
Leo Decimus, cuius, nomen apud omnes literarum
iantes in perpetua veneratione esse debet, ex vltima
æcia acersiuit huc homines eruditißimos, & lectam
enioforum adolescentum manum: Græca, inquam
gua omnis elegantiæ magistra, omnium ingenuarū
liberalium artium parens, altrix, conseruatrix, ita
iacet ac sordet, vt qui eā docent soli propè in scho-
relinquantur: Stulti adolscentes Latinæ linguæ vix
mis elementis vt cumq; perceptis, Græca ne saluta-
uidem, aut statim valere iussa, ad Iuris prudentiā,
ad medendi artem properant, illic tantum gloriæ,
diuinarum certißimam spem propositam dictitan-
Stultiores liberis patres vltrò adiuuant præprope-
& inconsultam filiorum cupiditatem: quasi verē-
ne quando penuria sit in ciuitate hominū, qui aut
, aut morbos ferant: & aut ægrotos remedijs, aut
ulis ac cautionibus patrimonia iugulent. Oppug-

gnantur intereà literæ à non vnius generis hostibus
quorum alij aperto Marte eas insectantur: alij cuni
culis, cùm aliud agere se simulent, earum extinction
ac disperditionem moliuntur. Sed omittamus hæc, qu
nullius oratione satis dolenter deplorari queunt: reje
ramq; me ad propositum, à quo me rei ad vos adoles
centes, maximè pertinentis recordatio longius forta s
quam par erat, abduxit. Interpretatus sum vt dixi,
pridem libros Ethicorum: nunc autem libros Politico
rum, qui cum illis continuati ac connexi sunt, quantum
vires meæ ferent, illustrare, vobisq; ad eos intelligend
quasi facem præferre decreui. In eis summus Philoso
phus ea quidem quæ ad rationem rei domesticæ perti
nent, modicè delibauit: quæ autem ad Rempubl. vber
rimè ac copiosissimè persecutus est. Summam totiu
operis breuiter, vt soleo, exponere in animo erat: sed v
diei tempus est, si vos diutiùs detinere perrexero, ob
strepetis. In crastinum igitur differam, iamq; finem
dicendi faciam: si priùs quædam quæ prætermittere
non possum, quanta maxima potero breuitate per
strinxero. Deum hominesq; testor, auditores, me om
nia sedulò facere, neque labori ac vigilijs parcere, ne
que interdum ipsius valetudinis rationem habere, v
vestris vtilitatibus seruiam. Voculas hominũ aut male
uolorum, aut quid dicant non satis intelligentium
qui meam docendi rationem calumniantur, vellent
me tempus consumere in quibusdam puerilibus inepti
quibus triuialium ludi magistrorũ scholæ assiduè per
sonant, facilè contemno τὸ γὰρ ὕμμετ' ἐμῦ. aut nesci
quis apud Aristophanem. Et habeo nō subscriptores a
que adstipulatores, sed auctores potiùs huius sententi

me

ra eos viros, quorũ auctoritate tutus totũ istud sermo m genus non extimesco. Propono vobis grauissimorũ riptorum libros vtilissimos, & aptissimos ad verã & lidam laudem eloquentiæ comparandam. In eis tra- ndis & explicãdis ita versor volo quidquã φορτι- τερον dicere sed ita certè vt de toto isto allatratorũ nere dicere audeam, μωμήσεται τις θᾶσσον ἢ μι- μήσεται. Qui libros Rhetoricorũ ad Herenniũ, aut ali- iam Ciceronis orationem exponere, & in generib. ac atibus causarum, & in figuris ac tropis indicandis μει- ρακιεύεσθαι possint, nunquam vobis defuturi sunt: qui ea astare, quæ nos aut præstamus, aut præstare cona- ur, non semper adfuturi. Ego, ne quid, quod mearum rtiũ sit à me desiderari possit, operam dabo. Vos co- tate id, quod apud Hippocratem scriptum est: Non tis esse ad morbos sanandos, si medicus rectè ac dili- enter munus suum obeat, nisi & ab ægroto ipso, & ab s qui ei adsident, communi opera ac diligentia medi- conatus adiuuentur.

Docet tempus à solitis studijs vacuum, alicui lectioni gratiori tribuendum esse: maximè ad historiarum lectionem adhortatur, multumque de historiæ definitione disputat.

ORATIO NONA.

Habita Romæ III. Non. Nouembr. M. D. LXXIIX.

A*DVENIT tandem illud vobis quoque, vt opinor, auditores, sed mihi certè exoptatissimum tempus, quo diu iam intermissas exercitationes*

nostras & studia, haud facile dixerim honestatis, a suauitatis plenora repetamus, Iuuat hanc, mihi circumfusam, incensam ac flagrantem siti bonarum artium, cupidam veræ ac solidæ laudis & gloriæ, ore ips atq; oculis omnia me summa sperari de alacritate & industria sua iubentem lectissimorum adolescentum coronam intueri, iuuat adspici, iuuat audiri, iuuat in talibus ingenijs excolendis quicquid ingrauescens ata virium reliquerit collocare. An Agricolæ cum teneras arbores à se cultas ad iustam se se proceritatem paulatim attollentes vident, efferuntur gaudio: pastoris pectus gregis sibi commissi lætitiam ac fœcunditatem intuentis, tacita voluptate perfunditur: qui alumnos suos vigentes ac florentes adspiciunt, adficiuntur intimis s nsibus, & iuuentutem illorum, suam quodammodo iuuentutem esse ducentes excussa senectute recalescunt: Fgo, adolescentes, optimi, è vestro in literis profectu ac progressu non idem mihi vsu venire fateat? Neque mihi sanè dubium est, quin plerisque vestrûm quadrimestre illud tempus, quod nobis quotannis, ex vetere instituto, solutum ac liberum conceditur iusto longius visum sit: ijs nimirum, quibus amor virtutis ac literarum in visceribus ac medullis defixus insedit, quibus cor saucium est cœlestis illius Cupidinis sagitta: Quos tetigit iactu certus ad ossa Deus: vt Vmber Poëta loquitur. Quàm sæpè eorum vnumquemque credibile est secùs in animo Horatiana illa reputasse: Vt nox longa, quibus mentitur amica: diesq; longa videtur opus debentibus: Vt piger annus pupillis, quos dura premit custodia matrum: Sic mihi tarda fluunt, ingrataq; tempora, quæ spem Consiliumq; morantur agendi

li nauiter. Macti este animo ac virtute iuuenes, uscumque sæpè in mentem ista venerunt: quibus iu- la industria est, odiosa cessatio: quibus labori quies labor quieti: qui tum denique vita ac spiritu frui vo- idemini, cùm in literis tẽpus omne consumitis, qui lis animorum ardore, vt in illa directa & ardua, t Hesiodus, ad virtutem via nusquàm strigare, uam interiungere: sed eam vno tempore ac spiri- tam si fieri posset exhaurire ac superare cuperetis. via veteres illi, quos admiramur ac suspicimus ntiæ proceres, vulgò se se exemerunt: hac se supra ros mortales extulerunt: hac gradientes non modò erunt inter æquales suos, sed in omnẽ posteritatẽ en sibi ac decus immortale pepererunt. Cuius autẽ uia fuerit, eos quidem, vt magnos quosdam, ac antes viros, laudare ac de prædicare: & tamẽ tor- ac marcescere otio malle, quàm vt eorum similes amus, operam dare. Non est eiusdem animi indu- m laudare, & otiũ amplecti, non seriò laudat, qui concupiscit: non ex animo admiratur, qui non & atur. At benè, quod ex isto numero multi non oti- terum laudatores, sed strenui potiùs imitatores, m ad præclara studia cohortandi estis, quàm exẽ- stro excitare ipsi alios ac cohortari potestis. Itaque erto habeo totum id tempus, quo nobis huc per ca- conuenire non licuit, non tamẽ à vobis languori ac ia datũ, sed quatenus licuit, earũ ipsarum artiũ um amore flagratis, vmbratili ac domestica exer- ione traductum Sic agricolæ, vbi tempestates ma- nt, cùm opus fieri non potest, sub tecto tamen quid reperiunt: ac ne ipsos quidem festos dies sibi prot-

sus inutiles effluere patiuntur. Sic milites, vbi e… horrifer aquilonis stridor in hiberna cōpulsos à bellic… muneribus auocauit, quotidie tamen aut cursu, a… saltu, aut ad palum exercentur, aut fictis inter se pr… liorum imaginibus dimicant, aut gladios acuunt, a… arma poliūt, quæ denique in bello vsui futura sunt,… omnia in pace meditantur. Quod ego vt mihi de vob… polliceri audeo, ita vobis de me planè confirmare poss… neque enim mihi minùs otiosa vlla pars anni fuit, qua… quæ ad quietem concessa videbatur. Libuit mihi ister… potentum consuetudinem imitari, & tentare, nu… quas illis æstatis tempore voluptates diuitiarū suarur… magnitudo præstat, easdē mihi in re curta ac tenui stu… dia mea suppeditare possent. Igitur vt illi ea tempestat… anni mōtosa & altiosa loca & saltuū ac nemorū opa… citatē consectantur: Sic & ego Heliconios colles & au… Pieridē loca peragrans, æstum ambitionis auaritiæq́; v… tabam: vt illi ad fontium ac fluminū capita strati, can… tibus auicularum animum oblectant, sic & ego ad illo… sacros & vulgò ignotos fontes, ex quibus omnis elegan… tia, omnisq́; humanitas in vitā hominum fluxit, mol… liter compositus ex illo Ambrosio veterū Poëtarum can… tu incredibilem animi voluptatem hauriebam, vt ill… venatu, aucupione intenti prædas agunt, quibus men… sam instructiorem faciam: sic & ego quibus mentem in… struerem, è sapientissimorum hominum monumentis… quotidie aucupabar. O studia nostra, auditores, non v… tilia tantùm ac fructuosa, sed & dulcia etiam ac deli… cata. Persarum Reges, qui & opibus ac diuitijs afflue… bāt, ita luxu ac delitijs diffluebāt, voluptatis causa, ita… diuidebant annum & hyemem Babylone, vel Susis, in…

Media

Media æstatem agerent. Quid in studia nostra eandẽ nobis honestè luxuriandi facultatẽ ac copiã præbeant? Ex meo propinquo rure, ait Terentianus Laches, hoc capio commodi: Neq; agri, neq; vrbis odium me vnquàm percipit. Vbi satietas cœpit fieri cõmuto locum. Idem in studijs licet. Graui & seuera Philosophorum lectione defessus animus est? Poëticorũ lusuũ inuoluta fabellis, & condita omnibus leporibus sapientia præcepta continẽtiũ amœnitate recreetur. Solidius aliquod & succi plenius cibi genus requirit? Ex illo copiosissimo ac locupletissimo veterum Oratorũ penore omnia nõ pascendi modo sed etiam sagnandis animis apta depromat. Ingurgitet se in historiã veterem omnẽ superioris æui memoriam mente ac cogitatione perlustret: indulget arbitratu suo illi voluptati, quæ infinita et insatiabilis ex antiquitatis cognitione percipitur. Aliarũ voluptatũ habendus modus est, huic nimis indulgeri non potest. Atq; equidem, auditores, quoniã humanus animus varietate capitur, omniũq; propè rerũ, vt ait Euripides. iucunda mutatio est, decreui hoc anno aliquid vobis huius suauitatis impertiri, & intermissa paulisper Philosophiæ seueritate, nobilissimi inter Latinos historiarũ scriptoris lectione vos pascere. Quod consilium cum deniq; sine vlla dubitatione probabitis, cùm ex quo fonte manauerit, intelligetis. Superioribus diebus, cùm ad illud non amplissimi tantùm ordinis, sed huius ætatis singulare lumen ac decus Gulielmum Sirletum Cardinalem venissem, cœpit ille me, vt solet, de studijs meis humanissimè interrogare. Cui cùm pauca pro tẽpore respondissem, procedente sermone, quæsijt etiam ex me, quid vobis hoc anno proponere atque explicare meditarer.

rer. Respondi, me, in ipsius potestate & semper fuisse, semper fore: & hac quoq; in re totum & ex ipsius nu atque auctoritate pendere: atq; id demùm mihi fac optimum atque vtilißimum visum iri, quod ipso auct re, & tanquàm auspice, gereretur. Tum ille, Quand inquit, superioris anni curriculum in Aristotelis Polit cis consumpsisti, non alienum fuerit hoc anno aliqu paulò leuioris operæ assumere. Nā neq; omnes ij, qu rum te commodis seruire oportet, capaces sunt tā a duarum disputationū: & à plerisq; impetrari non pe test, vt Græcas literas ament: & sunt qui anni princ pio, ad dimidiatos libros, tanquā ad delibatas ab ali ac propè semesas epulas non libenter accedant. Quar auctor tibi sum, vt aliquam historicum sumas: ac, si m audis non alium potiùs, quàm Sallustium. Nam & e gregiè Latinè loquitur, & grauis ac densus est, & ciui lis sapientiæ plenus: &, quod tu quanti facias scio, Thu cydiden: & vt exiguus liber est, paucis illum mensibu totum explicare facilè poteris. Ego verò inquam liben tißimè parebo auctoritati tuæ: neque vnquam commit tam, vt quæcunque de re sententiam tuam cognouero, de ea mihi ampliùs quærendum ac dubitandum putē. Quod igitur faustum fœlixq; sit, de summi in omni ge nere laudandarum artium viri, & nostrûm omniū a mantißimi sentētia euoluemus & excutiemus vnà hoc anno auditores Sallustium: hoc est, eū scriptorem, cui antiquitas historiæ Romanæ detulit principatum: ad quem cognoscendum, si vos parem me industriā ac di ligentiam adferetis, magnam vim ex eius scriptis, cum Deo volente, & eloquentiæ & sapientiæ præceptorum colligemus. Sed in primis pauca quædam de historia in

gene-

iere, pauca de Sallustio dicam, quæ instituto nostro inutiliter præfulciantur ac præmuniantur. Ac de ?oria quidem hæc. primùm quid sit historia, deinde ım pulchra, quàm iucunda, quamq; vtilis sit histo- rum cognitio. Tū quæ sint historiæ leges. Postremò istoriarum lectione versantibus quæ potißimùm ob- ıanda sint: & quomodo in ea re à plerisq; peccetur. nificius, seu quis alius est, qui scripsit libros Rhetori- ım ad Herennium, itemq; Cicero ipse libr. 1. de In- tione ita historiam definiunt. Historia est res gesta ıb ætatis nostræ memoria remota. In hac definitio- ıuot verba totidem propè peccata sunt. Primùm hi ia nō est res gesta: sed rei gestæ expositio ac narra- Non enim ipsa coniuratio Catilinæ, aut bellinm ip- Iugurthinum historia est: neque hoc ipsi dicere vo- unt: sed id quod sentiebant, non satis commodè elo- sunt. Itaque condonetur hoc negligentiæ ipsorum: nemo in rebus definiendis negligens esse debet, sed l addiderunt, historiam non esse, nisi quæ ab æta- ıstræ memoria remota sit, cuius quæso amētia est? ı si quis hodiè de Romulo & Remo scribat, fatebi- eum historiam scribere: si de bellis inter Carolum ıtum, & Franciscū Primū gestis negabimus: quo- ı hæc nōdū ab ætatis nostræ memoria remota sunt ertè dicemus, nondū historias esse, tunc demū so- ım qui earū rerum meminerint, nemo ampliùs re tur. Quomodò fiet, vt ipse quidem hodiè historiā scribat, qui aut abhinc cētum annis scripta eius le- historiā legant. Neq; Thucydides hac ratione hi- ım scripserit, neq; Xenophon in libris Anabaseos, ı libris rerū Græcarum: neq; Sallustius, cum cōiu-

rationem Catilinæ, aut cùm bellum Iugurthinum scr
beret. Liuius quoque quamdiu vetusta persecutus est
historiā scripsisse dicetur: at postremis libris, quibus c
plexus erat, res suis temporibus gestas, historiam vide
cet desierat scribere. Sed nolo plurib' verbis exagita
tam fatuam definitionem: ne mentionem quidem illi
vllam fecissem, nisi scirem eam etiam hodiè defensor
habere. Longè aliter sentiebant quidā olim eruditi h
mines, quos Verrius Flaccus refert putâsse, historia
propè dici narrationem earum rerum, quibus gerendi
is qui eas narraret, interfuisse. Quos quamuis non s
quor, neq; enim pauciora aut leuiora incōmoda ha
quam illam definitionem sequuntur, tolerabiliorem t
men illorū errorem esse arbitror. Quomodo igitur h
storiā definiemus? Iniustè enim reprehendit aliena, q
meliora non profert. Historiæ nomē, auditores, non ta
tùm rerum gestarum, sed quarumlibet rerum narrati
nem expositionemq́; significat. Sic Aristoteles eos libro
quibus ingenia & naturas animaliū persecutus est, vo
cauit historiam animalium: Sic Theophrastus histori
stirpium. sic denique C. Plinius libros suos naturalis hi
storiæ inscripsit. Quibus libris causæ ac principia rer
exquiruntur: aut alicuius disciplinæ præcepta tradun
tur: nunquàm eos quisquam rectè historiam vocaue
rit. At vbi narratur tantùm aliquid atque exponitur
rectè id scriptorum genus historiam nominaris. Ita
que liber quidam, qui Galeno tribuitur, neque tame
ipsius, est, quo veterum Philosophorū vnaquæq; de r
sententia exponuntur tantùm, non etiam expenduntu
rectè inscribitur φιλοσόφου ἱστορίας: Eodemq; nomin
affici possent libri eiusdē argumēti, qui falsò tribuūtu
Plutar

tarcho, περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις
libros Physicorum, aut Ethicorum, aut eiusmodi a-
si quis historiam vocaret, malè & insciēter histo-
nomine vteretur. Nam illud quoque intelligen-
n est, quod de toto aliquo genere vniuersè scribe-
historiam non vocari: nisi particulatim ad singula
iatur. Atq. hæc vt cùm ita sint, historia tamen no-
in hac disputatione non tam latè accipimus, sed
illius angustioribus terminis concludentes, ita de-
ndam historiam putamus: Historia est rerum pu-
è gestarum diffusa & continuata narratio. Neque
quam interesse arbitramur, ad hoc quidē vt histo-
it, sint ne res illæ remotæ ab ætatis nostræ memoria
inus: & num is, qui eas scribit, eis interfuerit, an
interfuerit? scripsit Herodotus de rebus à memoria
is suæ remotis: & historiam scripsit: scripsit Thu-
des de bello, cui ipsi interfuerat: scripsit Xenophon
d.tu Græcorum ex Asia, cui non interfuerat mo-
d præfuerat. & vterque historiam scripsit. Si quis
, ad finē & auctoritatem historiæ conciliandā in-
se scribat, quis ea quæ ipsa viderit ac cognouerit,
uæ ab alijs tradita acceperit, non negabo: si vt verè
opriè historia sit, horum vtrumlibet requiri dixe-
er negabo. Nunc singulas propositæ definitionis par
minuatim consideremus. Historia est narratio re-
gestarum. Omnes igitur fabulæ excluduntur. Ne-
nim continēt res gestas, sed ad eius qui scripsit, li
em fictas. Itaque neque Luciani libros verarum,
e ludens vocat, narrationum, neque Aethiopica
dori, aut Poëmenica Longi, aut eius generis scri-
istorias esse dicemus. Non magis quàm Heraclidē
Abatin,

Abarin, aut Aristonis Lyconen. Ne Xenophontis quide libros κύρου παιδείας pro historia acceperim: tum alias causas, tum quia in eis non tam cura fuit sapie tißimo ac disertißimo scriptori, vt res à Cyro gestas e poneret, quàm vt nobis exemplar Regis omni ex par perfecti proponeret. Estné igitur omnis vera narrat historia? Minimè: sed ea tantùm, quæ est rerũ publ gestarũ. Non enim oratorias narrationes, etiamsi ve sint, historias vocabimus: neq; illa Ciceronis, Milo a mum venit, calceos ac vestimenta mutauit: paulispe vt fit, dum se vxor cõparat, cõmoratus est: aut simi ad historiã pertinere censebimus. Neq; Philostratus vitam Apollonij aut Sophistarũ, neq; Laërtius aut H sychius cùm vitas Philosophorũ neq; Plutarchus, Su tonius, Aemilius Probus, Aelianus, Lampridius, Capit linus cùm vitas Imperatorũ, aut aliorum virorum ill striũ scriberent historiã scripsisse iudicandi sunt. Ali est enim vitas scribere aliud historiã. Qui vitã alicu scribit, qualis quisq; domi fuerit, qualis in vxorem, qu lis in liberos, in familiares, in Hospites: quo victu ac c tu corporis vsus sit, accuratè ac diligenter exponit: q historiam, hæc omnia aut permittit, aut in acceßion loco, quasi aliud agens, strictim & modicè attingit: tãtùm ex instituto persequitur, quæ ad publicũ pertin Hoc Plutarchus ipsemet docet, qui etiã cũ virorũ ill striũ vitas scribit, negat se historiã scribere. Verba ips profert, ne quis dubitationi relinquatur locus, οὔτε γ ἱστορίας γράφομεν, ἀλλὰ βίους οὔτε ταῖς ἐπιφα ςάταις πράξεσι πάντως ἔνεσι δήλωσις ἀρετῆς, κακίας. ἀλλὰ πολλάκις καὶ ῥῆμα καὶ παιδιά τ ἔμφασιν ἤθους ἐποίησε μᾶλλον, ἢ μάχαι μυρι

νεκρ

ροι, καὶ παρατάξεις αἱ μέγισαι, καὶ πολιο-
ία πόλεων. *Neq, enim historias, inquit, scribimus,*
vitas, neq, vt quæq, nobilissima actio est, ita maxi-
virtutem aut improbitatẽ cuiusq, patefacit: immò
ò sapè & verbum vnũ, & iocus aliquis magis decla-
it, qui cuiusque mores essent, quàm pugnæ, in qui-
decẽ hominũ millia ceciderunt, maximaq, prælia
rbium obsidiones. Videtis igitur quæ sit quasi seges
nateria historiæ propria. bella, paces, induciæ, fœ-
seditiones, tumultus, leges, iudicia, commutatio-
Rerumpublicarũ, & quæ sunt eiusdẽ generis: quæ
pud Herodotum, Thucydidem, Xenophontem, Po-
um, Dionysium, Halycarnassæum, Sallustium, Li-
u, Diodorum Siculum, Cornelium Tacitum, appia
, Ammanum Marcellinum, Dionem Cocceium, &
nodi alios leguntur: quos verè ac meritò possumus
riarum scriptores nominare. At tonderi diligen-
e radi, aut velli etiam solitum Cæsarem, & sem-
ingi supra latum clauum, & Octauianum mense
mbri totos dies talis lusisse, & similia, eius sunt
itam alicuius, non qui historiam scribat. Addidi in
itione historiæ, eam esse non narrationẽ modò, sed
sam & continuatã narrationem, id est, διεξοδι-
καὶ συνεχῆ. Diffusam quidem: quoniã qui sum-
apita rerũ colligunt, eaq, nudè ac simpliciter pro-
t: vt Florus, Eutropius, Orosius, Sulpitius, non tã
ias scribere dicendi sunt, quàm summaria quædã
t, vetustiores loquebantur, breuiaria historiarũ.
inuatam autem vt Valerium Maximum, & alios
xemplum secutos ab historicorum numero exclu-
n. longè enim aliud est historiam scribere, aliud

exempla similia ex historijs collecta, sub vno
fecerunt aspectu ponere. Probasse me vobis
quod principiò posueram. historiam esse rerum
gestarum diffusam & continuatam narration
tera, de quibus dicere institueram: Sunt auten
legibus in historia seruandis, de pulchritudine
te vtilitate historiæ, tū quid præcipuè obseruā
aut, qui historias legunt: ea igitur & de ipso
quædam cognitu digna, ne & vobis molestiæ,
impedimento sim, in crastinum differentur.

Non dubito, L.C.V.P. quin, quicunque te hu
rū mei causa venisse vident, & humanitatem
tuam admirentur, & me tibi plurimum eo no
bere arbitrentur. Ego autem ingenuè fateor, n
tibi propterea esse, quàm anteà fueram, deuin
Cui enim omnia debeo, quid etiā debere amp
sim? Quare ne illud quidem mihi curandū put
bi exquisito aliquo orationis genere gratias ag
faciant qui se accepta beneficia verbis exæqua
confidunt: Mihi iampridem adempta ac prec
omnis est quidquam excogitandi, quod tuis erg
numerabilibus meritis vlla ex parte respondea

Poesios natura, antiquitas, suauitas
commoda demonstrantur.

ORATIO X.

Habita Romæ 3. Non Nouemb.
M.D.LXXIX.

VT in reliquis vitæ partibus, sic in stud
ratione dicendi plerumque contingit,
nes quidem nitida, & ad pompam atque oste

accommodata: senes autem vtilia magis & fru- sa delectent. Itaque ego qui olim florenti ætate es lepores festiuitatesque dicendi, quantum qui- ,in me situm erat, summo studio aucupabar: & pe- ac comere cum cura orationem solebam, nunc vt e, ita consilio commutato, profutura potiùs quàm iatura conficior: neque tam id operam do, vt ab ui ad me audiendum conueniunt, disertus habear, n vt ipsi aliqua re bona & digna cognitu domum ant auctiores. Et hoc quoque tamen ipsam volupta- is esse confido. Neque enim vere nouo segetis herbes- viriditas, quàm adulta æstate flauescentis & fal- vocantis maturitas, neque arborum in primos sese s induentium, quàm opibus laborantium, & earũ ere incuruescentium magis nos aspectus oblectat. igitur Aeneidos Virgilianæ interpretationem in- ürus, poematis nõ tantùm inter omnia Latina si- a dubitatione præstantissimi, sed etiam Græcia am in magnum discrimen vocantis, omittam a, quæ aptè ad plausus & clamores excitandos in gumento dici posse, facilè intelligo: conuertam- rationem meam ad quarundam rerũ tractatio- quas spes est neque nimis communes ac contritas, alienas ab hoc instituto, neque cognitu inutiles iu- umiri. Dicam enim de poetices ipsius natura pri- & antiquitate: tum suauitate, quid sit, quod eam perè suauem efficiat, quasque illa hominum gene- litates & attulerit & perpetuò auferat: deinde lam Aristotelis de poesi ac poetis sententias, quæ, er ipsius auctoritatem in omniũ ferè iam animis bunt, tentabo & ad disquisitionem vocabo: po-

stremò cùm & de Virgilio ipso, & de hoc quo
manibus est, eius poemate pauca quaedam ad i
ritatem ac cōmendacione pertinentia protul
tam concionem, neq; committam, vt nimia lo
ne aut vobis molestia sim, aut alijs, qui post m
locum conscensuri sunt, impedimento. Poetic
res, vt hinc, exordiar, non tam artem esse, quà
tionem quandam animi, & furorem diuinitù
sum, qualis est in vaticinantibus, iudicarunt.
expreßit Cicero pro Archia: sic à summis hom
ruditißimisq; accepimus, caeterarum rerum
doctrina ac praeceptis & arte constare: Poetan
ipsa valere & mentis viribus excitari, & qua
quodā spiritu afflari. & apud eundem Antoniu
Oratore, hoc ipsum à Democrito & à Platon
ptis relictum esse dicit. Ac de Democrito qui
credamus necesse est: cùm ipsius scripta perier
Platonem autem ita multis locis hoc dicitur,
sit eos accuratiùs percensere. Sed & Poëtae i
profitentur ac praedicant: quorum sunt illa:

Est Deus in nobis: agitante calescimus i
Sedibus aetherijs spiritus ille venit
multáque ad eundem modum. & Pindarus e
chilidi anteponit, quòd ipse quidem natura va
chilides arte subnixus temerè multa perfunda
tantum inter esse inter se & illum, quantū in
lam & ceruos gloriatur. Neque aut mons il
vertice insignis, aut fons cuius haustu poetas fie
quicquam aliud indicant, quàm eos non arte
stria: sed diuino quodam spiritu & instinctu va
certè praestantißimi Poetarum, Orpheus, Lin

, & ille omnium parens Homerus multis antè secu-
xtiterunt, quàm vlla pracepta poëtices tradita es-
, Sed tamen si natura tantùm & ingenij, non artis
ndustria poetica est; quid est, quod summus Philo-
us Aristoteles libros tres de arte poëtica scripsit?
l optimi Poeta Horatij libellus eodem argumento
tus manibus teritur? quòd, vt cæterarũ, ita huius
ue facilitatis pracepta quotidiè ab hominibus eru
imis summo studio tractari videmus? An illud ve-
est, vt in Oratore, sic in Poeta, qui Oratori affinis
lammodò & in dißimili genere simillimus est, &
ra atq; ingenij præstantiã & artẽ praterea quan-
ac praceptorum obseruationem requiri? Ita qui-
rtè sentit Horatius, cuius illa sunt. Natura fieret
bile carmen, an arte quasitũ est. Ego nec studium
liuite vena, Nec rude quid poßit video ingenium
ius sic Altera poßit opem rem, & coniurat amicè
ndum tamen fortaßis est: plus in poëta ingenium,
n oratore industriam posse. Sed vt Physici aiunt,
nultis ac diuersis elementis conflatas atq; cõcre-
eo nominari, quòd in quaque dominetur: sic ve-
illi cùm in poetis illum animi ardorem plurimùm
uasiq; principatum obtinere, curam autem &
riã subsequi eiq; quasi famulari viderent, quod
nium esset, id solùm esse dixerunt. Nam quòd
i poeta fuerunt, antequàm quisquam poetices
ta traderet: idem in oratoribus dici potest. Si
n vt alios omittam, ille ipse, quo nemo post homi
tos eloquentior fuit, Demosthenes, omnes elo-
æ numeros anteà impleuerat, quã ab Aristote-
primus vt Dialecticẽ ita & Rhetoricen ad artis

formam redegit, libri ad eam rem pertinentes,
berentur. Sed emẽdatè loquebantur homines,
Grammatici nascerentur: neque ex illorum p
emendatè loquẽdi facultas. sed ipsa potiùs prae
obseruatione eorum qui benè loquerentur, ena
quomodo Iurisconsulti dicunt, nõ ius è regulis,
re regulas extitisse. neque omninò quidquam
ars, quàm imitatio quadam natura: neq; vlla
cuius non semina ac principia natura debeãtur
tur à me primum illud caput eorum, quae pro
explicatum sit, vt poeticam, neque impetum q
animi temerè sine vllis legibus vagantis esse sta
neque rursus totam praeceptis adligatam & ad
tenere: sed & generoso quodam ingenio, tum
piendas animo rerũ imagines, tum ad ea quae
rit grandibus verbis, & minimè vulgari dicend
efferenda egregiè facto, & praeterea diligenti c
obseruatione praeceptorum quorundã contine
quitas ipsius vel Ciceronis testimonio omnibus
qui è doctis antiquissimũ esse ait poetarum gen
certè Homero, quẽ tamen multi poetae ante c
nullum prophanũ scriptorem vetustiorem hab
illi qui primi dispersos homines congregasse, &
sti ac ferina, ad mitiorem & cultiorem vitam
xisse perhibentur, non alij quàm poetae fueru
propterea Plato deorũ filios & sapientiae patr
ces vocat. Qui cùm & praeclaras sententias fu
& certis numeris ac pedibus verba vincirent,
que vlteriùs quàm par erat excurrerent, neq
subsisterent: sed paria paribus reddentes aeq
tem in dicendo quandam efficerent: & oracu

lia atque ænigmatum speciem præbentia multa lo-
erentur, admirata eos illa rudis antiquitas, & dini-
m aliquid in eis latere rata est, & suauitate cantuū
etita, ducendam se illis gubernandamq; permisit.
ulcet autem animos, incredibili suauitate perfundit
ꝑsis, vt vno verbo dicam, propter admirabilitatem.
electat enim, ait Cicero, quicquid est admirabile.
etæ autē & mira quædā narrant, & ea miro modo
quuntur, Iā omnes homines natura cupidi sunt sciē
; & admiratio stimulus quidā est ad sapiētiā ac sci-
tiam: impellit enim ad quærendam causam, in cuius
mitione ac perceptione posita scientia est, Itaq; Ari-
teles, cuius hæc ex fontibus libamus, & admiratione
ctos esse homines ab philosophandū: & vt quisq; sa-
ntiæ amantissimus sit, ita esse amantissimū fabula-
m. Delectant Poetæ numero quoq; ipso & sono, qui-
turæ nostræ ita cōsentaneus est, vt veterū quidā ani-
ipsum numerū esse atq; harmoniā putauerint De-
tant etiā quia in rebus nihil ad nos attinentibus per-
itant animos nostros omni genere affectuū: ita vt vel
entes poemata, vel audientes, interdū angamur ac
emamur metu, interdū ad spē erigamur, nonnunquā
hilaremur, nonnunquā etiam quæ ficta esse scimus, il
heymemur, Vir sanctissimus & eruditissimus Aure-
s August. sæpè vberrim fleuisse se, cū Didonis mortē
ud Virg. legeret, confitetur. Sed hoc in eo propter sin
larē ꝓsius bonitatē minus fortasse mirum videri po-
t. Verè enim hoc Græci prouerbio dicūt, bonos viros
cilè esse ad lachrymandum. Quod quod feris quoque
barbaris hominibus, & cæde ac sanguine gaudētibus
emata tamen misericordiā interdum & lachrimas

commouent? Alexandrum Pharaorum tyrannū pimus aspero supra modum & immiti atq; efferā genio fuisse: ita vt homines alios viuos defoderet aprorum vrsorumq; pellibus tectos, canibus venā bus laniandos obijceret, idq; sibi pro ludo atq; ob mento haberet: quasdam etiam Ciuitates amica cias immissas sine causa spiculatorib. repentè vn contrucidaret. Corā hoc agebantur aliquando E dis Troades: qua in fabula dolentur admodū de tur Troianorum calamitates. Homo quamuis as indomitus, quemq; nulla vnquàm res ad miseri flectere potuisset, sensit tamen se poetices canti moueri. Itaq; statim se proripuit è theatro: indig se dicens, se cui tot strages, tot vrbium direption ciuiū exquisita tormenta nunquàm lachrymam exprimere potuissent, Hecuba & Andromacha illachrymari. Quam vim Poetarum Horatius cum funambulorum & magorum operibus cōpa

Ille, inquit, per extentum funem mihi po
detur,
Ire poeta, meum qui pectus inaniter angi
Irritat, mulcet, falsis terroribus implet,
Vt magus: & modò me Thebis, modò pon
thenis.

Paulò aliter explicat Aristoteles causam eius ve tis, quam ex poesi capimus: sed nihil prohibet pluribus eadem de re, & tamen verè ab omnibu tari. Ait igitur Aristoteles natura cōparatum omnes homines imitatione gaudeant, & ex reb tando expressis cuicuimodo tandem ille sint, vo percipiant. Huic rei argumento esse puerulos, q

duce, imitari omnia gestiãt: & hoc vel maximè dif-
re homines à cæteris animantibus, quòd homines na
a maximè facti sint ad imitandum: addit quæ pri-
homines discunt, imitando disci: neq; quemquam
quin rebus imitando expressis gaudeat, etiam ijs,
s veras nollet aspicere. Non igitur mirum esse, cum
sis imitatio sit, tantum ex ea ab omnibus percipi vo
tatem. Hæc, vt à veritatis amantissimo Philosopho
dita sunt, quin etiam verissima sint, dubitari non po
t. Sed mihi tamen interdum non paruã dubitationẽ
ulerunt. Ita enim mecũ cogitabam: quod oculo lux
, idem esse animo veritatem: & quemadmodum lu-
oculũ gaudere, abhorrere à tenebris: sic animos no-
os ijs quæ vera sunt gaudere, quæ falsa sunt, ea asper-
ri ac refugere. Et Euripides quidem iucundissimum
ait, scire. Aristoteles autem discere. quorum vtro-
posito, nihil veræ ac liquidæ voluptatis è rebus falsis
cipi potest, falsa enim neq; sciri, neq; disci queunt.
tamen falsò gaudere homines, multis argumentis
hi videbar posse peruincere Nam & poësi gaudent,
pictura, & omni deniq; imitatione. Omnis autem
itatio videri vult id quod non est: ita quodam gene-
mendacium est. Neq; verò tantùm libenter ea vide
s expressa coloribus: quæ vero delectant, vt nemorũ
torumq; viriditatem, tellurem multiplici variorũ
rum tegmine opacatam, eximia pueros mulieresq;
ma, sed ea etiam quæ vera videre nollemus, mirabi
r non picta delectant: Hercules liberos interfici-
, discerpens Pentheum mater, rota volutus Ixion,
ur vulturi præbens Prometheus, ceteraque de Poe-
um mendacijs pictorum quasi propagata mẽdacia

Quid eluuiones, incendia, ruinas, domorum v
direptiones loquar? quæ vera sani omnes refug
cta, summa cum voluptate intuentur. Ac admi
dem solemus, si quos videamus nihil maiorem
quàm è veris, voluptatem percipere: eosq; rudes
que impolitos iudicamus. cuiusmodi ille Laco fu
cæteris tabulam quandam magnificentibus, in
ctus erat præpingui rusticus corpore, ad vmbrã
stratus, magna cum significatione languoris ac
negauit eam sibi placere: quod talem hominem
quidem in ædibus habere vellet. Et Anacharsis
uitatus ad audiendum quendam, qui mirificè l
cantum imitabatur, aspernatus est: veras sibi l
sæpè auditas esse dicens. At quis nostrũ non alia
pluris faciat imitata quam vera? Quæ autem v
ca tantopere vnquã celebrata est quãtoperè va
ronis? Nunquid igitur hominem falsò gaudere d
Imò verò naturæ hominum amica penè veritas
que aliud quidquã mendacio gratiam conciliat
imitatio veritatis. Itaq; cum ea dicuntur quæ
prorsus habent veritatis similitudinem, aut sua
aut habita ratione eorũ apud quos dicuntur, n
talibus mendacijs existere voluptas potest. At poe
figmenta & ingeniosè excogitata sunt, & acced
rumq; ad aliquã similitudinem viri: & ita expon
vt in ipsa eorum expositione mirificum quoddam
acumen perpetuò eluceat. Itaq; quoniam verum
niosè imitatur, oblectãt. Sequitur, vt ostendã quæ
moda humano generi adferant poetæ: & quas ad
tilis sit poematũ lectio. Dico autẽ, quæ duo vt d
Achillẽ Phœnix, comitem se ei à patre datũ esse pr

tr, ad ea vtraq; poetas vtilissimos esse. Nā & benè lo-
ui docēt & ad honestas actiones animos legentiū aut
udientiū impellunt. quod his versib. exponit Horatius
Os tenerum pueri balbumq; poëta figurat,
Mox etiam pectus præceptis ornat honestis,
Asperitatis & inuidiæ correctior & iræ.
c de elquentia quidem, qui ad eam plurimum confe-
int, ne dubitari quidem potest. Omnis enim granditas
ationis, omnis peregrina, & ab vulgari adhorrens cō-
rmatio verborum, omnes figuræ insigniores non ab a-
o scriptorum genere, quàm à Poetis petuntur. Nume-
osè autem dicere, quo nullum maius elocutionis orna-
entum est, nemo non potest, nisi qui aures habeat in
umeris poeticis diu multumq; tritas & exercitatas.
la maior dubitationis plenior quæstio est, prosint-
e moribus Poetæ, an eos inficiant ac deprauent. Plato-
nim cùm innumerabilibus locis summā laudem tri-
uisset Poetis, ac præcipuè Homero in libris de Republi-
a, multa, ab eo peccata esse demonstrat, & ciuibus su-
ab eo metuens, excludit eum ab illa, quam instituit,
iuitate. Quem imitatus Cicero in Tusculanis, Vides-
e, inquit, Poetæ quid mali adferant? Lamentationes
ducunt fortissimos viros: molliunt animos nostros: i-
a sunt deinde dulces, vt non legantur modò sed etiam
discantur. Sic ad malā domesticā disciplinā, vitamq;
mbratilem & delicatam cùm accesserunt etiā Poetæ,
eruos omnes virtutis elidunt. Rectè igitur à Platone
ducuntur ex ea ciuitate, quam finxit ille, cùm mores
ptimos, & optimum Reip. statum exquireret. Nos ve-
ò, si vt Sirenū, ita Poetarum cantus exitiosi sunt, obtu-
emus adolescentiū aures, neq; ad eos vllū Poeticæ sua-
uita-

uitatis gustum permanere patiamur. Sed si
iudicio, eorum lectio fructuosa est, caueamus, n
mus idem quod Licurgus Rex Thracia.

Catera desiderantur.

Laus historiæ, maximè Romanæ.

ORATIO XI.

Habita Romæ III. Non Nouembr.

M.D.LXXX.

NEQVE pars vlla studiorū humanitis au
nior est, aut fructuosior, quàm histori
vllius gentis historia populi Romani, aut magni
aut pulchritudine, aut omnis generis exem
copia & varietate contendat. neque ex ingen
torum, qui res Romanas literarum monumen
diderunt, numero quisquam est, quem meritò
Cornelio Tacito anteponat. Nam si nihil est h
animo iucundius, quàm discere. & eorum, qua
vi ac natura iucunda sunt, tantò quidque iuc
quantò laboris ac molestia minùs exhibet: d
de historia suauitate nemo potest: cùm scripti
nullum sit, ex quo aut plura, aut citiùs & mino
mi contentione discantur, Artium pracepta
traduntur, molesta sunt: mathematica nō plur
chritudine inuitant, quam difficultate deterer
ipsa princeps & Regina artium philosophia nu
tam multos habuit studiosos sui, vt non plures ob
tores habuerit. vna historia est, qua omnium s
alliciat aures teneat, animos mulceat: à qua
abhorrere se dicat, parum absit, quin ipse se ne h
nem quidem esse fateatur. Paruulos, pueros,

naturæ vis maximè elucet, verissimeq́; perspicitur, a re magis quā narratiunculis duci videmus: qui ım sæpè, vt aliquem fabellas narrantem audiant, ipsas, quibus cum maximè operam dant, lusiuncu- leserunt. Isti superbi ac diuites, librorum & lite- um omnium osores, qui sibi è stolido ac supino pul- rimarum rerum contemptu gloriam quærunt, vt ien sic quoque aliquod hominis simulacrum ac ve- ium retineant, ab historia non penitùs abhorrent que in illis ipsis quoque atrijs, cœnationibus, cubi- s, vnde aliæ omnes literæ omnisq́; honestas exulat, nensa tamen aliqua aut in abaco interdum videas ositos vna cum fritillo, & turricula ac tesseris ce- q́; instrumento aleatorio, etiam libros aut histori- , aut aliquid historiæ vtcunque simile continentes. enim mustum bibunt, qui vini veteris acrimoniam, usteritatem non ferunt: sic pueri, & viri puerorum iles, quia seriò scripta historiæ grauitatem seuerita ıq́; non capiunt, inanibus se fabulis propter quandā rum cum historia similitudinem oblectant. Sed su- uacaneum est de voluptate, quæ ex historia percipi- , pluribus dicere: cum id de suo quisque sensu iudica- acilè possit. Vtilitas autem quanta ex historia tra- tione capiatur, quis non videt? Mitto iam quod ille ıd Platonem Aegyptius sacerdos Soloni dixisse fer , semper pueros esse, qui vetustatis cognitione care- ; illius quidem omnium humanarum rerum mode- ricis prudentiæ vnde maior vis quàm ex historia col- potest? Non enim auium cantu, aut volatu, non in- tendis pecudum fibris, non interpretandis hariolorū tibus futura prænoscuntur: quis cuiusque cōsilij aut inepti-

inepti exitus esse soleat, qui diligenter notauerit, obseruauerit, is demum, quid ex quo euenturum tume ac certißime prouidebit. Quanquā enim n ta quadam & immutabili serie res humanæ volu magnaq́ earum varietas & inconstantia est vt sum, quemadmodū dicebat Agatho, veri simile f ta præter id quod veri simile est euenire: plerunq́ è similibus similia existunt: neq́ vlla certior regu iudicandi quo quæque res euasura sit, quam ins quem exitum similia in longinquitate temporis ac frequentius habuerint. Quod si aut temporis bus ad viuendū concessi breuitas aut ipsa vitæ ra teretur, vt idem homo multa sæcula, integra m tegrisq́ sensibus vixisset: multas prouincias obi intimas principum virorum de grauißimis rebu tationes frequenter adhibitus esset. omnium sen audijsset: rationum quibus quisque niteretur, p ac momenta diligenter expendisset: obseruâsset à, & notâsset diligenter, quid ex quo cōsecutum quis non incredibilem quandam in eo vigere vim lij crederet? quis non eius sententiam de rebus g in oraculi propemodum loco ac numero habend teretur? At qui quod natura nobis degenat, præs storia, vt qui eā diu ac diligenter peruolutarūt, ætatibus vixisse, omnes regiones perlustrâsse, o publicis consilijs interfuisse, omnia quæ vnquā gerunt, præsentes spectâsse atq́ annotâsse vide Nam quod alicubi Aristoteles ait, maiorem qu esse poetices, quàm historiæ cum Philosophia c ctionem: quod historia tantùm quid factum ponat, poetica quid fieri debuerit: id quale aut q

ccipiendum sit, aliàs fortasse videbimus: illud cer-
extra omnem controuersiam est, & ab eodem
osopho alibi traditur, in grauibus & serijs delibe-
onibus cum maximus exemplorum vsus sit, è poetis
lem petita exempla in vulgus interdum aliquid va-
at apud graues & cordatos viros multò maiorem
ea quæ ex historijs ducta sunt, obtinere. Nam
d Horatius Homerum cõmendans dicere ausus est,
d honestum, quid turpe, quid vtile, quid inutile sit,
iùs enim ac pleniùs, quàm Philosophos docere: id e-
e historia longè veriùs ac iustius dicere ausim. E-
m Philosophi primas rerũ causas inquirunt, in pra-
is communibus latißimeque patentibus occupan-
singula non ferè considerant. Omnis autem actio,
itisq; deliberatio singulis in rebus versatur: neque
squam vnquàm, num bellum gerendum foret: sed
n huic populo aduersus illum hoc tempore gerendũ
t deliberauit. Vt igitur Medicus, qui multis ægro-
dsederit, multos curauerit, multis arteriam explo
erit, venam secuerit medicamenta miscuerit, quid
uoque accidere soleat, notauerit, sæpe ad meden-
n vtilior est eo, qui maiorem quidẽ rerum medica
n scientiam ex Hippocratis libris hauserit, sed illa co
tione contentus nunquàm hominis ægroti locũ ad
erit. sic ad consultandum melior, qui multa eius-
n generis singularia in historijs adhibito iudicio no-
erit, quã qui ex philosophorũ scriptis cõmunia quæ
n viuendi præcepta cognouerit. Optandũ quidẽ est,
trumque adsit: sed si alterutro carendum sit, ma-
experientem & exercitatum hominem sine vlla v-
ersa cognitione totius generis disputandi peritũ, v-
sus

sus & exercitationis expertem. Hunc in si bo
tiùs audias, illum vtilius in consilium adhibea
vtilitate historiæ & dicta sunt à me aliàs m
dicentur: & cum quæcunq; potuero dixero, se
men multa supererunt. Quantò autem populu
cæteris gentibus imperij magnitudine præstiti
historia populi Rom. cæterarum gentium histo
cellit. Nullius populi obscuriora & tenuiora pr
nullius admirabiliores progressus: nullius tan
stas, tanta in prosperis rebus moderatio, in adue
mi magnitudo: nusquã & virtutũ & vitiorũ o
neris aut plura exẽpla, aut illustriora. Quòd si
est vsq; eò immanis ac barbara, quæ non in re
Romanorum cognoscẽdis plurimum operæ ac s
locet: quid nos facere oportet, qui Romæ viuim
Romano cœlo spiritũ ducimus, qui post tot accep
des, tot calamitates, tot strages à bachãtibus
vt à petulantibus seruis viduæ & effœtæ iã do
sultantibus editas, tam multa tamen illius anti
tutis ac maiestatis monumenta quotidiè intue
cum tam multos ingeniosos & eruditos homin
motissimis gentibus natos, tam longinqua itine
pere, tantos sumptus facere, tam multis se labo
periculis exponere videamus, vt Romam videa
ita iudicant se meliùs ac perfectiùs historiam R
intellecturos si ipsum vrbis situm, ipsa mœnia, i
terum arcuũ, trophæorum, templorum quàuis
& disiectas reliquias, illos tot olim nobilitatos
colles viderint: nos, quibus otiosis hæc omnia in
assiduè incurrunt, rerũ Rom cognitionem negl
Quarum per se tanta pulchritudo est, vt etiã si

int horrido aliquo & inculto orationis genere, suap- tamen vi hominum studia excitarent: nactæ autem t eiusmodi scriptores, qui, quamcunq; sibi scribendi teriam sumpsissent, dignissimi tamen studio propter um scribendi genus fuissent. Non enim potest quis- im dicere, in scriptores rerum Romanarũ intuens, hæc tanta ingenia se dignius aliquot scribendi ar- nentum non elegerunt? neque rursus illud, cur res clara tanquàm illustres non in aliquos magnitudi ua dignos scriptores inciderint? Ita rerum magni- o præstantia ingenia euocauit: scriptorum præstan- rerum magnitudinem adæquauit. Quid enim, vt r as in præsens omittam, ipsos modò Principes nomi , aut Sallustio grauius ac neruosius, aut Liuio gran- & vberius, aut Tacito pressius, prudentius, limatius i ex parte perfectius fieri potest? Cuius annales quo n hoc anno, quod Deus faustum ac felix esse velit, scum vna communi studio euoluere, viamq; vobis os faciliùs intelligendos, vt potero, praire decreui; a mihi quadam de eo dicenda sunt: non vt eum lem: nam cùm ipse se satis tacitus laudet, egò quo- ræstantiam ipsius tacitus admirari malo, quàm nfantiam meam prodere, & laudes ipsius ingenij a detererer: sed vt ijs respondeam; qui & Tacitum s à me fieri, & me tam diu, tánto studio, vt mihi e- blicè interpretandi potestas fieret, postulâsse mi- ur. Hodiernam autem orationem meam illi ipsi acito obtrectant, breuiorem reddiderunt. Nam si t us mihi laudandus fuisset, necesse habuissem vn- e conquirere ac colligere quæcunq; veteres à per- historiæ scriptore exigenda esse dixissent, ac pro-

Gg latis

latis exemplis ostendere ea omnia Tacitum cum... sime præstitisse: quod & si verissimè fieri poterat... ter ipsam tamen multitudinem & varietatem... ac difficile fuisset. Nunc Taciti quidem virtut... lius ac commodius in progressu operis singulas... mus: hodie, nisi temporis excludamur angustijs,... tantùm quædam refutabimus ac refellemus, qu... temere ab imperitis cōijci solent. In primis aute... positum sit, quæ summa scribentiū laus est, eam... ab omnibus vno ore tribui: nullum vnquàm scrip... prudentiorem ac consideratiorem fuisse: siccan... briam esse illius orationem adstrictā verbis, densa... tentijs, nihil in ea notari posse diffluens, nihil ina... hil redundans: singulis sæpè verbis singulas senten... tineri. Magna laus: & qui in quo sit, facilè ei al... esse patiaris. Nam vt in ijs quæ possidentur, ea p... sunt quorum exigua moles est, pretium ingens:... rum, vt gēmæ: vt in cibis ei maximè laudantur, q... nimum recrimentorū habent, plurimum succi: it... ximi facienda oratio, quæ paucissimis verbis plur... sententias amplectitur. Indicat enim se in pectore... ore nasci. Hæc præcipua orationis virtus, quæ ex... bus scriptorib. Latinis in Tacito præcipuè cernit... fecit vt omnium ætatum sapientissimi quiq;, q... inani verborum sono, sed bonitate & grauitate se... tiarum ducerentur, præcipuo in honore Tacitum... per habuerunt, eiusq; assiduam & accuratam le... principibus viris omnium vtilissimam iudicarint... que vero, vt id ita esse doceam, illo præcipuo argu... to vtar, quòd M. Tacitus non Imperator tantùm... propè singularis exempli imperator, huius nostri...

inem in omnibus bibliothecis collocari, libros ne perirent, quotannis decies describi, & in archijs ciuitatis asseruari voluit; cùm se etiam ab eo genus ducere gloriaretur. Vetera illa iam & insoleta: & exemplorum, quæ tantoperè à tēporibus nostris remota sunt, minùs magna vis est ad permouendum. Paulus tertius P. M. quo nullum sapientiorem senem nostra vidit ætas, Tacitum sæpè relegendo contriuerat, neque vllum prophanum scriptorem æquè libenter legebat. Cosmus Medices, qui primus Magnus Etruriæ Dux fuit, homo factus ad imperandum, qui eam, quæ vulgò fortuna dicitur, consilio & prudentia consistere docuit, Taciti libros in delitijs habebat: eorumq́; lectione auidißimè fruebatur. Neque non hodie multi aut Principum, aut eorum qui de summis rebus à Principibus in consilium adhibentur, eorum studiosißimè legunt, & quasi pro magistro quodam prudentiæ habent. Nunquid igitur mouemur stultis quorundam vocibus, qui nisi quod ipsi didicerunt, nihil discendum putant: &, quoniam à magistris suis nihil olim præter bucolicam Virgilij, & paucas Ciceronis epistolas, & orationem si fortè aliquam audierunt, ab ijs me discedere, & vobis grauiora proponere, iniquo animo ferunt? An quisquam vestrum est, qui eo consilio studia sequatur, vt in puluere scholarum consenescat? Cur igitur ea potiùs consectemur, quæ tātum in scholasticis concertatiunculis inter adolescentulos, aut senes adolescentulis stultiores oblectamento, quàm quæ olim grauißimis in negotijs emolumento futura sint? Vos verò istos nugatores contemnite, præsertim cum illa leniora aut iam didiceritis, aut ea vsque ad tædium inculcent, in omnibus vicis ac

triuijs obuios quamlibet multos qu
tari aut poßint, aut velint, non mu
Nunc, quæ in eo culpari à nonnullis
ea quæ omnia, vti pollicitus eram, r
rem: sed video me longiùs progressun
à principio existimarem Fefellit me
ius laudes cum hodierno die tacitas p
tuissem, auferri me posteà passus sun
ne eas strictim & modicè attingeren
rior autem si longiùs orationem pro
& vobis molestiæ sim, & ij s qui post
consensuri sunt impedimento, Qua
in crastinum, si vobis quoq; ita videt
metuam, ne quis me hodie iusto breu
Nam & in his primis velitationibus
sus ac certaminis quasi prolusionibu
non solet: & verum est, quod ait Va
esse longißimam. Equos ipsos, vbi di
longum iter ingressuri sunt, fatigare
non solent. Si tot præstantibus viris,
uenerunt, vt dicendo placerem, co
potui: ac certè, breuiter dicendo, min
consequar. Sed vtinam, auditores, vt
die visus sim & quicunq; me vnquàn
semper fuisse me doleãt. Quintò sua
dicere, cur hic tàm citò desiit? Qua
quanto tandem hic desinet? nimio sa
fame relinquit, quàm quod satietate

Defensio historiæ Taciti, &
rum quæ obicij pote
solutio.

ORATIO XII.

Habita Romę prid. Non Nouerbr. M.D.LXXX.

QVI me à Taciti interpretatione deterrere cupie bant, quinque præcipuè quæ illi obijcerent, repe riebant Primùm quod illorum temporum histo ...m contexuisset, quibus vetus illa S.R.Q.R. maiestas ... amplitudo conciderat, qui bus illi paulò antè terra- ...m domini acerbissimo teterrimorum tyrannorū do- natu oppressi tenebantur. Non iā amplius Camillos, ...rios, Fabricios, Maximos, Lælios, Scipiones, aliaq́; ...tutum non hominum nomina in historia repertum ...sed degenerem & oblitum virtutis auitæ populum, ... Senatum ad seruilem adulationem proiectum, sed ...posita vitijs quæ quondam virtutibus deferebantur ...mia, sed vnius impuri hominis libidinem extincta ...um auctoritate dominantem. Quod si verè dictum ...t à summis Philosophis. Principum mores esse specu ... ciuitatis, cæterarúq; multitudinem ad imperanti- ...exempla componi: quem virtuti locum esse potuisse ...a vrbe, in qua non homines, sed monstra & ex omni ...orum fæce ac colluuione cōcreta regnarent? Melius ...q; consulturum esse me studijs vestris, quando Roma ...n historiam tractare animus erat, si eorum vobis tē ...um historiam proponerē, quibus populus Rom. foris ...ersus barbaras gētes, domi aduersus vitia perpetuū ...um gerebat, neq; cæteros populos bellica magis vir- ...quàm innocentia & integritate superabat. Abire ...iores, quæ discuntur in scholis: & ea ferè quemq́; ...ando exprimere, qui legendis audiendisq́; puer

a fuerit. Neq; deerant, quòd equidem valde
sim, qui non dubitarent mihi auctores esse, si re
peratoribus gestis persequi vellem, vt Suetoniu
quàm Tacitum sumerem: quem ipsi & meliore
to Latinitatis auctorem & nitidiori ac floric
nere orationis vsum dicerent. Erant etiam, q
maximum in historico vitium est, fidem quoqu
accusarent, quòd multa mendacia historijs su
cuisset. Neque tamen quanquam sæpè à me o
facerent, mendacium ipsius proferre vllum p
d iorum tantùm veterum scriptorum testimo
uincere nitebantur: quorum Vopiscus aliquan
titum in historia Tacitũ diceret: Tertullianus
daciorum loquacissimũ vocaret. Addebant te
impium ac nefarium esse scriptorem, qui Chris
ligioni apertè infensus & inimicus fuisset.
præterea & insuauem ac spinosum, & cum c
cultate ad eruendas sententias perpetuò luctar
Postremò malè Latine locutum: idq; non vul
dicere, sed ipsos etiam præcipuos Taciti amato
teri. Cuius igitur libri, & corruptissimorum te
historiam, eamque ipsam neque satis fideli
tam, & meliùs ab alio traditam continerent,
ru sui manifestas impietatem proderent, &
atq; odioso propter obscuritatem & parum L
mone constarent, causam esse nullam, cur, to
bus omissis, in eo potissimùm conficere huius ar
culum vellem. Ad quæ omnia respondere cons
præiudicata multorum opinio cuiusquam ve
animum auocet, aut retardet industriam. Pri
tur considerandum est, Respublicas hodiè perg

esse: nullam esse propemodum gentem, quæ non ab ius nutu atque arbitrio pendeat, vni pareat, ab vno gatur. Ergo hic saltem in parte proprius accedit ad si litudinem temporum nostrorum status ille rerũ qui imperatoribus, quàm qui imperante populo fuit. uo autem quæque historia rerum nostrarum similior eò plura sunt in ea quæ discamus, quæ ad vsum con amus, quæ ad vitam moresque referamus. Quam am autem Dei beneficio ætas nostra Tiberios, Cali las, Nerones non habet: prodest tamen scire quomo etiã sub illis viri boni ac prudentes vixerant, & quo do & quatenus illorum vitia tulerint ac dissimula rint: quomodo neque intempestiua libertate vtentes am suam sine vlla publica vtilitate in periculum ob erint, neque tamen fœda ac probrosa laudantes pla e sibi vllam turpitudinem ostenderint. Multa sæpè it in Principibus, quæ vir bonus laudare nõ potest, te re & transmittere silentio potest. Ad ea conniuere nesciunt, & sibi periculum creant, & ipsos Princi plerumque deteriores faciunt Multi enim qui vi sua latere credunt, sponte ea paulatim exuunt, ne tegantur: & dum se bonos haberi putant, boni fiunt. m si turpitudinem suam palam esse videant, iam na securi, que palàm dici vident, palàm quoque fa nt: & famam dum bonam desperant, nullam negli nt. Melius autem feret minora & pauciora Princi m vitia, qui quomodo olim viri boni, ac fortes plura grauiora pertulerint, cognouerit. Quod si quis sub incipibus corruptissimis viros singulari virtute præ os extitisse non putat magno in errore versatur. Vi sub Tiberio, vt cæteros taceam, Germanicus, cui e-

go omni genere laudis ne ex illis quidem veter
manis quenquā antepono. Vixit sub Claudio S
Seneca quamquam fortaßè par nemo, simile
multi. Neronis ætas multos habuit, quorum v
vix ipsius vitia æquarent. Omninoq; ita est vt
palmam aiunt aduersus onera, sic virtus adue
um contumax surgit: & vt in Aetna mōtis ca
vbi maximè viret flamma, herbam quoque fir
maximè virere perhibent, quasi ipsa secum cor
te natura, & nolente fœcunditatem soli vicii
gnium ardore superari: sic plerumque vbi ma
tia dominantur, maximæ virtutes erumpunt,
illis certamen suscipiant: &, si superiores esse
sint, non tamen hostibus suis triumphum sine d
ne concedant. Non igitur si pleriq; Imperator
si fuerunt, idcirco bonis & vtilibus exempla
rum, quibus illi rerum potiti sunt, historia cari
sed & ipsa improba exempla nos interdum a
acuent: cautiores certè & consideratiores
Ex illa perpetua simulatione Tiberij, ex illo
sermone alia omnia quam quæ cogitabat præ
discemus, cautè cum Principibus agere, nequ
illorum vultui ac blanditijs fidere. Discemus, q
cipes occulta esse volunt, ea, etiamsi sciamus,
neque altiùs, quàm ipsi velint, in eorum arca
trare. Iuuabit in Sciano videre quam in lubric
rum potentia, qui se malis artibus apud Princ
nia posserentur: quamque sæpe vbi diu in ali
meliose debacchati sunt, & in præcipites dec
& alios in idem exitium trahant. Sic ipsa q

ba exempla proderunt. Sed de his satis Istos autem
s mirari non possum, qui vbi de Tacito agitur, Sue-
ium nominare audent, Nihil equidẽ detrahendi stu-
dicam, longe enim id & ab ingenio, & ab consuetu-
e abhorret mea. neq; is scriptor est Tacitus, cui glo-
ex aliorum vituperatione quaerenda sit: sed inter
s & Suetonium nimium quantum interest. In Sue-
io nihil est, ex quo eius aut prudentiam, aut eloquen
n, aut eruditionem vllam eximiam agnoscas. In Ta-
quid horum emineat, ideo difficile dictu est, quia
nent omnia. Suetonium certe nemo vnquam veterũ
inter eruditos, aut inter disertos nominauit. At Ta-
s habitus est aetatis suae sine controuersia eloquẽtissi
s, & quae virtus Demostheni maximã inter Graecos
iam peperit, quam illi δεινότητα appellãt eam, vt
priam & pecularem Tacito tribuunt omnes, Elo-
ntissimum quidem illum vocat Plinius: & illud exi-
ami in ea fuisse ait vt σεμνῶς diceret. At Suetonium
Hieronymus laudat. Magnũ testimonium, si laudat,
s enim sanctitate tantum Hieronymus, sed & erudi
e & iudicio praestitit. Quomodo igitur laudat? Ea-
n libertate scripsisse eum ait Caesarum vitas, qua ipsi
erunt. Non magna laus, si laus est: sed ego laudem
non puto. Quid enim laudis habet, cum Caesares in
ima licentia atque impudentia vixerint: orationis
pitudine, ipsorum flagitia aequasse, quaeq; illi perpe-
s tenebris operienda putarant, ea nudis & praetexta-
verbis in lucem & in aspectum hominum protulisse?
que nihil apud Suetonium frequentius legas, quàm
letos, & spintrias, & cellarios, & nubentem Nero-
borum, Doryphoro Neronem: voces etiam, quas in

illis flagitijs miscerini:quasi hæc scire, poster
tereſſet : quorum commemoratione non ſc
modò, sed ipsas chartas erubescere oporteba
hæc interim ita ſubtiliter ac particulatim per
vt docere voluiſſe videatur. In Tacito nihil ſ
perias. Talia autem præterit, aut ita ſignificat
& abhorrere videas, non, vt illum alterum,
eis immorari. Inter Vopiſcos igitur & Sparti
Lampridios, & eiuſmodi vitarum ſcriptores S
emineat, illa ſe iactet in aula: hoc cæteris meli
ætatis beneficio, meliùs quàm ille Latinè loq
Taciti quidem gloriam aſpirare, aut ſe cũ eo
ſi voluerit omnium eruditorũ conuicio vapula
dem quod ad me attinet, Suetonij lectionẽ, no
quã Catulli aut Martialis adoleſcentibus pern
etiam confirmatæ ætatis viris periculoſam put
dax eſt in hiſtoria Tacitus. Mitto quòd ſi hoc
conſtaret, eum hiſtoricorum more, aliquid inte
mentitũ, nõ tamen id valdè nobis curandũ eſſe
rer. Non enim quæ ab eo narrantur eiuſmodi
piaculum ſit, quidquam in eis, quòd verum non
vero credidiſſe. Sed tamen quis eum mendacij
Vopiſcus. Quis iſte Vopiſcus, quid hominis eſt
dam Suetonij Simius, longè tamen ab eo diſtan
cùm ſe aliquem videri vellet, affirmauit, nemine
ptorum, quantum ad hiſtoriam pertineret, non
eſſe mentitum: gloriatusq́; eſt, multa ſe prodid
quib. Liuius, Salluſtius, Cornelius Tacitus, Trog
nifeſtis teſtibus conuincerentur, Magna huius
quis eſt Vopiſci fœlicitas: nemo vnquàm tam
in ipſius mendacia inquiret. Sed tamen quis h

re ausit, ijs quæ hoc hominis somnium in tam lucul ẽ- scriptoribus reprehenderert, veriora esse ea, quæ ipse m suis testibus protulisset; Quis autem vnquàm hi- riæ scriptor hanc notam effugere potuit? Non tan- m apud Theopompum, & apud Herodotum historiæ trem dicuntur esse innumerabiles fabulæ, sed & ipse hucydides, qui ea scripsit, quibus interfuerat, men- cij à nonnullis accusatur. Thucidides quoque, ait Io- phus libro primo aduersus Apionem, vt multa menti- s, à nonnullis accusari solet: qui tamen accuratissimã rum temporibus suis gestarum scripsisse historiam vi- tur. Aut igitur ne hoc Tacito noceat, aut Thucydidi oque, & Liuio, & omnibus deniq; historiarum scrip- ibus noceat. At Tertullianus, non vt Vopiscus, ali- a Tacitum mentitum esse dicit, sed eum mendacio- m loquacissimum vocat. Hoc loco peto à vobis, vt me àm potestis, attentissimè audiatis. Eadem enim o- ra, & ad id quod ex Tertulliano adfertur, responde- & id, quod Tacito grauissimũ obijcitur, diluam: eum igioni nostræ inimicum atque infensum fuisse. Ea in tustissimis illis veræ ac salutaris religionis nostræ pro ninatoribus ac propagatoribus pietas fuit, quæ vti- m etiam hodiè in omnibus nobis esset, nihil vt ferrent hil auribus acciperent, quòd Christianum non esset: æ cum Christiana pietate pugnarent ea omnia re- ierent reijcerent, auersarentur, execarentur. Tertul- nus igitur, qui quædam apud Tacitum legisset aduer- Christum ipsum, Deum ac Dominum nostrum, & uersus Christianos impiè dicta, quasdam etiam fabu- , quæ tum de sanctiss mo viro Mose, deq; religione dæorum, vulgò inter imperitos & veritatis ignaros circum-

circumferebantur, ad ea respiciens, Tacitum n
rum loquacissimum vocauit: eademq́ res mag
to apud multos conflauit infamiam Sed nos si
pore nihil legendum putamus, nisi quod Christi
gione consentiat, omittamus sanè omnes illo
Græcos Latinosq́ scriptores. Exulet à Chris
scholis Homerus, exulet Hesiodus, & vno verb
antiqui Poetæ. Nemo est enim ex illis, qui non
infinitam quandã multitudinem indicat, Ne
tonem attingat eius enim studio deprauatus e
nes: & fortassis ex eodem fonte fluxêre Manic
mo Aristotelẽ legat, qui quæ de mundi æternit
de hominis animo disputat, eis nihil potest Ch
religiõi magis esse contrariũ. Repudietur Cice
pleraq; alia, tum libri præcipuè de fato, de di
ne, de natura Deorum, manifesta enim impie
ἀτεότητ☉ semina cõtinent. At illi vixerunt
Christus nasceretur: ideoq́ eis faciliùs ignosci
Primùm, si opus sit docere, possim hãc excusatio
valdè ad id quod agitur, pertinere. Non enim
quuores fuerunt, idcirco minus prauas opiniones
re in animis legentium possunt. Sed demus hoc
esse. Tollatur igitur Suetonius, in Nerone enim d
stianis contumeliosè & impiè scripsit: Non lega
pistolæ Plinij, ostendunt enim eum non tantùm
ruisse à religione nostra, sed etiã iudicia exercu
uersus Christianos, & eorũ nonnullos adhibitis t
tis ad eiurandum Christi militiã compulisse. De
grauissimus & vtilissimus scriptor Plutarchus. e
enim, quas Tacitus de Mose & Iudæis fabulas
Quintilianũ Rhetoribus adimamus. Contumelio

ue do Mose loquitur. Iurisconsultũ Vlpianũ, librũ grum scripsit de pœnis, quibus Christiani afficiendi nt. Philosophis Porphyrium, Simplicium, Auerroë non eorum se Christiani nominis hostem professus Medicis Galenum. Historiarum studiosis Ammia- Marcellinum, Eunapium, Zosimum. Omnes hi a- à Christianis animo fuerunt: idq; scriptis suis te- um ac consignatum reliquerunt. Quòd si eos nõ ta- propterea reÿcimus, quid in Tacitũ iniquiores es- lumus? An quisquã nostrum ita infirmus est, vt pe- lum sit, ne in side Christiana titubare incipiat, si itum Christianum non fuisse cognouerit. Doleamus es illius vicem, & grati aduersus Deum simus, qui nos nostors maiori luce persuderit. Restant duo ex quæ Tacito ab imperitis obÿci solere dixi: quòd ob- us & asper in scribendo sit, & quòd malè Latinè lo- ur. Equidem cùm istos de obscuritate Taciti que- es audio, cogito quàm libẽter homines culpam suã ios conferant, quantoq; faciliùs omnia alia accu- quàm semetipsos simul mihi venit in mentem senis sdã, de quo vrbanè Seneca narrat eum cùm, ætatis minus commodè oculis vteretur, quodcunque cu- lum ingressus esset, dicere solitũ, illud paruim lumi- m esse maiores fenestras fieri oportuisse. Habeo & tinamq; diu habeam amicum, hominem inprimis itum, ita senem, vt annos propè iam, quemadmodũ uenalis, dextera computet Is cùm surdaster ætate s sit, sæpè mecũ verè ac seriò questus est, prauam uetudinem inolescere: homines quotidiè summissius n solebant loqui. Idem hic quoq; euenit. Quia ipsi bras in oculis circumferunt, obscuritatẽ Taciti ac-

cusant

cusant. At asper est, inquit alius: & Alciatus,
bi hominē Iouiū laudans, non est veritus vocar
ās Taciti senticeta. Eiusdē planè iudicij fuit
Iouium, & Tacitū vituperare. Nihil tam dissi
inter se hi duo. Non displicere non poterat Ta
tanto opere Iouius probaretur. Quomodo aute
homo tam teneris pedibus tam multa spatia pe
vepreta cōficere? Nos verò huic molli ac delica
trā substernamus et puluinos rosa ac viola ple
à Deo precemur, vt quicquid calcauerit hic r
Videre mihi videor meretricem Terentianam
pitissantem & dicentem. Asperū pater hoc est
niùs sodes vide. Ferat huic ocyùs aliquis calicē n
flere pupus hic desinat, & contractā ex Tac
tate molestiam leuet. Offeramus ei aliquid Io
oblectet. Is enim mollis totus est, neq; quicqua
asperitatis illius, quæ istū in Tacito offendit N
modò, sed; & diffluit. Sic erat olim qui Virgil
& horridos rusticanosq; culparent, magisq; pr
illa molliora & leniùs cadentia Berecinthius
raptū vitulo nostis. cætera recitare enim piget,
ad speritatem pauent, sic ego ad ineptias nau
santi melimela; mihi autem misceatur cr
πινεῖζων. Sed ista fatua de Tacito conquestio
cutum esse dum quod volebat, ostendunt. Imi
enim sibi Thucydidem proposuerat, eiusq; se in
do simillimum esse cupiebat. In Thucydide aut
scuritas & asperitas notatur à Græcis, & vtra
ter virtutes illius, non inter vitia numeratur.
quàm enim nuda & perspicua oratio delectat,
tamen in scribendo certi eiusdam generis laud

itas, quæ orationem à vulgari loquendi cõsuetudi-
bducens, ex ipsa peregrinitate dignitatẽ ei maie-
emq; conciliat, & attentionem legentium conti-
Hoc quasi velum est, quod profanis obtenditur: sic
pla sublustria ingredientes sacro quodam horrore
untur. Asperitas autem illa, idem planè est, quod
ino amarities: quæ in quo est, id optimè ferre vetu-
em putatur. Eam Græci ita esse in Thucydide per-
iam notarunt, vt cùm ille in piaculi Cylonij narra-
e aliquid ex ea de industria remisisset, Leonẽ risisse
nt. Sequitur postrema reprehensio eorum, qui cum
ito cætera concedant, malè eum Latinè locutũ do-
cuius calumniæ Andreas Alciatus et Aemilius Fer
, quorum tamen vterque multum operæ ad illu-
ndum Tacitum contulerat, primi auctores fuerũt,
si ipsi tã benè Latinè scripsissent, quã sibi videban-
non nihil fortaßè nos illorũ commoueret auctoritas
cùm vterq; eorum nonnulla quidem ita scripse-
eadem Venus, eadẽ Suadela, quæ in Bartoli la-
essitauerat, horum quoq; labrũ insedisse videatur:
ibus autem cultiores ac comptiores esse voluerũt,
derint, tamen ne quid grauius dicam, se aliarũ re-
quàm deliciarũ Latini sermonis, intelligentiores
: Quid est cur quisquam, eorum de re, in qua non
um studij posuerant, iudicium magni faciat? Boni
consulti fuerint, nihil enim impedio. Latinitatis
non admodum idonei existimatores fuerunt.
έρα πως ἂν, Ἐν πάντεσσ᾽ ἔργοισι δαίμονας
αγενέσθαι. *Audacter dicet aliquis de talibus viris*
as, audaciùs ipsi de Tacito iudicamus. Qui aut nos
s, si omnes in vnũ conferamur, quicumq; hac tem-
pestate

pestate latinè loqui videmur, vt de scriptore
simo,nato iis temporibus,quibus adhuc Roma
florebat,planè enim floruit vsq; ad Hadrianu
to disertissimo ætatis suæ, sinistrè iudicare a
At aliter loquitur, quā aut Cicero, aut Cæsa
aliud enim dicendi genus adamarat. Ne
quidem temporibus, omnes qui diserti habeba
ceroniani erant. Multa in Cicerone Brutus, m
nus, multa Pollio, quædam etiam Atticus, n
bant. At multis vocibus, multis loquendi gene
tur, quibus vetustiores vsi non erant. Primùm
in re culpa est? Non Cicero & multa nouauit
aliis vt alia nouarent, auctor fuit? Cuius est i
clarè dictū. Quod Catoni licuit, id cur non lic
roni? licet huc addas. Quod & illis & aliis l
non licuerit Tacito? Ego cur acquirere pauca, f
inuidior ait Horatius; cum lingua Catonis
sermonem patrium ditauerit, & noua rerum
protulerit? Nobis hodiè minor eius rei licentia
latinam linguam non aliunde quàm è libris pe
sumus, illi solutiores ac liberiores, quorum etia
ces latinè loquebantur. Deinde quis hodiè pro
firmare audeat cūm tanta veterum scriptor
iactura sit, ea quæ quibusdam apud Tacitum
dentur, non apud veteres quoque in vsu fuisse?
hodiè in Germania aut in Polonia natus, qui
nunquàm vidisset, nunquàm hominem Italum
tem audiisset, paucos tantum quosdam libros
sermone scriptos legisset, eosq; vtcunq; inte
& omnium vocularum, quæ in eis legerentur,
confecisse, deinde incideret in aliquem Flore

m,& educatum, qui inter ciues suos disertissimus
beretur: & eum notare vellet, tamquā malè loquen
m, quod quadam diceret, qua ipse in illis paucis libris
in illo suo praclaro indice non haberet, quis nostrum
tali spectaculo risum tenere posset? Atqui nibilo mi-
r nostra stultitia est, qui in tanta veterum scriptorū
persitione, tàm longo temporū interuallo, tanta la-
ii sermonis obliuione & ignoratiōe, optima nota scri
ores damnare non veremur: quorum coqui & mu-
nes multò melius, quàm omnes nos, latinè & intel-
ebant & loquebantur. Sed hunc sermonem nimiū in
gum duci video. Ego vobis hoc omni adseueratione
firmo multa in Tacito noua istis videri, qua ex vlti-
antiquitate repetita sunt, quaq; apud Catonem,
rronem, Sallustium; quadam etiam apud Cicero-
n ipsum leguntur quadam fortassu nouata: sed ita
legantiùs non potuerint: quadam parcè ex Graco
te detorta, quibus oratio ipsius, tanquàm modicè a-
so sale suauissimè condiatur. Et hoc quoq; habet si-
e Thucydidis in quo Graci Critici, quasdam voces
iquas, quasdam ab ipso causas & nouatas notant.
cutus sum omnia qua proposueram. Quod si docui
Tacitum in pulcherrimo argumento esse versatum
frustrà fidem illius in dubiū vocari. neq; debere nos
erreri ab eo legendo, quòd iniquus Christianis fue-
& puerile esse quod quidam de obscuritate ipsius et
ritate conqueruntur, & desipere qui eum malè la-
locutum putant: quaso obtestorq; vos ne oblatam
i hoc tempore euoluendi prastantissimi scriptoris
sionem, frustrà eam fortassu olim desideraturi a-
tatis

Laudat antiquorum eruditionem ac s
am,& ad similem consequendan
hortatur.

ORATIO XIII.

Habita Romę 3. Non Nouembr.
Anno M.D.LXXXI.



VOT ANNIS mihi euenire co Auditores, vt cùm post illam solen uor mensium vacationem, qua n stiuos calores tribui solet, redeun ad muna, torpeat animus, titubet lingua: vt n dicã, facilè reperire possim: &, cùm quid repe quibus id explicem, abdere quodammodo se ac re, nõ vt prius, vltro se offerre, & suapte spõte f decurrere videantur. Id si mihi euenit, qui & q ginta propemodum annos in hoc publico dicend cendi munere versatus sum, & id ipsum tẽpus otiandum cõceditur, ita consumo, verè vt dicer nunquàm me minus otiosum esse, quàm cùm n esse licet otioso: quid putatis euenire ijs, qui vt a nia maiora habeant, vsum quidem certè tantù cendo non habent? Neq; me fugit hac in re cul deri aliquam posse etiã ingrauescentis ætatis, crescente in dies naturali calore spiritus quoq; corpore quodã alligat, nec corpus modo, sed & um segnius reddit: sed tamẽ, dũ superioris vitæ relego, recordor, quod nunc sem cõtingit, idem cundum cùm ætas florida ver ageret, contigisse. gitur et magis ingenui animi fuerit, culpam nu alio deriuare, sed, vt Graci dicunt, αἰτιᾶσθαι τὸ

& fateri illud quicquid est incommodi ac difficultatis, non aliunde, quàm à nimis diuturna cessatione profici-sci. Quid enim? nonne idem etiã adolescentibus euenit? Quid si aut pilæ lusu, aut armorũ tractatione, aut equitatione, aut alijs, quibus ætas illa ducitur; vnũ aut alterum mensem abstinuerit, ea cùm repetunt, prius illis diebus, neq; corpus eadem, qua priùs agilitate flectere ac mouere possunt: &, quibus magistros antea prouocabant, ad ea rudes accedere, eaq; tum primùm discere ac meditari videntur. Qui sermo ob eam causam à me hoc tempore susceptus atq; institutus est, adolescentes, vos vt commonefaciam, quantũ assiduitas prosit, quantum intermißio noceat. Illa vires aluntur ac gliscunt: hac carpuntur, ac deterũtur. Illa te quotidiè paulatim proficere ac progredi sentias: hac nõ paulatim, sed magno impetu retro referri, & in peius [illegible] re animaduertas. Non enim eadẽ celeritate discimus, qua obliuiscimur. Vt qui ex alto aliquo puteo aquã haurit, vbi magno molimine situlã prope ad eos pũtei euexit si paulũ modò funem laxauerit; id situla, deorsum concitatissimo lapsu prouoluitur. sic qui multis vigilijs, multisq; sudoribus aliquã sibi facultatem in hoc studiorum genere comparauit, si tantillum de solita cõtentione remiserit, possum it quicquid partum erat: longiq; perit labor irritus anni. Neque enim subsistere saltem licet: quod, vt in malis, tolerabiliùs foret. Simul atq; progredi desieris, regrediaris necesse est. Pecunia si otiosa iaceat, vt non crescat, certè non imminuitur, neq; quidquã aliud domino perit quàm quod lucri fieret, ea occupata. At in artium nostrarum studijs si quam temporis partẽ languori ac desidiæ dederis, non id modò perdis,

quod intereà discere potuisses: sed bona magi
eorum, quæ iam dediceras euolat. Agricolæ,
nua satione emacient solum, tonsas, vt Poëta
nouales alternis cessare patiũtur: agriq́, qui i
inter quieuerunt, vberiores ex se fruges eff
sunt. Alia ingeniorum ratio nihil ea magis
quàm auidus & inexpletus exactor. Cessation
scunt. Ergo vt in leuioris opera studio prodite
gregium artificem nunquam solitũ præterm
lum diem, quin lineam duceret: sic eloquentiæ
ambienti præcipit M. Fabius, quotidiè dicen
aliquid, & quidem audientibus doctis. Sed r
iampridem hominũ industria: restinctus est
ad honestas artes ardor animorum: nobiles ill
tationes, quibus apud antiquos, laudabili am
iuuenes inter se de consequendo eruditionis a
tiæ principatu contendebant, ita ex vsu & cõ
ne sublatæ sunt, vt earum vix vmbram ac ve
tineamus. Vt igitur Virgilius, ait minora in
duci hominum corpora, quã antiquis tẽporib.
quod & tanto antè Homerus dixerat: ita v de
ditionẽ hominum quotidiè decrescere: vt illi l
dines ducant, qui olim vix in gregariis militib
obtinere potuissent. Nam vt illos heroas omitt
tonem, Xenophontem, Aristotelem, Theophras
mihi videntur immẽsitate quadam ingenii om
rum naturã complexi, non tantum supra æqu
extitisse, sed etiã posteris omnem consequendi
sustulisse: quis post Plutarchũ extitit, qui vera
eruditionis copia & varietate ita cum eo co
queat, vt non longissimo interuallo absuturus

quemcunq; illi proximum esse volueris? Quem ille Poëtam veterem, quem oratorem, quem historiæ scriptorẽ non ita triuerat, vt edidicisse videretur? Quam philosophiæ partem non ita tractauerat, vt nemo postea tantùm in vna eminuerit, quantum ille in omnibus? Nam quod quidã nuper magni in vulgus nominis, sed nõ magni pretij medicus in quodam insulso ac ridiculo libro suo dicere ausus est, Plutarchum grãmaticum modò non etiam philosophum fuisse, vsus est videlicet ea libertate, qua insanis tribui solet, vt cùm quidlibet in quemlibet dixerint, nemo laboret. Ostendit celebrum suum, si quod modò illi celebrum erat, medico eguisse, cùm illa scriberet. Sed vt abeam à Plutarcho, quẽ sua magnitudo extra telorum iactum posuit: vt qui eum allatrant, canum lunã allatrantiũ similes esse videãtur: eum igitur vt omittã, & paulatim ad tempora nostra propiùs accedam, quis post Claudium Galenũ fuit, qui ad illius aut admirabilem in omni genere doctrinam, aut singularem eloquentiã accesserit? Quis multis tã annis philosophus veterum Aristotelis hypothetarũ Alexandri Ammonij. Themistij Simplicij, & talium aut acumen ingenij aut doctrinæ abundantiam, aut orationis dignitatẽ adæquauit? Qui cùm de rebus in naturæ obscuritate retrusis ac reconditis ita differerẽt, vt se à vulgo quam longissimè abducerent, tam multis quasi luminibus multiplicis ac variæ eruditionis distinguebant atque illuminabant disputationes suas, vt etiam qui à veritate philosophiæ adhorrebant, ipso tamen dicẽdi genere caperentur. Themistij quidem orationes dum lego, nullum ei sophistarum, qui hoc vnum agebant, vt promptè ac politè dicerent, antepono. At hodiè plerique

eorum, qui se pro philosophis venditant, cum ea
quæ cùm didiceris, duplo stultior sis quàm priu
dicendo ita sunt hispidi atq; agrestes, vt eos ille
quid est pinguium litterarum, in culina, nō in
didicisse arbitreris. Adhuc de Græcis loquor: &
nè laus hæc mūdioris ac nitidioris doctrinæ pera
corum propria. Illic elegantiæ sedes, litterarum
cilium, museum orbis, eruditionis emptorium,
ac Gratiarum omnium augustissimū quoddam
rium fuit: vsq; eo dū misera gens, vltione, vt op
uina, quia se ab Ecclesiæ Romanæ obedientia
Christi iugo subduxerat, ab impurissimo tyrān
gum teterrimæ seruitutis redacta est. Ex illo
siluerūt illæ luscinia quæ cœlū ac terras cantu
cebant: conticuit vocalis ille Sirenum chorus
tidissimi fontes, qui totum hominum genus ele
doctrina irrigabant, exaruerunt. Romani & s
tigerunt litteras, & si verum amamus, alijs r
lioribus forsitan & præstantioribus, nihil enim
sed certè alijs, occupati, minus operæ ac studij
sophiam, & ad totum hoc mansuetiorum artiu
contulerunt. Neque non tamen hi quoque h
suos, qui planum facerent hominibus nostri
ciam hac quoque in parte adæquandam, nō t
nium quam voluntatem defuisse. Et hac qui
dico eruditionis copia & varietate duo præci
dantur à veteribus. P. Nigidius Figulus, & M
Varro. De quibus quāti fuerint, eò minùs iud
sumus, quod alteri⁹ propè omnia alterius pla
scripta perierunt. Tanta fuit in hominibus in
æuisocordia, tanta cæcitas peruersitasq; iudic

multa studiosè ac diligēter conseruata sint, quæ perire præstiterat ea perierint, ex quibus plurimum vtilitatis percipi poterat. Sed ex ijs qui supersunt, duos præcipuè admirari soleo, philosophum Senecam, & naturalis historiæ scriptorem Plinium. Quorum ille cùm se Stoicorum sectæ addixisset, non tamen cæteras philosophorum disciplinas neglexit, neque Zenone, Chysippo, Cleanthe, Panætio, cæterisq; suis contentus fuit: nec illos modò maiorum gentium Democritum, Platonem, Aristotelem, Theophrastum, sed hos quoque minutos, & vt cauillator aliquis vocauerit, patellarios philosophos, Epicurum, Metrodorū, aliosq; ex eadem popina, & ijsdem hortis, ita versauit, vt quicquid boni ex eorum vnoquoque, aut ad orationis ornatum aut ad obscurarum & inuolutarū rerū intelligentiā, aut ad vitam moresq; formandos exprimi poterat, id omne summa diligentia excerptum, libris suis aptissimè & elegantissimè insperserit. Cumq; Stoicorum, qui ante eum fuerant, arida, strigosa, & impolita, & quasi dumis ac vepribus obsita haberetur oratio, ipse cōtra in ea comēda, pectenda, polienda ita exquisitus & accuratus fuit, vt nimiùs in eo cultus ac luxuries reprehenderetur. Neque vlla magis alia res Quintilianum, grauem alioqui & sapientem scriptorem adduxisse videtur, vt de Seneca minus honorificum iudicium faceret, quàm quod iniquo animo ferebat, immodico illius amore, veteres Oratores iuuentuti excuti de manibus ipsumq; quod ne Seneca quidem voluisset, plerisq; iam præ eo sordere Ciceronem. Nam illud alterum hominis somnium, siue Gellium eum siue Agellium vocari placet qui voluit ipse quoq; attollere se, & nescio quid de Seneca loqui, nul

la re magis quam contemptu ac silentio refut
bitror. Iniuriā facit Senecæ, si quis pro eo tam
obtrectatoribus respondendū putat. Illum ve
condum rerum omniū scitu dignarum, Illum
culum ingenuarum artium, illum eruditionis
C. Pliniū, quis vnquàm satis pro dignitate vel
ri vel celebrare poterit? Qui nullum vnquā l
dit, quem non legerit: nihil cognitu dignum le
non excerpserit; nihil excerpsit, quòd non in lit
lerit. Itaq; vnum ipsius opus, quod de plurimi
naturalis historia, instar ingētis bibliothecæ v
test. Sed quo admirabilior & prædicatione d
rū industria est, eò magis accusanda nostra
nauia: qui tot adminiculis fulti, tanta librorū
structi, tot tamq; illustribus exemplis ad imit
positis, torpemus tamen, & in inerti atq; inglo
nescere otio malumus, quam per illorū vestig
entes, explere animos nostros illo suauissimo p
nitionis ac scientiæ, & quanto homines cæteri
tibus antecellunt, tantò suprà vulgus hominu
re, non amamus literas, auditores, non aman
doctrinæ, nihil altū, nihil arduū, nihil gloriosi
mus, quòd si faceremus, iūgeremus noctes die
bus dies, & discēdi cupiditate incensi omnes
rum voluptatum illecebras, omnem laboras
præ doctrina contemneremus. An mercator
randarum gratia, tam multas, tam longinq
riculosas peregrinationes suscipiunt: domum,
parentes, libros relinquunt: ventis, fluctibus,
prædonibus vitam suam committunt: perpe
sibi exilium indicunt: nos, si ita sapientiam a

illi opes amant, vllam eius comparandæ causa labo-
m refugeremus? Venatores in niue pernoctant, fa-
em, sitim frigus, vigiliam ferunt: cum apris, cum vr-
, alijsq́; indomitæ feritatis animalibus de vita sæpe-
umerò decernunt, ac dimicāt: nos, si quāto illi ad præ-
am, tanto ad eruditionem ardore ferremur, vllā no-
, ne ad eam perueniremus, difficultatē obstare pate-
emur? Insanum ac libidinosum adolescentem, cum ad
uellam quam amabat, aliter peruenire non posset, sin
ulis noctibus mare illud, quod Europā ab Asia diuidit
atando transire solitum accepimus, quod in eo stulta
inconsulta cupiditas potuit: vt, dum potiretur amo-
ibus suis, nihil tanti putaret: cur idē in nobis amor vir-
utis ac scientiæ si eam verè & ex animo amaremus,
on efficeret? Ita est profectò, vt dicam, auditores. Nihil
mori difficile, nihil arduum, nihil imperuium est. Ne-
ue illi poëtæ frustrà alas addiderūt. Volat si quo aliter
erueniri non potest. Sed amor sapientiæ nullum ve-
strum ad ossa tetigit, nulli vestrum medullā animæ fa-
ib. suis perussit. Quid, quæso, est? quid iste sibi quorun-
dam fremitus vult? Aequo animo accipietis istam con-
tumeliam, iuuenes, an mendacij coarguere ac conuin-
cere me connitimini? Vtinam velitis, cariss. ma mihi ca
pita: posse enim scio. Vtinam vobis Deum istam mentē
immittat, vt quasi coitione quadā ac conspiratione fa-
cto mecum hoc anno cōtendere instituatis, plus ne ego
laboris & operæ ad docēdum, an vos studij & alacrita-
tis ad discendum conferatis. O insuauem mihi & iniu-
cundam pugnam, si vicero: acceptam & exoptatam, si
victus discessero. Habituri autem sumus huius certa-
minis nostri agonothetam Gregorium Pontificem mo-

dis omnibus maximum; qui, vt Achilles H
præmia & victoribus ponit, & victis, ita ipse pr
ga honestas artes incredibili amore, & vobis si
& mihi, si vincar, ampla præmia constitut
Quamquam ego quidem, dum vos victores vid
lum mihi aliud præmiũ posco, plus enim iam p
illius inexhausta liberalitate, quam quantũ p
bar, cõsecutus. Tu verò Paule Foxi, vir & gene
litate, & splendore vitæ, & dignitatis gradu,
te atque doctrina Illustrißimè suscipe patrocin
strum. Confirmato sanctißimo seni, & floridiß
iuuenum coronam, quam ex ore meo pendent
tum ipsius virtutis pulchritudine inuitatũ, tu
tui simili exemplo incitatã, flagrare studio earu
um, quarũ ipse præcipuus fautor est: & me, qu
ætate iam ad senium inclinata. & quietis aliq
confecta tam multa stipendia, postulante, mo
potiùs, quàm commissurũ, vt tam prolixè ipsiu
ficæ erga me voluntati per ignauiam & fugam
parum respondisse videar. Ite adolescentes, tã
diei tempus est, diutiùs detinendi non estis: cur
mos: & crastino die hac ipsa hora ad persequen
eum Taciti annales læti atq; alacres conuenite

Laus & commoda Epistolæ, & eorum
scribendis illis claruerint.

ORATIO XIIII.

Habita Romæ prid. Non Nouembr.
Anno M.D.LXXXII.

LVDERE quibusdam fortaßis, & deue
in senium ætate, causam minuendi laboris

re videbor, qui vsque ante hac in grauissimis praestan-
tissimorum scriptorum libris, eorum qui ad me venti-
tabant, industriam exercere solitus, hoc anno Cicero-
nis epistolas ad Atticum mihi sumpserim interpretan-
das. Ita enim vulgò persuasum est, omnem epistolarū
lectionem leue quiddam ac ludicrum esse, magisq́; ad
pueriles animos aliquo literarum gestum imbuendos,
quam ad retinenda grauiorum virorum studia accom-
modatum. De qua opinione, vera nec ne sit, quaremus
postea. Nunc hoc dico: si maximè fateor, quaesiisse me
rationem aliquam, qua, sine vlla vtilitatis publicae de-
minutione, pars mihi laboris aliqua demeretur, qui ta-
men eo nomine me reprehendat, nimis eum agrestem
atque inhumanum fore. Nam cum ne populus Roma
nūc prope iam viginti annos viderit ita perpetuò man-
datum mihi munus obeuntem, nemo vt vnquam,
quidem hanc prouinciam sustineret, aut plures, aut
grauiores scriptores, aut maiori omnium aetatū, omni-
umq; ordinum concursu interpretatus sit qua inuidia
fuerit, natu iam grandiorem, minusq́; indies perferen-
dis laboribus idoneū, mollioris ac remissioris operae ali-
quid sumere? Vt corporum sic & animorum non eadē
exercitationes omnem aetatem decent Cursus, luctu, ia-
culatio, discus, harpastum iuuenilibus virib. ac laceris
conueniunt, senibus apricatio, ambulatio, gestatio, ma-
lis congruit. Veterani olim, quanquam sub signis habe
rentur, grauiorum tamen laborū immunes erant. Ro-
scius fabularum actor ita excellens, vt ex eo, quicunq;
artificio aliquo lōgè praestabat ceteris in suo genere esse
Roscius diceretur, hic ergo Roscius cum ad senectutem
peruenisset, incidisse numeros ac cantus, ipsasq́; re-
missiores

mißiores fecisse dicitur tibias. Quod histrioni
honestißimarum artium Doctori non liceat?
iusdem generis alijs argumētis vterer, si quod
ctum est, mea causa factum esse profiterer. Se
lia mihi mens fuit, cum hoc consilium cœpi.
paucißimos libros posse reperiri, ad præstand
à me exigitur, quodq; ego omni ope efficere m
commodatiores. Certè enim mandatum mih
est, vt eos quantum in me situm est, ad eloqu
formem. Rectè autem & verè dicebat Cæsar,
verborum esse originem eloquentiæ. Idemq; n
te eum Aristoteles docuerat, qui cū elocution
pta Græcè traderet, primam illius virtutē esse
ἑλληνίζειν, id est Græcè ita loqui, vt oratio n
barum, nihil insolens, absonum, peregrinū ha
& singularum vocum elegantia, & earum stru
collocatione, natum esse se in media Græcia o
Qui ergo Latina lingua eloquentes esse medita
hoc primum elaborandum est, vt latinè purè,
maximè ex veterum Romanorum vsu ac con
ne loquantur. Nolite autem putare laudē illā q
si sanitate & integritate, ac castimonia latini
nis continetur, ac paruam aut facilè parabilē
post restitutas à Medicea potißimū familia lite
finita quædam vis extiterit hominum in omni
eruditorum: cumq; & nostra & patrum memo
mines summis ingenijs præditi tam multā in La
quendi studio operam posuerint, vt id prope vnu
ris habere viderētur: paucißimi tamen quorum
ta, non dico sermonis vitijs careant, nā hoc quid
lorum nemini contigit sed aliquam saltem prisc

natiuæ latinitatis imaginem contineant, extiterūt. Graci prouerbio dicunt, multos esse qui thyrsum fe-ant, sed paucos & Bacchos: ita multorū falsa quadā tini sermonis specie inducta & oblita oratio est: pan-nū latina. Duo in Italia summi viri duces ceteris ad nc laudem capessandā, & quasi antesignani fuerunt cobus Sadoletus, & Petrus Bembus: qui etiā propter usdem studij similitudinem Christophorum Longeli-n Belgam in delicijs prope atque amoribus habuerūt onita multò post magno in pretio fuerint duo huius cultatis præcipui Doctores, Patauij quidem Lazarus onamicus, in hac autē vrbe Romulus Amasæus: quo-m in illo fœcunditatem ingenij admirareris, diligen-am & accurationem requireres: in hoc nihil admodū od ad boni & ex omni parte perfecti Doctoris com-endacionem pertineret, desiderares. Breui igitur in-merabilis quædam hominum multitudo per Italiā loruit, qui illorum exemplo incitati, horum discipli-ac præceptis exculti, ad hanc benè Latinè loquendi scribēdi laudem incredibili studio incumberent: cū Venetijs Iouita Rapitius, & Patauij Benedictus Lā-dius, & alij præstantes viri sitienti iuuentuti fontes quentiæ recluderent: & à principibus maximi hono ijs qui latinam linguam egregiè præter cæteros cal ent, proponerentur, & tamē in tanto ardore animo-n tanta ingeniorum contentione atq; æmulatione, is propositis præmijs, nemo adhuc extitit, cui simpli-er, & sine vllā exceptione ea laus tribui poßit, vt be-latinè scripsisse dicatur. Proxime quidem veterum riam accesserunt, & ij quos modo nominaui, & alij s multi, neque immeritò commendati sunt, aut is qui

um euanuisse video, vix vt iam tota Italia pauci qui-
am senes, qui eam vtcunq; sustineant, reperiantur
terea exteræ nationes, &, vt vulgò in Italia vocan-
r, barbaræ hãc possessionem gloriæ, tanquam à vobis
o derelicta habitam, occuparunt: iamq; non obscurè
tinæ linguæ vsum & intelligentiam migrâsse ad se,
licta Italia gloriantur. Hanc vos tantam indignita-
m feretis æquo animo, iuuenes, ac non potius omnes
vuos ingenij contendetis vt stolidam illam agrestiũ
minũ vocis insultantium superbiam retundatis? Ex
rgiscimini, expergiscimini adolescentes: &, si quid
bis Romani sanguinis, si quod auitæ virtutis est, incũ
e ad eã gloriã quæ vestri generis ac nominis propria
, ex alienarum gentium manibus extorquendã. Mi-
credite, si semel penitus imbibatis id perficere, si so-
rdia & ignauia valere iussu, nauiter opus hoc vrgere
stituatis, si frenum, vt dicitur, mordeatis, breui futu-
m est, nõ modò vt nuper amissa ornamenta recupe-
is, sed etiã ea magnis ac luculentis accessionib. locu-
tis. Ego quidem, quoniam ad purè & emendatè lo-
endum, quod huius consilij atq; incepti fundamentũ
, nullius omninò libri lectionem vtiliorem, quàm epi-
larum ad Atticum iudico, quoniã eas latinæ linguæ
diosis peruolutandas, manibus atq; oculis conteren-
, ad verbũ, si fieri possit, ediscendas censeo, idcircò ea
s interpretationẽ suscepi, nihil veritus eorũ stulti-
m, qui speciosa vtilibus anteponentes, ita me, quasi
ddã huius loci auctoritate inferius susceperim, cri-
nantur, At ijdem me superioribus annis Aristote-
libros de moribus, cũ Platonis libros de Republica,
er etiam cum Tacitum interpretarer, ita calũnia-
bantur

bantur quasi omißis ijs quæ iuuentuti vtilia f
quærerem ac consectarer, in quibus ostentar
venditare populo possem. Quid istis canibus fac
quomodo te aliter, quam contemptu, ab eorũ
bus vindices? Præclarè Aristoteles, cum iden
auarus, ab alijs prodigus habetur, argumẽto i
eum liberalem esse. Ita isti cum me nunc vt ni
mia petentem, nunc vt me iusto inferius dem
culpare instituunt, vt mihi quidem tum demu
um secare videar efficiunt. Magis me mouent
eorũ, qui memoria nostra primos ordines in l
xerunt: quorum vt quisque doctißimus habitu
plurimum operæ in his epistolis collocauit. Nu
pigebit eis in libris exerceri, in quibus duo ing
cora Italiæ Petrus Victorius, & Paulus manut
tißimus Iurecõsultus Antonius Goueanus, Seb
Corradus, Leonardus Malaspina, lumen & orn
Galliæ Hadrianus Turnebus, aliją; quos enum
gum est, ita desudarunt, vt præcipuam sibi n
gloria in eis emendandis & illustrandis quæsi
tur. Quos si duces non sequerer, vnum tamẽ
cuius auctoritas frangere, debilitare, obtere
contra sentientium rumusculos posset. Huius
silij mei non approbatorem modò & adstipula
auctorem ac laudatorem habeo illum vberrim
plinarum omnium fontem Gulielmum Sirlet
dinalem, cuius auctoritati dum paream nun
guoperè, quid alij de me iudicaturi sint labor
quitur nunc, vt ijs obtrectatorib. respondeã, q
epistolarum lectionem leue quiddam ac prope
rium esse aiunt: quo tanquam lacte pueruli, ne

lido cibo, etiam grandiores alij debeant. In quibus hoc primum est quod admirer: cum sermonis vsum vnum de præcipuis à Deo in hominem collatis muneribus esse fateantur, quomodo de scriptione epistolarum aliter sentire poßint. Vt enim sermone inter præsentes, ita epistolis inter absentes animi sensa communicantur. Per epistolas mercatura exercetur, qua si careremus, innumerabilibus commodis careremus: per epistolas pater cum liberis, vir cum vxore, fratres ac propinqui inter se, tum quoque cum multi inter eos montes, multaq; maria interiecta sunt, ita colloquuntur, vt vna omnes domi esse videantur: per epistolas indicuntur & geruntur bella, paces componũtur, inter remotißimas nationes constituuntur societates, fœdera feriuntur: amicitia quæ condimentum vitæ est, quo sublato vita quiduis potius quam vita fuerit, nullo magis adminiculo quam mutuis epistolis continetur. Itaque si epistolarum vsus tolleretur, commercium quoque & naturales illa hominũ inter ipsos societas tolleretur. Sunt ista, dicet aliquis, sed tamen epistolis sua quisq; negotia committit: graues & arduæ disputationes, & ad quas percipiendas doctore opus sit epistolis mandari nõ solent. Hoc si quis de toto epistolarum genere dicere audeat, ablegabo eũ ad Platonis, Isocratis, Senecæ, & talium epistolas: quæramq; nunquid illas quoq; de rebus vulgaribus & cuilibet sine doctoris opera perspicuis scriptas putet: iubebo inspiciat illam quæ à Cicerone ad Q. Fratrem in Asiam missa est: qua vir non eloquentißimus tantùm, sed etiam tractandæ Reipublicæ peritißimus omnia cõplexus est, quæ præstari debent ab ijs, qui magnis prouincijs summo cum imperio præsunt. Nam

illo quidem argumento vix in tam leui causa v
puto quod præcipua religionis nostræ mysteria
ctissimis illis æternæ veritatis Doctoribus, qui
adspiciendam viam, qua iretur in cœlum, fac
tulerunt, epistolis inclusa sunt. Quisquam ne i
temerarius est, vt illorum procerũ, Basilei, Na
ni Cypriani, Ambrosij Hieronymi, Augustini, G
& similium epistolas si minus legerit extare
audierit, totum epistolarum genus contemner
at? At in his Ciceronianis nihil simile, scriptæ en
de rebus ferè domesticis ac familiaribus simpl
te fuso dicendi genere, ad hominem vsu do
& familiaritate coniunctum. Hoc si faterer, ta
dignas quæ diligenter & accuratè legerentur, e
tenderem. Verè enim hoc sapientissimus script
phon principio eius libelli, qui conuiuium ins
scriptum reliquid, magnorum virorum non ser
tùm, sed & ioca cognoscere operæ pretium esse
ex his quoque vtilissima ad vitam exempla cap
Narrat alicubi Horatius Scipionem & Lælium
dum distinctos, dum olus decoqueretur, ludere
gari: Cicero enim legendis ad Lucrinum Con
Vmbilicis animum relaxare solitos. Quis n
non quolibet pretio emat, vt interesse talibus lu
at; & eius fabellas audire, quibus tales viri i
iocabantur? Præclarè Plutarchus in Alexandr
inquit, vt quæque maximè illustris actio est, ita
nie ingenium hominis patefacit imò verò interd
guum aliquod factum dictumve aut iocus aliqu
gis detegit hominis mores, quam vrbium expug
nes, & pugnæ in quibus multa hominum millia c

unt. An cũ principes viri publicis se negotijs subduxerunt, & ex lusis admissionibus, paucos quosdam deligunt, quibusci ũ libere ac familiariter iocentur: inuidemus ijs, qui admittuntur ad interiores illorum sermones, eosq; beatos esse, ac cœlum digito cõtingere putamus: nos si ad Ciceronis & Attici arcana penetrare, easq; nunc iocantes, nunc inter se qua publicis, qua domesticis de reb. colloquentes audire liceat, parui id esse ducemus? sed longe aberrant à vero, si qui restantũm domesticas & familiares iocos his epistolis cõtineri putant. Historia illorum temporum, quibus imperium orbis terrarum immutatum est, & vel euersa, vel certe conuersa ea resp. quæ ita bonis legib. atq; institutis fundata erat, vt in perpetuũ duratura videretur, non aliunde melius quam ex his libris percipi potest. Tum præterea Ciceronis admirabilis prudẽtia, & scientia reip. tractandæ magis quam in his epistolis prodit. Quod ne quis me temporis causa confingere arbitretur, præstantis viri & illorum temporum æqualis Cornelij nepotis verba ipsa recitabo, quibus suum de illis iudiciũ posteritati contestatum ac consignatũ reliquit. Qui in Attici vita cum inter Ciceronem & Atticum summã cõiunctionem animorũ fuisse dixisset: Ei inquit, rei sunt indicio, præter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus sunt editi, sexdecim volumina epistolarum ab consulatu eius vsq; ad extremum tempus ad Atticum missarum: quæ qui legat, non multum desideret historiam contextam eorum temporũ. Sic enim omnia de studijs principum, vitijs ducum æmulationib. Republica perscripta sunt, vt nihil in ijs nõ appareat & facile existimari possit. prudentiam quodammodo esse

dò esse diuinationem. Non enim Cicero ea se
viuo se acciderunt, futura prædixit, sed etiam
vsu veniunt, cecinit vt vates. Hæc Nepos cuiu
nam esse prædicationem, res ipsa quotidie oste
eas causas, quas attuli, cur in his epistolis me
uolutandis, cupidè versari debeatis, accedit h
quam, dubitaui equidem num adferre debere
neta mea, vt aiunt cædere, & de ea ipsa facult
ius opinio falsa fortasse: neq; enim impedio
niò tamen, ad aliquam me prouexit hominum
quippiam detrahere viderer. Sed vincat veri
alijs omnibus rebus præponderare debet: præs
de commodis vestris agatur. Hodie adolescent
rum amamus, omnis prope vsus eloquentiæ, pr
in scribendis epistolis, ita de medio sublatus es
vola nec vestigium appareat. Dominabatur ol
dicijs regnabat in consultationib. vincebat fer
sa, quæ eloquentiorem patronum nacta erat.
prius fuêre: nec recondita, vt de phaselo ait
senet quiete Iudicia, Romæ saltem, ita exercer
n eis nullus planè locus eloquentiæ fit. In delib
bus de magnis & serijs rebus, quid quisque di
quam ornatè dicat attenditur. Rectè omnin
nim negari potest. Sed tamen isto modo magna
hominibus subtracta materia est. Eloquentia,
tatis beneficio immunitatem consecuta, iussa
lectare se in nostris scholasticis ac pulverulen
tationibus: in sacris concionibus, quæ ad popu
tur. & interdum in gratulationibus quæ fiunt
cipes, aut in eorum funeribus exornandis. Ita
tribus Aristotelis dicendi generibus solùm epid

quod olim minimi pretij habebatur, in vsu relictũ est. Mansit tamen illud, vt qui bene, id est, tum disertè, tum prudenter, & ad res, ad personas, ad tempora accõmodatè epistolam scribunt, facilimè ad intimam principũ familiaritatem perueniant, & ad maximarum rerum tractationem adhibeantur, maximis plerunque honoribus augeantur. Hac facultate cum alij, tum Iacobus Sadoletus, & Petrus Bembus viam sibi ad dignitatem summæ proximam munierunt. Nolo de viuentibus dicere: ne aut adulari videar, aut aliter eos laudem, quàm ipsi fortaßè laudari se volunt. Vos adolescentes, vestra enim res agitur: & satis iam verborum factum est: adiuuate attentione vestra industriam meam, & mihi hoc credite, integritatem latinæ linguæ cognitionem antiquitatis, prudentiã in rebus gerendis, ex nullo Ciceronis libro posse à vobis meliùs aut facilius, quã ex his epistolis comparari. Cuperem Paule Foxi vir non tantùm in primis illustris, sed ad illustrãdum hoc seculum nate, nouo quodam & minimè vulgari modo, tibi quem nihil obsoletum, nihil vulgare delectet, gratias agerem, quod talis tantusq; vir, omissis negotijs, quibus assiduè distineris, honoris mei causa, hodie multùm deprecante me, ne id faceres, huc tamen venire volueris. Sed cùm animum in omnes partes versaui, nihil quod te dignum sit, excogitare possum. Tacebo igitur, & hoc toto genere gratiarum actionis supersedebo. Nisi fortè hoc ipsum nouum quoddam gratias agendi genus est, cum is, qui beneficium accepit, magnitudinem illius verbis à se coæquare non posse confitens conticescit.

Tractat quæstionem hanc: Cur hoc te
non tam docti inueniantur,
quàm olim.

ORATIO XV.

Habita Romæ prid. Non Nouembr
M.D.LXXXIII.

PRIMVM quidem Deum immortal
ror, Auditores, vt si hos viginti annos, q
ic muneri præfui, pro singulari erga me popu
caritate ac beneuolentia, proq́, maximis in r
liorum Pontificum, tum præcipuè Gregorij X
cipis immortalitate dignissimi beneficijs, eo
nimo fui, vt de vtilitate vestra non minus f
mea cogitauerim, & nunquam rationes m
antepofuerim, vt semper eam docendi rati
studuerim, non quæ aut minus laboris aut pl
tionis habitura, sed quæ vobis plus veræ ac f
ditionis paritura videretur: ita me, quod re
ætatis in eiusdē muneris procuratione placid
quillè exigere patiatur: deinde autem vt vob
inspiret amorē erga honesta studia, & cupid
sto ætatis flore discendi, quæ vobis aliquand
uatim, tum publicè, & vtilitatis, & digni
mum allatura sint. Quod cū peto non tant
sed etiam mea causa peto. Nam cum quiet
quillitatis meæ cuius & semper natura ama
hac ingrauescenti ætate quotidie magis indi
na pars in eo posita sit, vt à vobis attente ac
diar: non dubito, quin id facile impetraturu
omnibus, qui ipsi prius à se, vt se, ament, ne

per ludibrium & peruicatiam animi & suæ & alienis commoda obstare cupiant, impetrarint. Quam spem cùm de vobis huius annui curriculi nostri principio, vt si vnquàm alias, aut potiùs maiorem quàm vnquàm alias, animo perceperim, obsecro obtestorq; vos auditores, vt vel mea causa vel vestra, vel etiam tot virorum dignitate præstantium, quos hodierno die huc conuenisse & industria mea iudices atq; arbitros & modestiæ vestræ testes ac spectatores futuros videtis, eam vnius horæ attentione ac silentio comprobetis. Et enim qui pulcherrimos & à me semper in prima commendatione habitos libros Aristotelis de moribus ad Nicomachũ quos vicesimo ab hinc anno ex hoc ipso loco interpretari cœpi, nunc denuò, quod Deo volente ac propitio fiat, interpretari constituerim, cùm sciam hoc consiliũ meum non priùs quàm externo die plerisq; vestrũ notum esse potuisse: ideoq; multos esse qui non modò meditati ac parati vt par est, huc venire sed vix libros sibi prospicere potuerint: decreui hodie quæ illorum librorũ propria sunt non attingere: sed vniuersè ac cõmuniter de tota studiorum nostrorum ratione disserere, & quærere vera ne an falsa sint ea, quæ pleriq; putãt de causis cur hodie neq; tam docti, neq; tam diserti homines, quã olim fuerunt, reperiantur. Sæpè enim interfui querelis eruditorũ & ingeniosorum hominũ, qui de tẽporum nostrorum infelicitate quererentur, quòd cum & ingenia nihilo quàm antiquitus deteriora sint: & alijs maioribus & magis arduo ac difficiliore in loco positis virtutibus, ætas nostra facilè vetustatis gloria æquauerit: siquidẽ & rei militaris ductandorumq; exercituũ, & reip. in pace atq; otio tractandæ scientia, satis multi

memoria nostra,qui nulli veterũ cederent,ex
hac molliore, vt videtur, & parabiliore eloqu
eruditionis laude nemo prorsus exoriatur qui
tati controuersiã facere audeat:sed praclarè
ctũ esse dicant, si qui hoc tẽpore multo sudore
vigilijs hoc consecuti sunt,vt à veterũ præstan
gißimè abesse videantur. Atq; illud quidẽ facil
niebat inter omnes,nõ eandẽ esse diligentiam
nibus nostris,quæ in veteribus illis,quos admir
fuisset: meritò abesse nos ab illorum gloria qu
imitaremur industriã: labore venalia esse pra
mnia:iniquè facere qui industriorum præmia
otiosi:neq; esse quod quisquam nostrum sibi bi
aut cuiusquam è nostris studium & diligent
la veterum pertinaci & indomita discendi c
contẽderet,Illos incensos & inflammatos a
ctrinæ,omnibus sibi alijs voluptatibus interd
familibus curam abiecisse,cibo,potu,somno s
mè abstinuisse, omne sibi tẽpus perire ratos,
in studio poneretur,non modò valetudinis di
ipsius vitæ periculo benè emi putantes. quod
ter adamaßẽt. Nos quod somno,quod volupt
auaritiæ,quod ambitioni tẽporis superest collo
literis:& cùm quid vis potiùs agamus,miran
res,esse nos ijs,qui hoc vnum agebant, Memo
tum est cùm populus Athenienfis decreto ca
capite lueret,si quis Megarensis pedẽ in Astu
Euclidẽ qui indidem erat,Socratemq; ante i
audire cœperat,cũ sermonib.illius carere nol
die cum aduesperasceret,tunica longa mulie
& versicolore pallio amictũ,capite atq; ore v

gharũ Athenas ad Socratem commeare, & sub lucem eodem ornatu ad suos redire solitum. Tanti putabat studiosissimus adolescens aliqua saltem noctis parte Socratem audire, vt ea de causa & singulis noctibus amplius quadraginta millia passuũ conficere, et vitam suã in apertum discrimen exponere non vereretur. Mirum non est tanto eos eis inferiores esse doctrina, quãto doctrinæ amore inferiores sumus. Sed de neglectu bonarũ artiũ & de illo quasi torpore ac veterno, qui iampridẽ iuuenũ nostrorum animos occupauit, & dixi sæpè aliàs & dicturus sum: si fortè dicendo eum excutere & aliquos eorum qui me audient excitare ad vigilantiã possim. Alterã caussam esse dicebãt quæ profectus nostros impediret, quòd multò durior ac difficilior esset nostra, quàm veterum, conditio. Illi enim eum sermonẽ quo in discendis tractandisq; bonis artib. vsuri essent, à nutricibus cum lacte bibebant. à populo condiscebant neque aut Atheniensib. vt Atticè, aut Romanis vt Romanè loquerentur sudandum: neq; aut consulendi magistri aut libri per uolutandi erant: à poëtis, quorum lectione puerilis ætas oblectari & ad humanitatem informari solebat, & in quibus interpretandis nullum ferè aliud Grãmaticorum munus erat quàm vt fabulas explicarent, & aliquas si fortè peregrinas voces, quas illi glossas vocabant, & interdum genera quædã dicendi abstrusiora, & à vulgari loquẽdi consuetudine remotiora indicarẽt, ab eis igitur prout cuiusq; ingeniũ aut volũtas ferebat aut ad politicos siue rhetores deducebantur: aut imbuti priùs mathematicis disciplinis ad dialecticos et ad physicos sese applicabant: & verborũ cura liberi ac soluti, ad res modò ipsas intelligendas ac peruidendas

omnem industriam ac diligentiam confereb
eloquentiam adamarant, ysi theatra, yi for
ria pro schola: qui caussas disertè agebant, qu
lum verba faciebant, qui sententiam de pub
tijs dicebant, pro magistris erant: vt unusquisque
deligebant quem colerent, quem sectarentur
exemplum se conformarent, cuius con tud
sertiores fierent, & sapientiores. Nos non n
peregrinas linguas discere cogimur, neq; p
dò sed iampridem extinctas quodammodo ac
Nam si aliqua vrbs, aut aliqua gens esset, in
homines Graecè Latineve loquerentur: mitte
pueros nostros, vt, cùm, à teneris vnguiculis se
sum combibissent, grandiusculi de rebus mod
gitarent. Nunc nobis diutius luctandum ac s
est circa principia, & in ipsis, vt ita dicam, ca
quàm prisci illi vt à carceribus ad metā pers
Nobis antequàm Latinè aut Graecè balbutire
multa cura multis vigilijs, multis magistris op
ijs plerumque magistris meliorum inopia, vte
ad id quod se docere profitentur, alijs ipsi mag
digerent. Ita quam illi facultatem ac copiam
labore à matribus & à nutricibus, & à populo
bant: eius nos vt vmbram aliquā consequamur
rem aetatis partem in eo consumere cogimur.
grauis illa conquestio qua nobilis olim poëta v
deplorandis bellorum ciuiliū calamitate, Heu
terrae potuit pelagiq; parari, Hoc quē ciuiles h
sanguine dextra, ad nostra quoque studia non i
nè accōmodari potest. Sic enim & nos dicam
Heu qantum rerum ac sapientiae parari potu

bore qui necessariò nobis ad intelligentiam vsumq; linguarum capiendus fuit. Haec vna ratio tantùm apud nonnullos potuit vt publicè persuadere conati sint, inutile esse totum illud studium, quod in Graecis ac Latinis litteris poneretur. Sua cuique lingua philosophandum: vt & illi fecissent. Non enim Democritum, Platonem, Aristotelem aut Hebraeorum aut Aegyptiorum sermone in disputando aut in scribendo vsos esse: Sed eo qui popularibus suis notus est: neq; Demosthenem Persica aut Macedonica, sed Attica lingua habitum eloquentem: meram insaniam esse tantum operae ac temporis perdere, vt eum sermonem intelligamus, eoq; vtamur, quo vti homines multis abhinc saeculis desierunt. Ne Demosthenem quidem aut Ciceronem curâsse, illum quomodo Cecropis aut Thesei, hunc quomodo Euandri aut Romuli temporibus ciues sui locuti essent: sua quēque non gentis modò, sed & aetatis sermone contentum esse oportere. Addebant id eo facilius factu esse hominibus Italis quòd praeclara illa Graecorum Latinorumque monumenta iam pleraque omnia in eam linguam qua vulgò vtimur conuersa essent: vt illo peregrinitatis quasi cortice ac putamine detracto nucleis vesci & vt osse confracto succum ac medullam ipsam exsugere liceret. A qua opinione quoniam ita dissentio, vt auocandis à Graecae ac Latinae linguae studio adolescentibus ipsa fundamenta disciplinarum conuelli ac labefactari putem: neque vllam pestem praesentiorem, aut vllum certius exitium omnibus ingenuis artibus adferri posse arbitrer, quam si linguae illae quae quasi sacraria quaedam earum sunt, negligantur: exponā hoc loco breuiter causas iudicij mei: efficiamq; si potero, vt linguas quidem

illas omni studio dignissimas esse, sed multa ho
re in earum tractatione peccari, liquidò int
Duæ præcipuè mihi quidem causæ esse videntu
scentes, cur & Græcam & Latinam linguā ar
in earum vtraq; præcipuum studiū ponere de
Vna quod Græcè & Latine, Græcè quidem & pl
præstantiores, sed tamē latinè quoq; sat multi,
di viri scripserunt, vt propter admirabilem qua
pientiam, quæ illi tantò supra cæteros mortales
runt, vt aliarū gentium homines cum eis collati
quidam & agrestes fuisse videantur, dignissimi
quos intelligendos omnis ab omnib. elegantioru
hominibus opera conferatur. Nā si Platones, Xe
tes, Aristoteles, Theophrastes, addo huc etiam P
chos, Galenos, sed quo plures nomino, eo plures
runt, digni qui nominētur, si tales etiā viros Ita
tulisset, qui cogitationes suas perscripsissent eo se
quo vulgò Italia vtitur, non ego quidē propterea
quidē veteres illos sapientes patres ac duces neg
dos dicerē: sed tamen æquiore animo ferrē, si quis
co sermone accuratius pascendo supersedere velle
cùm domi nata & vernacula omnia tanto iaceat
fra illorum dignitatem quātò ima maximeq; dep
conualles infra editissimorū, cæloq; vt poëtæ loqu
minantium montium cacumina: quis iste tā mol
delicatus, quis tā ab omni vera pulchritudine au
est, qui laborem non maximū neq; fortasse tantū
tus vulgò putatur ad illos maximos viros intellige
capiēdū neget? Quod & ipsum de vetere Latina lin
dictum accipi volo. Nam ita me ille amet omnium
potens Deus, auditores, vt ego vobis de meo sensu li

atq; ingenuè loquar. Si ex latinis scriptoribus neminẽ haberemus præter Ciceronẽ, Virgilium, Senecam, Liuium, Pliniũ, Tacitum, & constat multos esse alios, qui in idem albũ referri queant: sed si eos solos haberemus, iusta tamen mihi causa videretur, cur ad eos intelligẽdos linguã latinã auidè disceremus. Nunc accedit alia longè grauißima, quæ non incendere vtriusq; studio debeat. Nam cùm earum linguarum, quarum vsus erudiṫis cum vulgo cõmunis est, vnaquaq; & certis & angustis limitibus circumscripta teneatur, harum de quibus agimus vsus toto propemodũ terrarũ orbe diffusus est. Italicè loquentẽ soli Itali intelligent: qui tãtum Hispanicè loquatur, inter Germanos pro muto habebitur. Germanus inter Italos nutu ac manibus pro lingua vis cogetur: qui Gallico sermone peritißimè ac scientißimè vtatur, vbi è Gallia exierit sæpè vltrò irridebitur: qui Græcè Latineq; sciat, is quocunq; terrarũ venerit, non intelligetur tãtum sed apud plerosq; admirationi erit: Atq; hæc causa vel maxima est, cur Græcè aut Latine potius quàm Italice aut Gallice scribere, quicunq; id egregie præstare possunt, debeant. Nã qui scribunt, aut vtilitatem publicam, aut gloriam suã persequuntur. Si vtilitatem publicam certe multò pluribus proderunt, si ea lingua scribant, quæ apud omnes gẽtes, quibuscunque modò aliquid nobis vsus aut cõmercij est, intelligatur. Gloriam quoque suam longiùs, latiùsq; diffundent, si ea scribant, quorum pulchritudo ab omnib. populis ac gentibus percipi queat. Vt igitur peregrinantib, optabile esse reperire genus aliquod nummorũ, cuius eadẽ apud omnes æstimatio esset: multoq; libentiũ vterẽtur is quàm illis qui tertio aut quarto quoq; die, cum detrimen

trimento et cum molestia mutandi sunt, cum i
vtiles sint vbi imperatu princeps, cuius indu
duntur: ita nemo non videt quanto commodius
ea lingua quae in omni gente ac natione repe
quos, & quidem non ex faece vulgi, sed ex quaqu
ratißimos quo'que à quibus sine interprete inte
quã ijs quae simul atq; pedem ex hac aut illa pr
extulerũ alios atq; alios interpretes requirunt.
modo ex hac florentißima & nobilißima in vrb
nes terrarum partes, quomodo ex omnibus te
partibus in hanc vrbem legationes mitterentu
linguam, quam eam cuius apud suos publicam
nemo didicisset? Quomodo in illo augusto ac sa
cto Cardinaliũ collegio de grauißimis rebus, &
pè ijs solis notas esse expedit, qui sententiae dice
habent, deliberaretur, si quod ex nationib. conf
constat todidem interpretes adhibendi forent?
re maiorem Latinae quàm Graecae linguae vtilit
fateor intelligitur enim à pluribus. Itaq; ad vsu
na potior est, ad doctrinae copiam Graeca. Arg
quibus nituntur, qui contrariam sentent. ã iam
infirma prorsus & imbecilla sunt. Aiũt veteres
tanta in admiratione fuisse sua quemq; lingua
phatos. Ego autem ita respondeo. Si illis quoque
ribus lingua aliqua fuisset, communis omnium,
cũq; essent eruditorũ, ignoto caeteris, quales h
Graecam & Latinam esse constat, non est dub
ea ea potius cogitatione suas explicaturi fuerin
ẽa quae vulgò quoq; communis esset. Nã vt poeta
sibi inuisum esse profitentur: ita ipsi quoq; ad n
philosophiae turbam admittendam non putabãt

obscurabant ea de industria, alij numeris, alij allegorijs, alij tenebroso quodam dicendi genere, vt ostenderent se sapientiæ tantùm studiosis scribere. quæ causa fuit Aristoteli, cur libros quosdam suos & editos esse, & non editos diceret. Aiunt Græcam Latinamq; linguam iampridem mortuas esse. Ego verò eas nunc demùm non tantùm viuere & vigere contendo, sed, si in translatione perstandū est, firma valetudine vti, postquàm esse in potestate plebis desierunt. Quādiu enim populari imperio regebantur: id est, quamdiu penes populum erat, vt ait Horatius, arbitriū & ius & norma loquendi, assiduè agitabantur, fluctuabant, nihil habebant certum, nihil stabile, vnum seculum eodē vultu durare non poterant: nunc ex quo ad optimates, vt ita dicam, redactæ sunt, & certis à scriptoribus petuntur, certis regulis ac præceptionibus continentur, multis iā seculis fixæ atque immutabiles permanent. Si in vulgi potestate mansissent hodiè Ciceronem non intelligeremus: quemadmodum ne Ciceronis quidem temporibus intelligebātur ea quæ regnāte Romulo aut Numa scripta erāt immò verò ipsas XII. tabularū leges pauci qui intelligerent reperiebantur. Et videmus quæ vulgari lingua abhinc quadringentos aut quingentos annos scripta sunt, hodiè non intelligi vt syluæ folijs ait Horatius, pronos mutentur in annos Prima cadunt: ita verborum vetus interit ætas: Et iuuenum ritu florent modò nata, vigentq;. Illæ igitur linguæ quotidiè moriuntur, quotidie nascuntur quæ pendent ex libidine imperitæ multitudinis: quas autem ex populi seruitute eruditorū vsus vindicauit, illæ non viuunt tantùm, sed immortalitatem quodammodò & immutabilitatem adeptæ

depta sunt. At quod temporis in linguis disce
sumitur, melius rebus ipsis cognoscendis imp
Hoc argumentum ita demum aliquid valere
lijs scriptorib. verborum elegantia, ab alijs re
nitio peteretur. Nunc ita nobis à Deo consu
prospectum est, vt qui Græcè Latinéq; politi
pserint: vt non ab alijs verba, ab alijs rerum
nem perere oporteat: sed vtraq; ex ijsdem fo
dem tempóre haurire liceat. At omnia aut è G
mone in Latinum aut etiam ex vtroque in eu
nijs quoque & salsamentarijs notus est, conue
ita vt aut neutrū illorum opus sit, aut certè a
tùm. Heu me miserum. Cur non huius loci co
fert, vt possim, quātum cuperem arbitratu m
Quomodo ergo istos acciperem, qui interpret
Sed quando id facere temporis angustiæ prohi
liceor vobis, me, quæ dabitur dicendi occasio,
gumento versaturum esse, & ostensurū, quàn
sit in crassissima rerū ignoratione perpetuò v
qui præsidio interpretum freti Græca ac lati
studia negligunt: simulq; indicaturum, quibu
à plerisque in studiorum causa peccetur: qu
causæ sint, cur ætas nostra tantoperè veterib
Vos auditores efficite, ne vobis prior illa caus
dixi torporis ac negligentiæ no eat. Afferte b
doctrinæ: afferte diligentiam & attentionem
quotidie vobis res attentione dignæ affatim s
prouidebo. Idq; eò magis, quod in his Ethicor
tantùm vsq; à puero studij posui, vt nisi aliq
ctatione vestra dignum præstitero, recusare
quin huius loci amplitudine parum dignus h

verò ornatißimi viri ignoscite si quod à vobis tam benignè auditus sim, ne gratias quidem vobis agendas putem. Nam siue oratio mea vobis molesta fuit, eò molestior erit, quò eam longius protraxero: siue quod magis cupio, quam spero, iucunda, videor iam vobis gratiam aliqua ex parte retulisse.

Prosequitur vocationem & vitam B. Iohannis Apostoli, ac potissimùm quomodo in monte Thabor, in cœna, & sub cruce se gesserit.

ORATIO XIII.

Habita in Sacello Pontificio 6. kalen. Ian. M.D.LXXXII.

TRIBVS de causis ab Ecclesia diuinitùs institutum arbitror, Beatißime Pater, vosq; Patres amplißimi, vt quo die cuiusque sanctorum memoria recolitur, eodē die de vita ac laudibus ipsius aliquid publicè disseratur. Primùm, vt eis honos debitus non pro ipsorū digni tate, sed pro virium nostrarū tenuitate tribuatur: deinde vt omnes nos ad persequenda, pro suo quisq; modulo, eorum vestigia incitemur: postremò, vt, cùm eos & generis nostri amantißimos, & apud Deum cū quo regnant, gratiosißimos esse intelligamus, opem ipsorum ad conciliandum nobis Dei gratiam postulemus. Hodiè igitur, cùm, mihi, licet immerenti, minimeq; ad tantū munus sustinendū idoneo, mandatū sit, vt in hoc maiestatis & venerationis plenißimo loco, de illius, quem Christus eximiè præter cæteros amauit: S. Ioannis Apostoli & Euangelistæ laudibus breuiter disseram: tria

ad illius voluntatē conformare, ita sermones illius adside haurire, ita ex nutu illius pendere cœpit, vt nunquā ab eius latere discederet, nihil sibi præter eum dulce, nihil amabile, nihil expetendum duceret: omnem spē, omnem iucunditatem, vitam denique ipsam in eo videndo atque audiendo positam crederet. Itaque tanta sibi eum charitate deuinxit, vt ab eo, quem amor erga homines hominem fecerat, ipse tamē eximiè ac singulariter præ cæteris omnibus sectatoribus ac discipulis amaretur. Cuius præcipui amoris causam quāuis magni ac probati scriptores ad perpetuā & animi & corporis castimoniā referunt, ego tamen, vt hoc non nego, ita nō dubito etiā alia fuisse, quæ tanta illi apud Christum gratiam cōciliauerint. Omni ex parte amore dignissimus fuerit oportet, quē optimus iudex amore dignissimum iudicauit. Et quando in diuinis literis ne propria quidem plerumque singulorū nomina mysterio carent: vere hic ac meritò Ioānes vocatus est, quo in nomine Hebraicæ linguæ periti diuinæ gratiæ significationē inesse aiunt. Neque vero facilè dixerim, vtrū maius ac præstabilius sit, plus cæteris amare Christū, an plus cæteris à Christo amari: quorum illud Petro, hoc Ioanni sacrarū literarū auctoritate tribuitur. Nouit hoc, qui nouit omnia. Nobis certū exploratumque sit, & summè amari, qui summè amet: & summè amare, qui summè ametur. Et tamen ille Coryphæus Apostolorū, & à domino aliquoties acriter & seuerè obiurgatus legitur: & illum durissima illa ac pauoris plenissima nocte ter abnegauit: hic purissimus domini amor neque vnquā ab eo cōfitendo deterritus est, & eum vsque ad ipsam crucem secutus esse perhibetur. Ter & amplius beata copula quæ Deum & homi-

hominē cū homine Dei simillimo, indissolubili a
nodo colligauit. Propter hāc igitur nullis human
bis enarrabilem caritatē, testis perpetuus adhibi
à domino illis omnibus operibus, quibus ipsi diuini
suam quam maxime patefacere, quasiq; contest
lebat. Vidit eum non modò morbos fugantem im
dos spiritus eijcientem, cæcos videre, surdos audir
tos loqui iubentem, mortuos excitantē, ventis
ctibus imperantem: quod alij quoque viderint: se
Dominus admirabilem illam diuinitatis suæ glor
busdam ex Apostolorū numero, mortali adhuc c
conclusis, aliqua ex parte spectandam exhibere s
set, eiusq; rei causa in montem Thabor conscen
ad hoc gloriosissimum spectaculum Ioannem cu
duobus adsumpsit. Ea quoque nocte, qua futurum
vt in manus inimicorum traderetur: cùm, vt qui
homo esset, cogitatione imminentium contumeli
& appropinquantis sæuissimæ mortis angeretur: o
Patrem oraturus, à multitudine secederet, eosde
tres illos comites, quibuscū animi sui mœrorem
liarius communicaret, abduxit. At hæc, quāquàm
gna sunt, et tamen cum alijs communia sunt: qu
iungā huius propria ac peculiaria. Cuius enim a
videtur, quod in illa mysteriorum plenissima cœn
Dominus cum suis, antequàm morte sua mortē
deleret, exegit, qui in illo sacrosancto sinu recumb
hic potissimùm electus est? Tunc videlicet, illius b
simi pectoris pressu, in quo pater omnes scientiæ
pientiæ thesauros condiderat, in morē eius aquila
cuius figura eum tantò antè Ezechiel viderat, nor
ad tertium modò cælum, vt Paulus, sed longè supr

nes cœlestes orbes, euectus & ipse cœlum quodammodò effectus, ea non tantum didicit, sed vidit ac spectauit, quæ cùm posteà exponeret, Theologi propriè nomē effecit suum. Inde illa finxerunt, quæ cum immortali voce intonaret, cùr a Domino tonitrui filius vocatus esset, ostendit. Vidimus, vidimus gloriam eius quasi vnigeniti à patre. Et rursus. Quod fuit ab initio, quod audiuimus quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ, testamur & annunciamus vobis. Neq; non illud singulare, quod Dominus in cruce iam pendēs, id quod carißimū habebat in terris, nitidißimum illud domiciliū Spiritus Sancti, illam omnis maculæ expertem matrem suā Ioanni cōmendauit, cumq; illi filium esse iußit. Beatißima virgo, quid tibi tunc animi fuit, cùm alterū tibi enatum filiū audires? Certè vnum pepereras, vnigenam vt Dei, sic tuum. Sed veri amoris ea vis est, ex pluribus vnum efficiat. Ita verè dicere poteras hoc quoq; filio accepto, vnicum tamē tibi filium esse. Tu verò Beatißime Apostole, quantam tunc amoris prærogatiuā consecutus es? quantum tibi à Domino supra cæteros cohæredes prælegatū est? Quantū consolationem sensisti acerbißimi doloris, quē ex Domini morte capiebas, cùm talem thesaurum apud te ab eo deponi, cum te ipsius voce in suum locum substitui videris? Iā minus miror, quod subuectus amoris alis ad sepulchrū ipsius ea celeritate properâsti, vt etiam Petro præcurreris: quod cum in vitam, superata morte rediisset, stantē in littore primus agnoueris. Obuersabatur ille tibi perpetuò ante oculos: neq; poterat vlla res interuenire tāta, quæ memoriā ipsius ex animo tuo oblitteraret. Longus sim, si cætera singillatim persequi

hominẽ cũ homine Dei simillimo, indissolubi
nodo colligauit. Propter hãc igitur nulli⁹ hum
bis enarrabilem caritatẽ, testis perpetuus adh
à domino illis omnibus operibus, quibus ipsi diu
suam quam maxime patefacere, quasiq; cont
lebat. Vidit eum non modò morbos fugantem
dos spiritus eijcientem, cæcos videre, surdos au
tos loqui iubentem, mortuos excitantẽ, vent
ctibus imperantem: quod alij quoque viderint
Dominus admirabilem illam diuinitatis suæ g
busdam ex Apostolorũ numero, mortali adhuc
conclusis, aliqua ex parte spectandam exhiber
set, eiusq; rei causa in montem Thabor consc
ad hoc gloriosissimum spectaculum Ioannem c
duobus adsumpsit. Ea quoque nocte, qua futur
vt in manus inimicorum traderetur: cùm, vt q
homo esset, cogitatione imminentium contum
& appropinquantis sæuissimæ mortis angeretu
Patrem oraturus, à multitudine secederet, eos
tres illos comites, quibuscũ animi sui mœrore
liarius communicaret, abduxit. At hæc, quãqu
gna sunt, ea tamen cum alijs communia sunt:
iungã huius propria ac peculiaria. Cuius enim
videtur, quod in illa mysteriorum plenissima co
Dominus cum suis, antequàm morte sua mort
deleret, exegit, qui in illo sacrosancto sinu recu
hic potissimùm electus est? Tunc videlicet, illius
simi pectoris pressu, in quo pater omnes scientiæ
pientiæ thesauros condiderat, in morẽ eius aqui
cuius figura eum tantò antè Ezechiel viderat, n
ad tertium modò cælum, vt Paulus, sed longè su

nes cœlestes orbes, euectus & ipse cœlum quodammodò effectus, ea non tantum didicit, sed vidit ac spectauit, quæ cùm posteà exponeret, Theologi propriè nomē effecit suum. Inde illa finxerunt, quæ cum immortali voce intonaret, cùr a Domino tonitrui filius vocatus esset, ostendit. Vidimus, vidimus gloriam eius quasi vnigeniti à patre. Et rursus. Quod fuit ab initio, quod audiuimus quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ, testamur & annunciamus vobis. Neq; non illud singulare, quod Dominus in cruce iam pendēs, id quod carissimū habebat in terris, nitidissimum illud domiciliū Spiritus Sancti, illam omnis maculæ expertem matrem suā Ioanni cōmendauit, eumq; illi filium esse iussit. Beatissima virgo, quid tibi tunc animi fuit, cùm alterū tibi cnatum filiū audires? Certè vnum pepereras, vnigenam vt Dei, sic tuum. Sed viri amoris ea vis est, ex pluribus vnum efficiat. Ita verè dicere poteras hoc quoq; filio accepto, vnicum tamē tibi filium esse. Tu verò Beatissime Apostole, quantam tunc amoris prærogatiuā consecutus es? quantum tibi à Domino supra cæteros cohæredes prælegatū est? Quantū consolationem sensisti acerbissimi doloris, quē ex Domini morte capiebas, cùm talem thesaurum apud te ab eo deponi, cum te ipsius voce in suum locum substitui videris? Iā minus miror, quod subuectus amoris alis ad sepulchrū ipsius ea celeritate properâsti, vt etiam Petro præcurreris: quod cum in vitam, superata morte rediisset, stantē in littore primus agnoueris. Obuersabatur ille tibi perpetuò ante oculos: neq; poterat vlla res interuenire tāta, quæ memoriā ipsius ex animo tuo oblitteraret. Longus sim, si cætera singillatim per

trimento et cum molestia mutandi sunt, cum ibi
vtiles sint vbi imperatum princeps, cuius induto
duntur: ita nemo non videt quanto commodius f
ea lingua quæ in omni gente ac natione reperi
quos, & quidem non ex fæce vulgi, sed ex quaque
ratißimos quo'que à quibus sine interprete intelli
quā ÿs quæ simul atq; pedem ex hac aut illa pro
extulerit alios atq; alios interpretes requirunt.
modo ex hac florentißima & nobilißima in vrbe
nes terrarum partes, quomodo ex omnibus terr
partibus in hanc vrbem legationes mitterentur.
linguam, quam eam cuius apud suos publicam v
nemo didicisset? Quomodo in illo augusto ac sac
ctō Cardinalium collegio de grauißimis rebus, & q
pè ÿs solis notas esse expedit, qui sententiæ dicen
habent, deliberaretur, si quod ex nationib. confe
constat todidem interpretes adhibendi forent?
re maiorem Latinæ quàm Græcæ linguæ vtilita
fateor intelligitur enim à pluribus. Itaq; ad v, u
na potior est, ad doctrinæ copiam Græca. Argu
quibus nituntur, qui contrariam sententiā iam t
infirma prorsus & imbecilla sunt. Aiūt veteres il
tanta in admiratione sunt sua quemq; lingua p
pbatos. Ego autem ita respondeo. Si illis quoque t
ribus lingua aliqua fuisset, communis omnium, q
cūq; essent eruditorū, ignoto cæteris, quales hoc
Græcam & Latinam esse constat, non est dub u
ea ea potius cogitatione suas explicaturi fuerint
ēā quæ vulgò quoq; communis esset. Nā vt poetæ
sibi inuisum esse profitentur: ita ipsi quoq; ad m
philosophiæ turbam admittendam non putabāt

obscurabant ea de industria, alij numeris, alij allegorijs, alij tenebroso quodam dicendi genere, vt ostenderent se sapientiæ tantùm studiosis scribere. quæ causa fuit Aristoteli, cur libros quosdam suos & editos esse, & non editos diceret. Aiunt Græcam Latinamq́ linguam iampridem mortuas esse. Ego verò eas nunc demùm non tantùm viuere & vigere contendo, sed, si in translatione perstandū est, firma valetudine vti, postquàm esse in potestate plebis desierunt. Quādiu enim populari imperio regebantur: id est, quamdiu penes populum erat, vt ait Horatius, arbitriū & ius & norma loquendi, assiduè agitabantur, fluctuabant, nihil habebant certum, nihil stabile, vnum seculum eodē vultu durare non poterant: nunc ex quo ad optimates, vt ita dicam, redacta sunt, & certis à scriptoribus petuntur, certis regulis ac præceptionibus continentur, multis iā seculis fixæ atque immutabiles permanent. Si in vulgi potestate mansissent hodiè Ciceronem non intelligeremus: quemadmodum ne Ciceronis quidem temporibus intelligebātur ea quæ regnāte Romulo aut Numa scripta erāt immò verò ipsas XII. tabularū leges pauci qui intelligerent reperiebantur. Et videmus quæ vulgari lingua abhinc quadringentos aut quingentos annos scripta sunt, hodiè non intelligi vt syluæ folijs aut Horatius, pronos mutentur in annos Prima cadunt: ita verborum vetus interit ætas: Et iuuenum ritu florent modo nata, vigentq́. Illæ igitur linguæ quotidiè moriuntur, quotidie nascuntur quæ pendent ex libidine imperite multitudinis: quas autem ex populi seruitute eruditorū vsus vindicauit, illæ non viuunt tantùm, sed immortalitatem quodammodò & immutabilitatem adeptæ

deptæ

verò ornatißimi viri ignoscite si quod à vobis tam benignè auditus sim, ne gratias quidem nobis agendas putem. Nam siue oratio mea nobis molesta fuit, eò molestior erit, quò eam longius protraxero: siue quod magis cupio, quam spero, iucunda, videor iam vobis gratiam aliqua ex parte retulisse.

Prosequitur vocationem & vitam B. Iohannis Apostoli, ac potissimùm quomodo in monte Thabor, in cœna, & sub cruce se gesserit.

ORATIO XIII.

Habita in Sacello Pontificio 6. kalen. Ian. M.D.LXXXII.

TRIBVS de causis ab Ecclesia diuinitùs institutum arbitror, Beatißime Pater, vosq; Patres amplißimi, vt quo die cuiusque sanctorum memoria recolitur, eodē die de vita ac laudibus ipsius aliquid publicè dißeratur. Primùm, vt eis honos debitus non pro ipsorū digni. tate, sed pro virium nostrarū tenuitate tribuatur: deinde vt omnes nos ad persequenda, pro suo quisq; modulo, eorum vestigia incitemur: postremò, vt, cùm eos & generis nostri amantißimos, & apud Deum cū quo regnant, gratiosißimos esse intelligamus, opem ipsorum ad conciliandam nobis Dei gratiam postulemus. Hodiè igitur, cùm, mihi, licet immerenti, minimèq; ad tantū munus sustinendū idoneo, mandatū sit, vt in hoc maiestatis & venerationis plenißimo loco, de illius, quem Christus eximiè præter cæteros amauit: S. Ioannis Apostoli & Euangelistæ laudibus breuiter dißeram: tria

ad illius voluntatē conformare, ita sermones illius aude haurire, ita ex nutu illius pendere cœpit, vt nunquā ab eius latere discederet, nihil sibi præter eum dulce, nihil amabile, nihil expetendum duceret: omnem spē, omnem iucunditatem, vitam denique ipsam in eo videndo atque audiendo positam crederet. Itaque tanta sibi eum caritate deuinxit, vt ab eo, quem amor erga homines hominem fecerat, ipse tamē eximiè ac singulariter præ cæteris omnibus sectatoribus ac discipulis amaretur. Cuius præcipui amoris causam quāuis magni ac probati scriptores ad perpetuā & animi & corporis castimoniā referunt, ego tamen, vt hoc non nego, ita nō dubito etiā aliam fuisse, quæ tantam illi apud Christum gratiam cōciliauerit. Omni ex parte amore dignissimus fuerit oportet, quē optimus iudex amore dignissimum iudicauit. Et quando in diuinis literis ne propria quidem plerumque singulorū nomine mysterio carent: vere hic ac meritò Ioānes vocatus est, quo in nomine Hebraicæ linguæ periti diuinæ gratiæ significationē inesse aiunt. Neque verò facilè dixerim, vtrū maius ac præstabilius sit, plus cæteris amare Christū, an plus cæteris à Christo amari: quorum illud Petro, hoc Ioanni sacrarū literarū auctoritate tribuitur. Nouit hoc, qui nouit omnia. Nobis certū exploratumque sit, & summè amari, qui summè amet: & summè amare, qui summè ametur. Et tamen ille Coryphæus Apostolorū, & à domino aliquoties acriter & seuerè obiurgatus legitur: & illum durissima illa ac pauoris plenissima nocte ter abnegauit: hic purissimus domini amor neque vnquā ab eo recedendo deterritus est, & eum vsque ad ipsam crucem secutus esse perhibetur. Ter & amplius beata copula quæ Deum & homi-

nes cœlestes orbes, euectus & ipse cœlum quodammodò effectus, ea non tantum didicit, sed vidit ac spectauit, quæ cùm posteà exponeret, Theologi propriè nomē effecit suum. Inde illa finxerunt, quæ cum immortali voce intonaret, cùr a Domino tonitrui filius vocatus esset, ostendit. Vidimus, vidimus gloriam eius quasi vnigeniti à patre. Et rursus. Quod fuit ab initio, quod audiuimus quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ, testamur & annunciamus vobis. Neq; non illud singulare, quod Dominus in cruce iam pendēs, id quod carissimū habebat in terris, nitidissimum illud domiciliū Spiritus Sancti, illam omnis maculæ expertem matrem suā Ioanni cōmendauit, cumq; illi filium esse iussit. Beatissima virgo, quid tibi tunc animi fuit, cùm alterū tibi enatum filiū audires? Certè vnum pepereras, vnigenam vt Dei, sic tuum. Sed viri amoris ea vis est, ex pluribus vnum efficiat. Ita verè dicere poteras hoc quoq; filio accepto, vnicum tamē tibi filium esse. Tu verò Beatissime Apostole, quantam tunc amoris prærogatiuā consecutus es? quantum tibi à Domino supra cæteros cohæredes prælegatū est? Quantū consolationem sensisti acerbissimi doloris, quē ex Domini morte capiebas, cùm talem thesaurum apud te ab eo deponi, cum te ipsius voce in suum locum substitui videris? Iā minus miror, quod subuectus amoris alis ad sepulchrū ipsius ea celeritate properâsti, vt etiam Petro præcurreris: quod cum in vitam, superata morte rediisset, stantē in littore primus agnoueris. Obuersabatur ille tibi perpetuò ante oculos: neq; poterat vlla res interuenire tāta, quæ memoriā ipsius ex animo tuo oblitteraret. Longus sim, si cætera singillatim persequi

sequi videlimr: vt ferta illa & opima Asiæ arua di... bi semine obseuerit: vt mortiferum poculum ... obduxerit: vt in feruenti olei dolium me... ...pore exierit: tanquā nefas duceret flamma e... violare, quos nulla vnquam libidinis flamma v... vt relegatus in Pathmon, diuinum illum libe... calypseos conscripserit, quo quæ postea contige... complexus est, vt non ea euentura vid...sse, sed ... iam euenissent, historiam contexisse videatur: v... tu fratrū ad retundendā Cherinthi, Ebi... ... cionis rabiem, Euangelium, iam centum, vt S. ... stomus auctor est, natus annos literis consigna... cùm præ senectute, ad plura verba nō su... ... illam cantionem, FILIOLI DILIGI... TER VOS, sæpè in Ecclesia iteraret ... cum ... cepto omnia diceret contineri. vt denique, cum ... summa tranquillitate vsque ad centesimū & ... ætatis annum adaentū Domini expectasset, ita ... minus fore prædixerat, excessu placidi soporis si... ad eum euolarit. O te sanctissime Ioannes, supr... à nobis aut dici aut cogitari potest, beatū: qui v... ...itore, Apostolica dignitate, Euāgelistæ gloria, ... rij, citra violentam mortem, laurea, prophetico, ... vnus ex omni cœlicolarum numero insignis, qua... la cæteros ornant, consecutus es vniuersa. Tum ... tur Beatissime, suscipe causam nostram: pone no... cam in gratia, apud quem tu semper in maxim... tia fuisti: commenda nos ei, quæ tibi commenda... vt et qui tibi illam commendauit, vtriusque pr... commendemur: tu, cui venenū nocere non potu... ne cuiquam nostrum hæreticorum venena noce...

quem oleum feruens non læsit, impetra nobis, ne vnquā prauarum cupiditatum feruore lædamur: procurato Christianis principibus illam, quā tu tantoperè cōmendabas pacem & animorum cōiunctionē: in primis autem Gregorio XIII. Clementissimo Patri ac Domino nostro, obtine placidissimam & tuæ simillimam senectutem: vt, cùm Ecclesiæ pacem fundauerit: cùm oues, quæ aberrarunt, in Christi ouile reduxerit, cū quod facere tam feliciter exorsus est, vt nomen Iesu omnium gentium linguis celebretur, effecerit: vigil prudens, fidelis dispensator inuētus, super omnia bona constituatur illius, qui cum Patre & Spiritu sancto vnus Deus viuit & regnat vltra omnem æternitatem. Amen.

De circuncisione tria dicit: Primò institutionem, Secundò causas cur Christus voluerit circuncidi: Tertiò fructum quem nobis affert Christi circuncisio.

ORATIO XVIII.

Habita in Sacello Pontificio kalen. Ian. M.D.LXXXVI.



VOD felix faustumq́; sit tibi Beatissime Pater vobis Patres amplissimi, nobisq́; omnibus & vniuersæ Reip. Christianæ, exoriens anni primus hic nobis illuxit dies. Quo die optare ac precari mutuo solebāt veteres, vt sibi annare perannare feliciter liceret, seduloq́; operam dabant, vt dira, & tristia, & feralia ne nominarent quidem, sed bona tantùm verba dicerent, iurgijs vtique omnibus abstinerent, lætaínter se omnia & amica loquerētur. Quo nos æquius est, cōiunctis & vocib. & a-

gebat, obseruandos Deus ipse præscripserat, eorum quæ adueniente Christo expleta sunt, figuram quandā ac præsignificationem continebat. Quoniam enim populus ille duræ ac rigidæ ceruicis erat: neq; facilè capiebat nisi ea quæ corporeis oculis videret, quæq; cōtrectaret: idcircò ei Deus proponebat crassa quædā & corporalia, vt eū facilius ad spiritualia intelligēda quasi manu duceret. Huius generis fuit & circuncisio: quam Abrahamo fœdus cū ea statuens & in ipsius semine omnes gentes benedictū iri pollicitus, in carne fieri imperauit Deus, vt illi tam tunc eminus ostenderet futurā cum ille desideratus gentibus aduenisset, perfectā animorum ac mentium circumcisionē, Cuius perfectionē vt simbolicè exprimeret, octauum illi diem præstituit: quo numero in scripturis diuinis absolutio ac perfectio significari solet. Lapideum etiam cultrum ad eā adhiberi voluit: vt ostenderet perfectam circumcisionē fore in lapide, in illo, inquam, lapide angulari, qui summus ima connectit, qui facit vtraq; vnū: in illa petra, ad quā beati sunt qui allidunt paruulos suos: ex qua fluit mel, quo saturatur populus Dei: ex qua perpetuo erumpunt aquæ salientes in vitam æternam Carnis igitur circūcisio, vt præclarè scribit Ambrosius, mysticum quoddā præceptum fuit castimoniæ & coercendarum ac refrenandarum cupiditatū. Ideoq; in ea corporis parte iussa est fieri, in qua præcipue libidinis impuritas efferuescere videtur. Sed non est inusitatum, ex parte totū intelligi: vt cum caput pro homine dicimus, vt cū ex oculorū aut genarū pulchritudine totius corporis pulchritudinem intelligi volumus. Sic igitur & Deus vnā solmodo corporis partem circuncidi iussit: cùm tamen vellet,

inania omnia & superuacanea et immoderat
ri, & hoc est quod Abrahamo imperauit, vt ci
ret non se modo & filium, sed & vernas, &
pretio cõparâsset. Vernæ sunt sensus nostri. ve
facultates animi, vernæ sunt affectiones quæ
bus nobis ingenitæ, domi enim nasci videntur.
tur omnia circũcidẽda sunt Circũcidit oculos
auertit eos, ne videant vanitatem. Circuncid
qui diligẽter cauet ne in eo inueniatur dolus. C
dit aures suas, qui sæpit eas spinis, ne voces impr
audiat. Circuncidit ingenium suũ qui sapit a
tatem refugitq́; ita scrutari maiestatem, vt op
tur à gloria. Circuncidit memoriã suam, qui b
obliuiscitur iniuriarum. Circunciderat pater
naturalem erga liberos charitatẽ, cũ filium sib
mũ immolare mãdãte Deo, parabat. Circuncid
rem vitæ, qui odit animã suam in hoc mundo, v
futuro lucretur. Sed & pretio empta, id est, la
studio parta, opes, honores, potentiã, eruditionis
ctrinæ copiã, talia omnia, qui nõ circunciderit,
ma morietur. Dixi breuiter de institutione circ
nis. Sequitur vt dicã, cur Christus circuncidi v
quẽ constat & supra legẽ fuisse, & circuncis
eguisse. Aperi nobis Christe causas eorũ quæ ca
stra pertulisti. Venerat Christus non vt euerter
sed vt impleret, factus erat sub lege, vt eos qui s
erant, liberaret. Sua igitur voluntate subditus
quæ legis erãt implere omnia voluit. Vdlius eti
omnia prouideret ac prospiceret, iã tum tõ, ut a
rẽ illorum, qui negaturi erant, corpus ipsius ve
fuisse. Certè enim circuncidi & sanguine fund

verum corp⁹ nō poterat. Cupidus igitur salutis nostræ, purissimi illius sanguinis, quē pro nobis in cruce fusurus venerat, iā tunc tener puerulus guttas aliquot sparsit. Sic cū è mortuis surrexisset, palpādū se ac contrectandū Thomæ dedit: ne cui vnquā locum vllum relinqueret de corporis sui veritate dubitandi. Sed & nos exemplo suo obedientiā & submißionem animi docere voluit: vt cum eum, qui legibus omnibus superior erat, legi tamē paruisse videremus: tāto propensius ac libentius colla sua uißimo ipsius iugo submitteremus. Sic ab Ioanne citra vllā necessitatem in aqua baptizari voluit, vt nos in aqua & nos in spiritu sancto baptizaremur. Sic beatißimā virginē matrem suam, purificari, qua tamen nihil vnquā purius fuit. Sic agno Paschali & azymis cū Apostolis vesci vt nos ipso, qui verus agnus, verus panis azym⁹ est, vesceremur. Expleuit demq; legitima omnia, vt nos explendorū illorū necessitate soluti ac liberati, quæ vetustis patribus in figura obtigerant, eorum veritate frueremur. Quāuis igitur Petrus, quo facilius Iudæos ad Christi fidem alliceret circuncisionem tolerauit ad tēpus, quamuis Paulus qui omnia, factus est omnibus, vt oēs Christo lucrifaceret, eadem de causa Timotheum circūcidisse legitur: quod lacte ali oportebat eos, qui solidi cibi nōdum capaces erāt: nos tamen hodie veritate patefacta ac definita, carnis quidem circuncisionem nō tantùm vt mortuā omittamus: sed vt mortiferā refugiamus: ne impletū à Christo legē negare, & alibi quā in ipso spē salutis collocare videamur: sed pro illa vetere figura veram mentium & animorum circunsionem amplectamur: omnem immanitatē, omnem fastū omnem libidinē, omnia demq; vitia à nobis circūcidamus,

re je-

nem filio in regnum promißionis filijs ab æterno præparatum eueharis. Amen, Amen domine Iesu, qui cũ patre & spiritu sancto vnus Deus viuis & regnas per innumerabiles myriadas sæculorum.

Commendat Ioannem Episcopium magnum militiæ Melitensis Magistrum, à generis nobilitate, rebus præclarè gestis & singulari pietate erga Deum & homines.

ORATIO XIX.

Habita in funere Ioannis Episcòpij.

P*RAECLARE à vobis, & ex dignitate vestri ordinis factũ est, nobilißimi & fortißimi milites, quod optimo principi Ioanni Episcopio Magno sodalitatis vestræ Magistro, funus quibuscunq; potuistis rebus ornatißimum, amplißimumque duxistis, quodque & pietatis in eum vestræ, & doloris quem vobis mors ipsius obiecit, plurimas maximeq; luculentas significationes dedistis. Quamquam enim ille, & ea tum manu, tum consilio gesserat, & ad eos honores virtute prauenerat, vt abundè ad gloriam vixisse videretur: & eò progressus erat ætatis, vt à vita tanquam ex arbore, non per vim euulsus, sed suo tempore, ipsa maturitate collapsus esse videatur, quorum tamen vita, quo diuturnior & publicè vtilior visa est, eorum mors nunquam non acerba, & immatura videri potest, sed quando parens ac procreator rerum omnium Deus, vniuersum hominũ genus*

nus eadem mortalitatis lege deuixit, ...
ipsius praecepta gradiamur, certa sp... ...
morandi nobis hic diuersorium, non ha...
grates ei potius agere debetis, quod talem v...
ac rectorē dederit, quodq́; vos illius virtute, ...
tamdiu frui voluerit, quā iniquiore animo f...
eum quamquam viridi & cruda senectute, ...
tamen corporis viribus, tot laboribus, pericu...
tum, ex hoc inquieto ac turbulento salo, in ...
dem spes est placidissimū portū perpetuae qu...
quillitatis eduxerit. Nemo eo animo nau g...
per nauiget. nemo militare discit, vt nunqu...
re desinat: nemo ea mente laborē suscipit, v...
lijs labores perpetuò excipiat, sed & qui n...
tum, & qui militat victoriam, & qui labor...
atq; otium spectat, quo qui peruenēre: gra...
mici, non dolore illorum vicem solent. Vita ...
onus ac periculi plena nauigatio est: militia ...
narum ac laborum genere exercita in, exh...
stiarum vndiq; succrescentium seges, qua...
optimè nouit, ita minimi facit, quam is dem...
mè possidet, qui de ea cum Deus voluerit ...
pißimè cogitat, qua neq; stultis vnquam lo...
sapientibus breuis. Non vt in ea diu manea...
ex ea feliciter exeamus optandum est. Num...
remus, si hic perpetuo viueremus: & tamen ...
venia tribuenda est illis lacrymis, quas obit...
virtute praestantium ex illorum, qui cum e...
amanterq́; vixerunt, oculis elicit, sed etian...
ac depraedicanda eorum pietas, qui quacu...
ne possunt, funera ipsorum ornare, & cohi...

nantur. Nam & se quibus artibus illi floruerunt, earũdem studio flagrare declarant, & ceterorum animos ad cupiditatem eiusdem gloriæ inflammãt: quæ cùm à vobis abundè & cumulatè Ioanni Episcopio præstita sint, nondùm tamen vestræ in eum pietati satisfactum esse duxistis, nisi existeret aliquis, qui hodierno die publicè verborũ aliquid faceret, ne qu d omninò, quod ad exornãdam ac celebrandam ipsius memoriam à vobis prætermissum diceretur, id munus quoniã à me potissimùm obiri volueritis, parebò voluntati vestræ & summa tantùm capita strictim ac modicè attingam, laudes ipsius breui ac perspicua oratione complectar. Primùm igitur ex sodalitatis vestræ legibus, atq; institutis, certissimum ac firmissimũ argumentũ capere posse videor, quo eum & antiquo ac nobili ortum genere, & eximia quadam, minimeq; vulgari virtute præditũ fuisse confirmem. Nam cum legibus vestris cautum sit, ne quis in ordinẽ vestrum admittatur, quin primus eum & æquè ab atauis, & paterna & materna stirpe nobilẽ esse liquidò constiterit: quis est, qui cuius in pectore aut in humero candidam illam crucem, velamentum atq; insigne ordinis Hierosolymitani videat, quemque suffragijs tuis habere in comitijs vestris sciat, de illius nobilitate dubitare amplius possit? eodemq; modo de virtute argumentari licet. Nam cum in mandandis honoribus, in eodem præsertim diligendo qui vobis summo cũ imperio præsit, nullius rei præterquam cognitæ spectatæq; virtutis rationem habere soleatis dubitari de Magni Magistri virtute non potest: quin eadem opera de vestra in ferendis suffragijs: fide ac religione dubitetur, sed hæc quidem, quamquam magna sunt, huic

tamen

ciuiles auctores, ad eos deniq; quos euoluit libros (quos autem non euoluit?) representabit? O vita ijs quidem, qui nihil agunt, persæpè longa, MVRETO certè, qui nunquàm non agebat aliquid, nimium breuis? Agebat ille quidem cùm est mortuus, annum sexagesimū: quæ ætate qui essent etiam decennio minores à Therac ũ nō lugebantur, quasi vixissent diù. Sed ego tamē sic arbitror semper acerbam esse eorum mortē qui immortale aliquid cogitant vel prosint omnibus mortalibus, etiā si vitam duxerint quam longissimam. Et si tu quidem MVRETE, si spectamus quod facere poteras, parum vixisti, si quod fecisti satis: si præclari memoriam nominis quam reliquisti, semper victurus es. Semper enim viuunt etiam mortui, qui quamdiu vixerūt, vixerunt benè. Benè autem viuere ij dicendi sunt, qui in omni vita prosunt alijs potius quam sibi, & in ea sunt cogitatione defixi, vt sibi perpetuò migrandum putent ad vnū illum, qui omnia audit & videt, Deum. Quæ duo quoniam hunc in locum incidit oratio, vt prætermittenda non sint, ita extiterunt in Mureto, vt non admirationi magis, quàm imitationi esse posit. Nam quod pertinet ad benignitatem, quis tandem fuit non dico è summis viris ac principibus, quales vos estis Cardinales illustrissimi, quibus ille omnibus fui, tum propter summam doctrinam & eloquentiam, tum verò propter suauitatem morum & elegentiā longè carissimus: sed è medijs, sed ex infimis etiam hominibus, nō dico ex illis, qui ei essent familiares & cogniti, sed ex ignotis atq; exteris, quorum nonnulli vel ex vltima Europa hominis conueniē di & consulendi causa Romā confluebāt: qui tamen profitebantur omnes, atq; apertè prædicabāt omnia se ma-

ditores, dum commemorē quod pleriq; meministis, Catholicam semper ab eo seruatā, seruatā dico? imò verò etiam defensam, & pro virili parte ornatā, religionem ac fidem: cùm tamen non defuissent in Gallia homines nequissimi, qui omni machinatione admirabile illud ingenium ad suas partes abducere conarentur. Itaque propiora videamus. Hic verò mihi quàm multa occurrunt, quàm ingentia? quot cōturbant in hac ipsa extrema, in qua versamur oratione, dicentem? cùm & videā multa esse omittenda, & vnumquodq; quod occurrit, praecerpendum esse videatur? Nouem iam sunt anni, Auditores, cùm sacris est initiatus M. Antonius, ac sacerdos factus: ex quo tempore tam sapè tam religiosè tam sanctè fecit rem diuinam, vt inter sacrificandum, nec lacrymas teneret ipse, & easdem etiā audientibus excuteret. Sacras verò quotidianas precationes quam diligenter ac sedulò obibat? vt se assiduè ad Sanctorum & Christi exempla limabat? quàm solicitè in se inquirebat? quàm attentè videbat, ne quid aut faceret, aut diceret, quod aut reprehensum, aut reuocatum vellet? Quid? quod sapè mecū (credo etiam cum alijs) de morte tanquā de migratione loquebatur? quod cùm laborare molesto morbo ac difficili pedum iam iamq; sibi esse cedendū domo, cuius iam labarent fundamenta, praedicebat? quod cum ei requietem suaderem, atq; otiū, nec tamen persuaderem, requietem sibi aeternā adesse propius praesagiebat? Et certè tam insignis vita, quasi fabula, quae tam praestantes habuit ceteras partes, extremo debuit actu praestantissimo terminari: qui talis fuit, vt haud sciam, an meliorē nos ipsi exitū optare possimus. Mortuus est enim ille, si tamen moritur, qui cōsequitur

immortalitatẽ, ornatus omni instrumento C
quod Christiana religio tribuêre homini atq;
solet, quem parat ad mortem: à XYSTO etia
to Pontifice Maximo nõ priuatim modò venia
torum impetrauit, sed ad eorum expiationem
etiam illam publicam adhibuit indulgentiã,
tè vteretur, ei verò non liberationem modò cu
remissionem etiam pœnæ Christi Vicarius be
mè concedebat: vt scilicet Muretanæ illam m
portunitatem, non lamentatione & misericor
gratulatione & beneuolentia prosequi debem
effodit mihi pectus memoria illius diei, post que
obÿt die tertia: quò cum esset sacrosanctum Chr
pus Christi imo more suscepturus, omnibus qui e
nerant præsentibus atque audientibus, longo
supplex veniam à familiaribus petÿt, atq; vt si
scerent postulauit: quod eo fecit animi sensu ac
vt ex illo numero, quæ sibi alacrimis temperare
nires neminem. Post quem diem, toto eo tempor
potuit loqui, in magnis totius corporis dolorib. il
dò voces interruptis suspirÿs, ô IESV, o DEVS,
bundus iterabat: vt quoniã interpres mentis est
eum constet aliud nihil eo tempore, in quo poti
moriente corpore disceptabat animi salus, habu
mente, nisi illum, quem habebat in ore, cum quo
quem, vt confidimus, euolauit. Hem. M. Antoni
te vir clarissime: vt verè es natus ad omnem d gni
& gloriam: contemnebas illam tu quidem inter
nes, illis etiam temporibus, cum quo eras gloriati
gnissimus: cùm in sacro sancto purpuratorũ patr
natu, in illo sanctitatis ac religiõis domicilio in ill.

regum ac nationum omniũ, fulminabas, tonabas splendidißimorum verborum, & pulcerrimarum rerum, & grauißimarum sententiarum flumina effundebas: sed nunc tandem æternam istam atq; immortalẽ, quã sperabas, Dei munere & concessu, pro summa tua erga eum pietate, atq; erga homines benignitate, es consecutus. Nos autem, nos inquam afflicti iacemus ac mœrentes desiderio tui, quod longinquitas tẽporis non leniet, sed duplicabit. Et cognati quidem sumus, vt horum Illustrißimorum principum obsequeremur studijs, tuarum aliquod suscipere laudum commemorationẽ: sed earum pondere oppreßi, nostrarum ostendimus virium imbecillitatem. In quo tamen illa nos cogitatio consolatur, quod illud fecimus, quod potuimus, quod voluimus, quod potuimus: quod etiam haud scimus, an vnquàm posteà, viro eruditiori, atq; homini eloquentiori, officium simile præstare poßimus. DIXI.

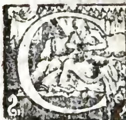
TVMVLVS M. ANTONII MVRETI.

EODEM AVCTORE.

HIC Marci caros cineres Roma inclyta seruat,
Quos patria optâsset Gallia habere sinu.
Stat colle hortorum tumulus, stat proximus astris,
Quæ propius puro contigit ille animo.
Tu sacros latices lacrumans asperge viator,
Et dic: heu lingua hic fulmina fracta iacent.

Iaco.

IACOBVS ROSETTV
ANTONIO ROMITO
centino S.D.


ONSTAT diuersis æ
res tú in Italia, tú in
uincijs extitisse, qui
cendi aliqua laude fl
Sed quæ ab illis scr
genere feruntur, qu
Orationesque recen
frequenter videmus in manibus homin
ri:quin ex plurimis selectas esse perpau
solas,ceteris delitescétibus, apparere a
dam videmus.cuius rei causam perquire
exponere opportunum videtur,dum ex
stigatione simul,quam magne in pretio
Mureti sint habendæ, intelligi cupimu
oratio ipsa cum verbis rebusque conste
mite,optimè atq; erudite adolescens, p
runt qui benè latinis verbis, elegantib
atque ornatis suas aspersere orationes
lepore homines capti aliquamdiù illis
lis oblectarunt::sed vt flores alij alios p
te excludunt, ita succedentibus aliorum
bus pari vel politiori artificio composi
res cedere posterioribus consueuere.
his contingere rebus,quæ delectant, n
Homines enim gratia & fauore, præse
uitatem prosequuntur: sic apud Marc
um videmus in libello de claris Ora
singulis ferè ætatibus à succedentium
eloquentia, eorum, qui antecesserun
tiam obrutam quodammodò fuisse. A
tem autem videtur omnis orationis orn
situs::sed vt nôn semper ludo & ioco vt

neque in oratione verborum semper delectationem venari: præterea in ijsdem versantem semper oblectationibus satietas contemptusque consequitur: ergo similiter prioribus omissis, quæ placebant, orationibus, ad recentiorum venustatem libenter conuertimur. Hæc autem loquor de ea tantùm oratione, in qua præstat rebus ipsis ornatus. Nam in qua res nullæ, aut planè futiles subsunt, ea, Cicerone etiam teste, aut nulla sit necesse esse, aut omnium irrisione ludatur. Itaque à rebus ipsis, & sententijs omnem in primis manare orationis decorem, & gratiam fatendum, illæ enim spectantur in primis, illæ expetuntur, quæ vtilitatem fructumque humano generi afferunt, quod cùm ad seueritatem potiùs, & ad quædam grauiora studia videatur, vt ait Cicero, factum, etiam quod mentem afficiat non sensus tantùm, quòd prosit officijs vitæ, non quod otium, & libidinem foueat, exquirere in oratione & optare debet. Ex quo Ciceronis eloquentia, quæ doctrina, quæ sententijs illustris erat, Hortensij obscurauit inanem eloquentiam, quàm verborum magis lenocinijs ad sensus hominum accommodabat. Quamobrem ex ijs perspici potest, quàm benè, quàm laudabiliter sit de M. Antonij Mureti Orationibus sentiendum, & iudicandum. Tractant enim illæ res serias, tractant res graues, nec delectant modo, sed magis docent: cum lepore elocutionis Romanæ, quo ipse nostro tempore præstitit, coniunxit pulchrarum rerum & honestarum explicationem: quæ non tantùm cognitionem mentemque ornare, sed ad agendum etiam, & ad vitæ munera tam in priuatis rebus, quàm in publicis conferre possunt. Quare tantùm

res

res istæ apud homines ponderis habere
valere debent, vt has orationes quibus
ferunt genium, non interire, non omitti
furæ videantur: Si quidem.

Victurus genium, debet habere liber

Iccircò hæc intelligens vir doctissimus,
dos religiosissimus, Franciscus Bencius
amicitiæ iuri, quàm sibi optimo iudic
in his orationibus edendis satisfacere. H
an non perspicuum est, humanioribus
uenum studijs conducere? vel ex nomi
patet: neque enim perfecta iuuenum
dentur, nisi aliquibus etiam Rhetoricis
tis imbuantur. huc pertinent Oratione
ergo ex his accedet iuuenum literis, &
emolumentum. Qua propter eas ad te mi
cuius optimo ingenio & studijs benè cup
tere eò magis libuit, quòd viderem, cùm
sis ad ius ciuile cognoscendum processu
ctionem Orationum Mureti, qui & Iuri
sultus fuit, aliquando posse egregios
mi tui conatus ornare. Vale
Venetijs.